This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google books

https://books.google.com

KAIS.KÖN.HOF-BIBLIOTHEK
89.137-B
Neu-

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z229232109
89137-B.
Digitized by Google

Digitized by Google

UPORAVNIK

za

POČETNICU I ČITANKU

u pèrvom razredu

katoličkih učionah u carevini austrijanskoj.

Za učitelje i pripravnike.

K. K. SCHULBÜCHER VERLAGS DIRECTION

Valja zvezan u platnenu hèrbtu 21 kr. C. M.

U Beču, 1855.

Troškom c. k. prodaonice školskih knjigah.

Digitized by Google

Digitized by Google

Pèrvi razdĕl.

1. Sto se u pučkoj školi uči.

Glavna svèrha pučke škole jest nabožno obrazovanje puka, a sva obuka u njoj mora da služi kèrtjanskonabožnomu odhranjenju.

Nu učitelji mladeži imaju ujedno probudjivati i razvijati takodjer dĕtinja duševna svojstvà; i mladež pripravljati, da danas sutra iz nje postanu valjani, vrĕdni i pametni članovi gradjanskoga družtva.

Da može pučka škola tu svèrhu postići, to ima glede obuke slĕdećih srĕdstvah:

A. Vĕrozakon, zajedno s bibličkom povĕstnicom.

B. Jezik: vĕžbanja u jeziku, pisanje i čitanje, zajedno sa stvarnimi znanostmi.

C. Broj i oblik: računanje i mĕrenje spojeno s početnim risanjem.

D. Pĕvanje i lĕpopis.

Ovo su četiri glavna temelja na kojih se osniva sva obuka pučke škole. Ovi temelji nesmiju se niti obterešiti premnogim gradivom, niti preveć cĕpkariti; jedno bo i drugo pučku školu zavadja na stranputice. Ona se ima zadovoljiti onim, što je bitno i potrĕbno. Ne mnoga, al mnogo! To jest, pučka škola nek samo o onom obučava mladež, što je za život neobhodno potrĕbno; i to

Digitized by Google

tako, da ovo sasvim postane duševnom svojinom mladeži. To se pako postići može jedino zornim postupanjem.

Sve, što drugi prědmet, t. j. slovnička obuka sadèržaje, ima se spojiti s **Početnicom** i **Slovničkom čitankom**. Dakle: čitanje i razumenje, pisanje i govorenje; ili sadèržaj, oblik i izraz u narodnom jeziku.

Slovnička je obuka dakle i stvarna obuka, buduć da u Početnici i Čitanci ima takodjer mnogo poučnih stvarih iz naravi i pověstnice, i to osobito domaće.

Slovnička i stvarna obuka nemogu se razděljivati u većoj strani pučkih školah; jedno nadopunjuje drugo; oblik i sadèržaj moraju ovdě još spojeni biti.

Početnica i Slovnička čitanka moraju biti središte sve obuke pučke škole, oko njih se ima sav nauk gibati vèrtiti, oko njih sav život škole usrědotočiti, i njimi poděliti život svemu učevnomu gradivu.

Samo ondě, gdě je pučka obuka već podobro naprědovala, kao po někojih naših gradovih, i to samo u višjih razredih može se uz čitanje predavati posebna stvarna (realna) obuka. Što je višji koji razred, to se više imaju razvadjati učevni prědmeti; a što je nižji, to se više spajati moraju.

Opazka. Shodno je da se u učiteljištih (preparandiah) uzima neposrědan obzir na uporavljenje propisanih školskih knjigah, time bo metodičko izobražavanje dobiva bitan temelj. U praktičkom obučavanju mladeži imaju se ponajviše věžbati pripravnici osobito zadnje godine svoga pripravničtva.

2. Govorenje, pisanje i čitanje.

Obuka u materinjem jeziku sadèržaje: **govorenje** (i što je s njim spojeno), **pisanje** i **čitanje**.

Děte, koje dodje u školu, već govori; ali kako? Ono zna u svom podnarěčju imenovati mnogo stvarih;

Digitized by Google

a za nuždu zna poněšto i u stavcih govoriti. Pèrvo dakle, što bi učitelj početnikah činiti imao, bilo bi: razširivanje kruga dětinjih zorovah, věžbanje ćutilah i govorilah, izpèrva u dětinjem podnarěčju, a zatim u čistom književnom jeziku.

Roditelji, kojim je stalo do izobraženja svoje děce, mogli bi najbolje učitelju u ruke raditi time, kada bi se što više razgovarali sa svojom děcom.

Gdě toga nije bilo, tu će učitelj imati mnogo koješta nadoknadjivati. U školah, gdě je mnogo děce, to je svakako mučno; ali daljna obuka zavisi ipak većinom od razširenja kruga dětinjih zorovah i pomislih, od věžbanja ćutilah i govorilah. Trěba se indi tim što više baviti; te oko i jezik věžbati nazorivanjem i imenovanjem, pitanjem i odgovaranjem, kazivanjem i pripověda̋njem. Što tim prividno zaostaje, to se potlam tisućkratno nadoknadjuje. Ljudi hoće, da mahom vide, na koliko su děca uspěla i naprědovala; a nemisle, da je bèrzi i očevidni naprědak većinom samo prividan i varav.

Isukèrst puštaše malene prěda se; jerbo ih smatraše vrědnimi i dostojnimi kraljestva svoga. Kèrstjansko odhranjenje neka našoj děci bude vodja po životu. Sèrdce pako uprav u ranoj dobi najlaglje prima razne utiske. A brižno obrazovanje dětinjega sèrdca i úma spojeno je u někom obziru takodjer s materinjim jezikom. Pèrva slovnička obuka nije puko učenje pismenah; barem nebi imala biti. Tko zna, da pèrvi utisci najdublje traju, jer se dětinjoj duši najdublje učepljuju, taj će doista štovati i početno obučavanje i one, koji se njim bave.

Mati, koja izvèršuje svoju dužnost, kod kuće pripravlja svoje děte za věrozakonsku obuku u školi, a osobito za bibličku pověstnicu pripověda̋njem i zabavom, kao što je ona u 1. štivu Slovničke čitanke; a učitelj početnikah pripravlja isto tako mimogredno za slovničku obuku, koja se tekar Čitankom uredno začima.

*

Digitized by Google

To je barem naravni tečaj. Okolnosti više putah nedopuštaju, da ga se dèržimo. Nu ako nam okolnosti kadkad zapréke i stavljaju, to nam ipak znanje naravnoga tečaja škoditi nemože. Gdéšto ćemo ga se, ako i ne sasvim, a ono barem ponešto ipak moći dèržati. Ovo valja i slédećih pretresivanjih.

Jezik valja govoriti. S věžbanjem pako u jeziku trěba da se — ondě gdě je moguće — takodjer věžba i oko i ruka. Děci je učenje ugodno, ako ju kadkada pustimo, da se i sama stvari prihvate, i po koju rěč progovore; a ne uvěk da samo gledaju i slušaju. Ruka mora biti najprije zabavljena. Što je pako naravnije, nego da po prědběžnom věžbanju ruke slědi pisanje znamenka sa izgovaranjem glasa. Dakle najprije govorenje i pisanje, a zatim čitanje; a ne obratno, kao što do sada u nas biáše.

Došli smo sada k pitanju, o kóm je — već kod drugih narodah — mnogo i govoreno i pisano; naime ;

A. Da li se ima početi samo s obukom u čitanju? A to, da li načinom slovkanja (c = ce), ili načinom sglasivanja (c = c') ?

B. Ili, da li se ima početi s obukom pisanja. A to, da li se izpèrva čitanje uvěžbati ima samo na kurzivnih pismenih, ili ; da li se ima učiti čitanje tiskanih pismenah zajedno s pisanjem ?

Premda se u obće rěći može, da izključivo najbolje metode (načina) neima, nego da se svakom cilj postignuti može, ako ju razumno uporavimo, i da sve zavisi od toga, kako se koja stvar shvati i upotrěbi: nemože ipak nitko nijekati, da nebi jedna ili druga metoda bila naravi dětinjoj shodnija, jednostavnija i prěčja. Tako ima u nas još mnogo učiteljah, koji děcu najprije uče cělu abecedu, a zatim mekanički i bez smisla dadu sastavljati pismena: ba, be, bi, bo, itd. Takova je

Digitized by Google

metoda protunaravna i pogrěšna; jer nesamo da nerazvija, nego upravo ubija dětinji duh.

U govoru je uvěk samoglasnik ili sam ili u savezu sa suglasnikom. Jednim ili drugim načinom postaju slovke. Slovke čine rěči, a rěči opet stavke. Kod věžbah u jeziku govori se u stavcih, n. p.: rak je spor. Ovdě se u rěči „rak“ čuje čisti glas *a* u rěči „je“ čisti glás *e*, a u rěči „spor“ čisti glas *o*. Pèrvi glas u rěči „rak“ jest ’r (zove se *er*), a zadnji je k’ (zove se *ka*). Kod obuke u čitanju netrěba imenovati pojedinih pismenah, nego samo ono kazati, što se u govoru zbilja čuje. Jer da se: „*er-a-ka*“ izgovara „rak“, to neće děca nigda sama na to doći, nego će joj učitelj istom morat kazati; a to je mekanizam. Sglasivanjem pako samih glasovah ide to samo od sebe, bez velikoga truda i muke. Nu učitelj, koji se dèrži ovoga načina, nesmije opet da děcu muči samo pukimi glasovi b’, g’, d’, k’ itd. Sva věština ovoga načina je u tom, da se nigda nepušta, izgovarati suglasnik bez jednog ili drugog već naučenog samoglasnika. Kada n. p. děca, kao ovdě u rěči „rak“ razaberu glas *r*, to neka ga mahom spajaju s naučenimi samoglasnici, i to po mogućnosti u cěle rěči, kao što je to i u Početnici. Samo tako děca mahom vide korist i važnost tih pojedinih glasovah, i slaganje njihovo ima za nju odmah smisla, a po tom i zanimivosti.

Doista težko je samo i pomisliti, da děte: „*se-de-er-a-ve*, *el-je-e*“ izgovori „zdrav-lje;“ gdě naproti načinom sglasivanja děte glasove: z’-d’-’r-a-v’, ’lj-e“ drugčije izgovoriti ni nemože, nego „zdrav-lje.“

Ovaj je način tako naravan i iz same naravi cèrpljen, da će svaki razborit čověk osvědočen biti o njegovoj shodnosti. Nu ako je neshodno děcu učiti: „*ce-e-er-en*“ izgovarati „cèrn;“ što ćemo onda kazati, kada se děca natežu, da n. p. „živěte-uk-ljudi-jer-

debelo-jer“ izgovore „žulj“ (жуль). To je bezkrajna pedagogička pogrěška!

Nu važnije je pitanje, kojim od ova navedena dva puta da se udari, i koji je jednostavniji i naravniji.

Ako pozorno budemo gledali — a to trěba da čini svaki odhranitelj i učitelj — dětinje dělovanje i baratanje, to ćemo opaziti, da děca vèrlo rado ono čine i naslěduju, što od drugih vide. Glupost i bezumna neradnja prirodjena je samo životinji, a i to ne svakoj; a čověk je od naravi živahan i radljiv. A ako nije, to se mora nastojati, da postane. Děca se rado zabavljaju i posluju, pa ma to bilo samo prahom i blatom, iz koga kućice grade i ruše, kako više putah vidimo. Kod svega toga poslovanja děca si něšto misle; ona misle, da něšto prave, pa ma to još kako malo naličilo onomu, što si misle. Dočim pako dětinja ruka štogod i nesvěstno (nesvědice) gradi, i duša si njegova u sebi tvori něki namisljeni tvor. Čim dakle děte sědne u klupu, daj mu mahom pisalo, da se zabavljati može; a nije dvojbe, da će si takodjer svako za několiko krajcarah moći kupiti tablicu od cèrnoga lapora. Pa ma onda děte još kako dèrljalo i čaralo, barem neće zahman u školi čamiti, i naučit će se dèržati pisalo i praviti cèrte. Učitelj trěba samo, da ga kod toga upravlja i rukovodi; da mu pokaže, kako da pravi cèrte i kvake. To dětinjoj živahnoj naravi više godi i više veselja čini, nego ako cěle sedmice (tjedne) sglasivati mora tiskane znamenke. Ako si děte samo načini znamenku, to onda i laglje i bolje zapamti takodjer i glas. U obće, što děca prije pisati stanu, to se prije i sigurnije upute u pravopis. O tom neima više ni najmanje dvojbe.

Učitelji, koji začmu pisanjem rukopisnim (ili kurzivnim pismom), i timi pisanimi znamenkami uče pismena, sglasivanje i čitanje cělih rěčih, bit će koncem godine s

děcom svojom zaista, mnoga naprědniji od onih, koji to nebudu činili.

Tisak i pismo zajedno učiti, to je već malo mučnije, niti se svakomu preporučiti nemože. Nu i to za nas nebi tako mučno bilo, dapače bi još stvar mnogo unaprědilo, da je početno gradivo u Početnici tiskano kurzivnimi pismeni, buduć da se kurzivna i rukopisna pismena skoro u ničem nerazlikuju.

Za sada savětujemo dakle našim učiteljem, da bi děcu najprije upoznavali s rukopisnimi pismeni i to kurzivom. Za pèrvi početak netrěba kod děce mnogo gledati na lěpo pisanje, nego samo da znaju praviti slike pismenah. Od kurzivnih pismenah preći na tiskana u Početnici, to je veoma lahko, jerbo se kurzivna i tiskana pismena veoma malo medju sobom razlikuju. A i šta bi škodilo, ako bi se děca izpèrva upoznavala samo s pismeni, koja su sama napisala? Velik broj děce dade se laglje zabaviti, ako joj zadademo posla nesamo očima, nego i inače nemirnima rukama. Učenje samo tiskanih pismenah jednostrana je zabava za děcu. Zato je obuka u čitanju spojena sa pisanjem i naravnija i naprědnija. Kako pako da učitelj na taj način děcu obučava, to ćemo dalje obširnije razviti, kad dodjemo k posebnomu uporavljenju Početnice.

Ovom prilikom nemožemo propustiti, da nenapomenemo za nas jednu veoma povoljnu okolnost. Nijedan europejski pravopis nije tako prikladan za obučavanje načinom sglasivanja kao naš, bio on latinicom ili ćirilicom. On je upravo kao stvoren za sglasivanje. Kako mučno mora biti n. p. za němačkoga učitelja naučiti děte, da od tri pismene slike „*sch*“ abstrahira njihove posebne glasove, i sve tri izgovori kao naš „*š*?“ A kako još mučnije za francezkog il englezkog učitelja, gdě se cěle rěči sasvim drugčije izgovaraju, nego li su napisane? Pa kad je dakle tim narodom ovaj način, kraj

Digitized by Google

svih poteškoćah njihova pravopisa, ipak naprědnji; koliko više mora biti za nas, koji pišemo kako govorimo, i gdě kod nas pojedina pismena svoje glasove nigda neměnjaju? Nadat se je dakle od naših učiteljah, da će oni prionuti nuz ovaj i bolji i naprědniji način.

3. Čitanje.

Děte se nauči iz Početnice poznavati pismena, i nje spajati u slovke i rěči. Čitalo je takodjer već pomanjih stavakah i pripovědakah.

Te věžbe imaju se sada nastaviti sa Slovničkom čitankom. Nu mekaničko čitanje nije dovoljno. Děte se mora priučavati, da čita s promisljavanjem i s naglaskom. Mora se privuknuti, da od pèrve ure počmav, kod svake rěči misli na pomisao i sadèržaj, inače će čitanje promašiti svoju svèrhu, a o dobrom naglasku nije govora; jer glas zavisi od sadèržaja.

Kako već rěkosmo, Čitanka ima biti srědištem svega učevnoga gradiva u pučkoj školi. A kao takovo nesmije dakle ni učiteljem ni učenikom služiti za odmor, kao što to obično biva u naših školah. Učitelji navadno puste čitati děcu abecednim redom, ili kako u svojih klupah sěde; a nebrinu se, što děca čitaju, i kako čitaju.

Da li razumiju što čitaju, i da li bi potrěbno bilo, děci štogod razlagati; o tom nije ni govora. Smatrajuć Čitanku za odmor, učitelji se ili bezbrižno po školi šetju, ili pako rěžu pera, ili izadju napolje, ostaviv pažnju kojemu učeniku.

Takovo čitanje bez ikakove je svèrhe; jer čitati samo, da glasovi zveče, nemože se zvati čitanje, nego duševno raztresavanje. A u istinu i nije ništa drugo.

Čitanjem valja, da děca nove pomisli u se primaju, t. j. da joj se razširuje krug njihova umnoga znanja.

Digitized by Google

Jer samo tada bit će moguće, da će děca danas sutra znati štogod pametna govoriti i pisati.

Dakle: **čitati, razuměti i uporaviti**, ili: štivo poprimiti, prokuhati i duševnom svojinom tako učiniti, da se svestrano s njim razpolagati može — **to je glavna svèrha čitanja** i slovničke obuke.

Ako je učitelj rada, da mu se děca nauče dobro čitati, to mu je potrěbno slědeće:

Prije svega mora da učitelj sám zna dobro čitati, i da děci štivo po štivo dobro i lěpo čita. To je pèrvo i najglavnije; jer ako učitelj sám nezna dobro i lěpo čitati, od koga će se onda děca naučiti? Što učitelj děci naravnije čita, tim je bolje; **neka čita, kao što bi dobro i lěpo govorio.** Za čitanje je dakle potrěban čist, dobar i lěp govor. To se pako isto tako valja učiti, kao i pěvanje. A lěpo govorenje i čitanje nemože se naučiti iz knjigah, nego samo od dobrih govornikah i čitateljah. Žalibože, takovi su rědki!

4. Kako se ima čitati.

1. Kada učitelj štogod od stavka do stavka, ili od postojke do postojke pročita, onda neka to isto pusti čitati od pojedine děce; ali **glasno i polagano**, i to tako dugo, doklemgod oni to neuzčitaju onako, kao što je i on čitao, ili barem podobro. Nu to može samo onda biti, ako děca ono, što će čitati, prije **dobro razumiju. Razuměvat** će pako samo onda, ako **se** učitelj uzme truda, da děci sám prije štivo pročita, i ono razloži, što děca nebi **razumèvala**.

Da se děca kod čitanja uzdèrže pazljiva i pozorna, to se nesmije nigda puštati, da čitaju, kojimgod redom. Usrěd postojke mora se više putah učenik N. N. prozvati, da dalje čita.

Digitized by Google

Učenik mora tako *glasno* čitati, da ga svaki u školi razuměti može. Tim si jači i krěpi svoja pèrsa i razvija si govorila. Nadalje mora čitati *polagano*, da ima vrěmena, sliku rěčih dobro promotriti i zapamtiti si. Oko i uho najbolji su učitelji pravopisa. Nu buduć da naš pravopis nikakovih potežkoćah nezadaje, to se ponajviše mora zato lagano čitati, da čitanje u mekaničko čitanje neprědje, i da se kod svake rěči, kod svakog stavka misliti može na sadèržaj i smisao onoga, što se čita.

Navadno čitaju děca odveć bèrzo. Učitelj neka to na nikakov način nedopustja, i neka si od děteta dade dotle ponavljati stavak, doklemgod ga dosta lagano neuzčita.

Kada se bèrzo čita, onda je nemoguće paziti na razstavnike (razstavne znake) i stanke, koje oni zahtěvaju. Glede stankah najvažnija su tri razstavnika. Ako se piknja uzme ravna ♩, to je piknjočèrknja ravna ♪ a čèrknja 𝅘𝅥𝅯; dakle je razměr od prilike $\frac{1}{4} : \frac{1}{8} : \frac{1}{16}$. Učitelj neka kod piknje pusti prije něšto više, nego li manje stajati (sravni věžbe u jeziku §. 66).

2. Učenik neka čita *čisto*. Ovo se tiče glásovah (věžbe u jeziku §. 1—8.) Mi glede ovoga neimamo mnogo potežkoćah. Izuzam někoje hèrvatske krajeve, naš se jezik necěpka u bezbrojna podnarěčja, kao jezik němački, talianski iliti francezki. Naš narod podosta svud jedan i isti jezik govori; one male variacije, koje se nalaze po raznih krajevih južnoga Slavenstva nemogu se nikako uzeti za podnarěčja. Zato i nesmiju naši učitelji na nje se mnogo obazirati, već ih moraju postupno trěbiti, i nastojati, da děca čisto i pravilno čitaju, a po tom i govore. Čemu bi nam inače naš lěpi književni jezik? A čemu i škola, ako se děca i glede govora u njoj nebi oplemenjivala? Učitelji moraju dakle iz školah svojih goniti sve idiotizme i lokalizme, osobito ako su nepravilni i protiva duhu našega jezika.

Digitized by Google

Uho i jezik moraju se osobito věžbati pèrvih godinah školskoga polazka. Děca pišu nepravilno, jer se nisu naučila pravilno govoriti; pěvaju bez glasa, jerbo joj govorila nisu izvěžbana, i jer glasovah čisto i oštro neizgovaraju. Da ugodimo našemu sluhu, věžbamo — pa tko bi to zaměrio? — cěle godine naše pèrste na mèrtvom glasoviru; a živa govorila zanemarujemo i pustjamo ih slěpomu slučaju.

3. Osim jasnog i čistog izgovora najvažniji je za čitanje naglasak. Ima naglasak slovkah i naglasak rěčih u stavcih. U rěči „pisati“ naglasak je na „pi“; u „priateljstvo“ na „telj;“ u „zastava“ na „za“ itd. Naglasak imaju većinom ili korěnite slovke; ili one, koje rěči posebno označuju.

Učitelj neka nastoji, da se svaka slovka izgovora pravim naglaskom.

Ni sve rěči u jednom stavku nisu jedne i iste važnosti. Čitatelj ili govornik obratja sad na jednu, sad na drugu manju il veću pozornost. Ona rěč, na koju se hoće obratiti osobita pozornost, mora se izgovarati, ili čitati jačjim glasom; t. j. glas već mora pokazati, na koju rěč pozornost čitatelja obratiti želimo. Na takovu rěč, veli se, pada glas, i ona se mora izgovoriti poněšto krěpčijim i jačjim glasom.

Pokazat ćemo to jednim priměrom. Kada se n. p. kaže:
„Ja sam tebi ovu jabuku poklonio“. onda će rěči:
Ja i nitko drugi.
„Ja sam tebi ovu jabuku poklonio“. „ „ „
Tebi i nikomu drugomu.
„Ja sam tebi ovu jabuku poklonio“. „ „ „
Ovu a ne onu jabuku.
„Ja sam tebi ovu jabuku poklonio“. „ „ „
Jabuku a ne krušku.
„Ja sam tebi ovu jakubu poklonio“. „ „ „
Poklonio a ne prodao.

Digitized by Google

Iz ovoga će svaki učitelj uviděti, da se glas u stavcih vazda po smislu měnja; i da nije svejedno, da li na ovu ili onu rěč pada. Jedno je s drugim uzko spojeno. Učitelj mora kod čitanja na to veoma oprezan biti, i podnipošto nesmije pripustiti, da děca sve jednim glasom čitaju. U tom obziru neka se osobito dèrži pravila: Učenik neka čita, kao što bi govorio; ili kao što bi govoriti imao. Naravni, uzdignuti glas govora, naravni je glas i kod čitanja. Stavak pripovědajući, želeći i moleći mora se više ili manje čitati padajućim glasom; a zapovědajući i pitajući dižućim glasom. Kod piknje glas pada i odmara se. Kod uzkliknika i upitnika (uzkliknoga i upitnoga znaka) često se zanosi glas.

Kod čitanja pěsamah nesmije se paziti na stihove i srokove, već jedino na razstavnike, kao i kod drugoga štiva. Pučka škola ima učiti samo pravilno čitanje i naravno predavanje. Ako se u njoj to postigne, to je ona postigla svoju svèrhu.

5. Obuka u pučkoj školi osniva se na zorovih.

Naravno je, da se děca imaju najprije upoznati sa stvarmi, koje se pružaju njezinim ćutilom, t. j. neposrědnomu zrěnju. Označenje stvarih izvanjskoga světa, njihovo razporedanje, njihove čestice, njihova svojstva, njihove svèrhe i njihova druga razna odnošenja: to sve daje učitelju dosta povoda i prilike, da svoju děcu učiti može o njih pravo i razgovetno govoriti i razumno misliti. Ta „zorna obuka“ trěba da je posebna grana početne nastave. A ništa drugo nije, nego stvarna obuka, ali zornim načinom. Ovakov pako način obuke proteže se i izvan pučke škole; a u pučkoj školi mora da je svaka obuka u někom smislu zorna, ako hoćemo, da danas sutra urodi ožudjenim plodom.

Digitized by Google

Sve učenje bez zorovah jest neplodno i tèrpanje bezkoristnih stvarih u dětinju glavu; u kojoj kao mèrtva glavnica samo dotle leže, dok ih děte nezaboravi. Da děte pako takovo surovo i neprobavljeno gradivo što prije s vrata si baci, to je naravno; jer si i veliki mnogo glave netaru za ono, od čega nikakove koristi ili neimaju ili nepoznaju; a kamo li živahna i nestašna děčica! Istina je što něka poslovica veli: „Mi samo onoliko znamo, koliko u glavi imamo;“ ali neznamo sve ono ni dobro ni za dugo, što naš duh po zrěnju primio nije. Samo zorovi dade se izkèrpati naša zaboravnost.

Zorni način obuke uveo je pèrvi u pučke škole slavni Amos Komenský, Slaven, rodjen u Moravskoj g. 1592. Komenský je otac zorne obuke, i svět se njemu pèrvomu ima zahvaliti za taj način, kojim je pučka škola sasvim novi život i sadanji pravac zadobila. On je najprije bio školski ravnatelj i propovědnik u Fulneku u Moravskoj; nu prinuždeu svakojakimi okolnostmi, zadèržavao se je potlam u raznih zemljah. U Leštnu u Poljskoj, gdě je — izvorno česki — pisao glasovito svoje dělo: „orbis pictus (svět u obrazih)“; u Londonu, kamo ga je bio pozvao parlament; u Švedskoj, u Elbingu, Ugarskoj, Erdelju, Frankfurtu, Hamburgu i Amsterdamu, gdě je g. 1671 i umro; u svih tih krajevih i gradovih bavio se je on uredjivanjem i preustrojivanjem školah. Usrećenje čověčanštva srědstvom odhranjenja i metodičke obuke, počmavši od najranije mladosti, to biaše njegova težnja. Izmedju ostalih pedagogičkih načelah, veli on i ovo: Stvar i rěč imaju se zajedno predavati: Netrěba u isto vrěme zabavljati děcu mnogimi prědmeti, nego redom, jednim pa drugim. Najprije neka se uče poznavati, što im je najbližje. Iz početka neka im se věžbaju ćutila, zatim pamet, pa onda úm, a napokon razsudjenje. Děte neka se ništa neuči na pamet, šta nije razumělo i shvatilo (nihil est in intellectu, quod non

prius fuerit in sensu). Stvarnimi zorovi, a ne opisujućimi govorì mora se obuka započeti.“ To je načelo dèržano i u „věžbah u jeziku“; jer na strani 179 u Čitanci nije mahom začeto razlaganjem, što je stvarno ime. Te kad kad se s děcom prodju točke od 35 - 40 razuměti će ona razlaženje u §..41. —

Nadalje veli Komenský: „Svaka se umětnost nauči věžbanjem, umětnost pěvanja pěvanjem itd. Učitelj mora učeniku pokazivati, da ga on naslěduje, i to bez mnogoga mučnog umovanja. Valja postupno naprědovati od laganoga do težkoga, od jednostavnoga (prostoga) do složenoga (sastavljenoga). Svaki se jezik uči i bolje i laglje porabom, slušanjem, prepisivanjem, opetovanim čitanjem, nego li suhoparnimi pravili. Pravila podpomažu samo u porabi, i daju nam sigurnost. Sve neka se uči priměri i pravili s druženimi s věžbami. Pravila se nesmiju nigda prědpostavljati priměrom. Neka se nigda neprelazi na što drugo, dok děca jedno sasvim neposvoje; a kod drugoga valja opet ponoviti pèrvo. Zrěnje više vrědi od razlaganja rěčmi. Dobro je, ako děca i više ćutilì shvate jednu i istu stvar. Stvar se shvati, ako joj nutarnost tako spoznamo, kao što smo joj spoljašnost (izvanski oblik) čutilì shvatili. Za nutarnje pako zrěnje potrěbujemo zdravo duševno oko jasan prědmet i postojano razmatranje. Za něko stanovito vrěme trěba samo jedan prědmet motriti; i to najprije cio, a zatim njegove čestice. Pamet ima trostruku zadaću; stvari poprimiti (zrěnjem i razumenjem), zadèržat ju i nje spominjat se. Spominjat ćemo ih se lakše, ako stvari stoje u medjusobnom savezu. Děca, koja stvari hitro shvatjaju, nisu uvěk najbolja. Ako je učitelj dobra i pametna glava, to je on obično žestok i neustèrpiv, kad vidi, da děca polagano i mučno dokučuju stvari, koje je on bèrzo naučio. Takav učitelj neka se uči uztèrpljivosti.“

U ovih načelih Komenskoga leži mnogo dušoslovlja, metodike i didaktike. Što se jednostavniji način obuke

Digitized by Google

poprimi, to se uspěšnije děluje. Ali često trěba više sposobnosti i úma za jednostavno nego li za zámèršeno. Prije svega trěba da učitelj na sebi samom i na děci uči se tečaj čověčjega duševnoga razvitka. A takodjer i promatranje organičkoga života u prirodi može mu mnogo koristiti. Gledaj kako se razvija koje bilje, pazi na poslovanja vertarova i sravnjuj njegovo zvanje sa svojim. Kao u prirodi, tako neka i u odhranjenju vlada slobodno gibanje, ali unutar granicah stanovitoga zakona. U obučavanju nesmije se dati nijedan zakon, nijedno pravilo, nego svako mora da se od sama sebe razvije iz obstojećih ukolnostih, koje opazimo našimi ćutili. Učeni nazivaju ovaj način genetičkim, rodovnim, t. j. kad se koja stvar razlaže i predaje onim redom, kojim je postala i razvila se: pa je i jedini naravni način, barem u prědmetih znanja. Protunaravni način u odhranjenju i obučavanju čini da umovi primaju samo one stvari, koje je isti način u nje stèrpao. A mladež se mora naputiti k samostalnomu dělovanju, misljenju i tvorenju. Nu onaj učitelj nepoznaje svoga svetoga zvanja, koji to čini nemisleć ni na Boga, ni na čověčju svèrhu.

Ako se učitelj sasvim upozna s načinom zorne obuke, to si onda znatno olakša svoje zvanje, i silno unaprědi naravno odhranjenje puka. Nu tko zorno obučavati hoće, mora dvě stvari znati: prědmet koji razpravlja; i děte koje poznati ima taj prědmet. Učitelj posrěduje izmedju jednog i drugog, i u tom posrědovanju lěži sva věština obučavanja. Mi govorimo ovdě samo o umětnosti njegove věštine, kojom se istina mnogo, nu još ne sve dělovati dade.

Deča jednoga razreda doista su veoma različita; ali ipak skoro jedne dobe, a svaka doba ima něšto posebnoga. To pako, što je posebno nauči se samo u družtvu s děcom, ako se pozorno pazi na njezina izjavljenja, nagnutja, misljenja itd. Takovo samozrěnje koristi učitelju više, nego li cěli folianti pedagogičkih dělah.

Digitized by Google

Čuvno (ćutno) ima prevagu u mladeži i za ovo bijaše izvorno opreděljeno zrěnje kod početne obuke; nu pomisao rěči sadèržaje više nego li samo ćutno zrěnja.

Zor (zrěnje) je dvostruk: ćutan (čuvan) i duševan. On se razlikuje kao i izvanjska i nutarnja ćutila.

Ćutna zorna obuka služi se izvanjskimi ćutili děteta. Tko n. p. želi poznati kakovo bilje i njegove čestice, uzme samo bilje u ruku; to je bolje, nego li naris. Stvar je svaka u obće bolja za zrěnje, nego li njena slika. Tko hoće razložiti, što je to kocka; a on nek uzme samo kocku, i tad može samo pitati, město razlagati.

Kada je jednoč u školi Pestalozzijevoj, glasovitoga švajcarskoga učitelja, koji je načela Komenskoga poprimio i razvio, — něki učitelj na tabli risao lěstve, da o njih s děcom govori, poviče něko děte: „Ta eno lestavah jednih tamo na dvorištu, one su mnogo veće;“ a Pestalozzi reče tomu učitelju: „Stvari su uvěk bolje, nego njihove slike!“ Pestalozzijevi naslědnici terali su zorne věžbe često na najtanje niti, i više put su na široko i dugačko govorili o stvarih, koje děci razglabati nije ni trěbalo. Preporučuje se dakle učiteljem, da kadkada štede i skupare svojimi rěčmi. Predugo umovanje i razglabanje neslušaju rado ni odrasli, a kamo li živahna děčica.

Mogao bi gděkoji dugo razlagati: kosa je ova il ona cèrta, koja itd. itd., a cěla se stvar dade barem za děcu na hitro razpraviti, ako se na tabli načine dvě jednostavne cèrte. A tako bi se isto magao gděkoji truditi i mučiti, da děci ucěpi u glavu granice krunovinah austrijanskih, sav pako taj mučni posao dade se obaviti, ako děci višekrat pokažeš krajobraze, ako joj obrise na tabli narišeš, i od nje risati pustiš. Tako će děca malim trudom na věk imati prěd očima sliku tih zemaljah.

Digitized by Google

Ovako se uči děte izvanjskimi ćutili poznavati stvari i njihove čestice, njihov broj i veličinu, njihovo stanje i njihov položaj, njihovu boju i sliku, njihov pravac i njihovo gibanje, njihovo odnošenje i njihov medjusobni savez.

To je, što se navadno zove „zorna obuka," na kojoj mora biti osnovano cělo obučavanje i odhranjenje mladeži, ne samo u pèrvom razredu, nego i u cěloj pučkoj školi, dapače i izvan nje. U ovom duhu i po ovih načelih odhranjivati i obučavati, to je zadaća pučkih učiteljah.

Čuvna zorna obuka prinaša dětinjim ćutilom — osobito oku i uhu — stvare same ili njihove slike.

Duševna zorna obuka obratja se k nutarnjemu ćutilu, njom se stvar ili slika dovodi prěd dětinju dušu. Da kod toga posrědovati moraju pèrvašnji čuvni (ćutni) zorovi, to se već po sebi razumije. Samo tim načinom uči se čověk misliti.

Medjutim valja se uvěk obazirati na nagnutje i način dětinjega zrěnja. Děci se više dopadaju čini i priměri, nego li rěči; više osobe, nego li razmatranja; više živuće, nego li mèrtvo. Životinja děcu više zanima, nego li kamen; jasna boja više, nego li mèrka; čudnovata stvar više, nego li navadna.

Načelo „od bližjega do daljega" ima se uzeti više duševno, nego li městno. Krasne bibličke i druge lěpe pripovědke, premda su od starih vrěmenah i od udaljenih narodah, zatim priměri od dobrih i pobožnih ljudih — dělujn više na úm i sèrdce dětinje, nego li suhoparni nauk, nego li kojekakve zapovědi i opomene. Nastoj pripovědkami i priměri potaknuti dětinje nagnutje, úm i volju, pa ćeš tim takodjer uticati i na njegovo ćudoredno dělovanje.

Mučno je, preměstit se u dětinje mišljenje, nu to je nuždno i potrěbno, osobito za pučkog učitelja, a ponaj-

Digitized by Google

više za učitelja početnikah. On mora sići i k sebi potegnuti mladi, nevini naraštaj.

Neima dvojbe, da se nutarnji zor najbolje i najuspěšnije obrazuje materinjim jezikom. Istina je, da rěčmi jasno sve nepostane, ali se ipak kod obučavanja rěčmi sve razjasniti ima. Učiteljev je dakle jezik najbolje i najjačje orudje; nu samo onda, kada se sasvím prilagodi úmu njegove děce.

Slovnička obuka samo je onda zorna, kada učitelj razgovorom, pripověd kami i priměri děte upozna sa sadèržajem i oblikom jezika.

Početnica i Čitanka jesu učevna srědstva. Děte se uči jezik slušajuć i nazirajuć.

Děte nazire glas u rěči, rěč u stavku, a stavak u štivu. Ako hoćemo, da se děte nauči pravo znamenovanje koje rěči, to mu valja kazati jedan stavak, u kom je ista rěč pravo uporavljená. Svi se priměri uzimaju iz dětinjega čuvnoga i duševnoga kruga. Dapače i pravopis nauči se děte zrěnjem rěčih. Kada ih je više putah nazrělo, onda iz njih valja izvesti pravilo. Uvěk najprije priměr, zatim pravilo, a napokon věžbe.

Ako hoćemo děcu učiti razne vèrsti glasovah govora, to netrěba započeti: „Děco! ima samoglasnikah i suglasnikah; samoglasnici su oni glasovi, koji itd. — nego kažimo děci rěčih, u kojih ima raznih glasovah, pustimo ju da razlože rěč u svoje glasove, i uputimo ju, da sama vide njihovu razliku; pa onda napokon: „Koliko dakle ima vèrstih glasovah?“ itd. (vidi §. 1. i sl. od „věžbanja u jeziku.“)

Dětetu, koje će se učiti pověstnicu, netrěba unaprěd razlagati, što se pod pověstnicom razuměva; već mu trěba najprije pripovědati, što se je dogodilo. Netrěba razlagati, što će to rěči „govoriti,“ već trěba govoriti. Netrěba započeti: „Glagolji su one rěči, koje itd.“ nego sve zorno, kao što je to pokazano u §. 48. i slě-

Digitized by Google

dećih. Nesmiju se posebno predavati strane govora i njihovo sklanjanje i sprezanje, nego trěba najprije zorno prědstaviti njihov smisao i njihovu svèrhu u savezu s drugimi rěčmi u stavku. Sve, što se děca nauče, bez da joj se je najprije razjasnilo, zorovi i priměri, niti će moći dugo pamtiti, niti će ju zanimati. Zato su bile dosadanje slovnice děci suhoparne i mèrzke.

Zdrav razum zahtěva, da děcu pustimo samo ono učiti se na pamet, što su dobro razuměla i shvatila; a nijedna stvar nemože se razuměti i shvatiti bez zrěnja.

6. Kako se děte uči materinji jezik.

Učitelj nesmije dětetu pružati jezik kao někakav dar tudjega razmatranja, nego on se mora truditi, da ga razvije iz njegova čuvstva.

Kada děte često sluša lěpo pěvanje, lěpu glasbu, to se tada u njem pobudjuje čuvstvo ne samo za skladnoglasjem, nego i za taktom. U dětinjoj duši počivaju ta čuvstva uljuljana u sladkom sanku i potrěbuju za svoj razvitak izvanjskoga samo pobudjenja, kod někoga više a kod někoga manje.

A tako se isto ima i s jezikom. Mi ga se učimo uticajem iz vana, obćenjem s drugimi. Děte obći s roditelji i drugovi; ono čuje, da se stvar, kojom se soba loži, zove dèrvo; ono čuje: selo — sela, on se je smijao, — pa onda nutarnjim svojim nagonom tvori si samo: město — města, pero — pera, on se je igrao, on je skakao itd. Děte čuje sklanjanje stvarnih imenah i sprezanje glagoljah; ono to naslěduje, te sklanja i spreza rěči isto tako, ili po analogiji, kako učeni vele. Već u četvèrtoj godini zna děte podosta slovnice, nu ono si toga nije osvěstno. Pa tako bi malim formalnim pripomaganjem moglo naprědovati sve do desete svoje godine, a još i

Digitized by Google

dalje. Pripomaganje to pako spaja sa osobito s pismenim věžbanjem. Medjutim mora se svakako i najprije u dětetu razviti čuvstvo za jezik. Dětinje čuvsto za zvuk i razměr pomaže mu kod stavljanja rěčih, da pravilno poreda pojedine česti stavka.

U zvukoslovlju govori se o glasbenih slikah. Mi si iste takove slike, dà kako nevidive, mislimo takodjer i u dětinjoj duši. A takove slike govora — kao što bi se ove nazvati mogle — udube se duboko u dušu, i daju dětetu pravila, po kojih ono stvara slične slike.

Svim ovim hoćemo da dokažemo samo to, da prije svega trěba govorom i pismom (zabavom i čitanjem) děte upoznati s jezikom. Sa slovničkim razglabanjem netrěba se žuriti.

Čověk se dakle nauči jezik, počem svoje misli zajedničkim mišljenjem s drugimi razjasni i oprediěli. Jezik se razvija samo u družtvu; děca se uče svoj materinji jezik u otčinoj kući i u družtvu s drugom děcom. Nu ipak su děca kad u školu dodju, siromašna i u rěčih i u mislih, i škola je zato dužna pobudjivati i razvijati dětinji jezik i úm. Pobudjivanjem se većinom i nehotice radjaju misli u dětinjoj duši. Njegovo učenje jezika nije pukò měrenje rěčih, niti samo prazno micanje ustnicah, nego naprědujući razvitak govora i úma po dobi i po věžbanju. Dětetu se mora najprije jezik dati, t. j. ono se mora razumnim i pametnim načinom upoznati sa sadèržajem već razvijena jezika. Dětetu neka se pripověda; jer děca rado slušaju pripovědke. Razumni roditelji čine to, prije nego děca za školu dorastu. S dětetom neka se razgovara, jer rěči bûdu misli i daju im život. Što više učitelj s děcom obći, tim je bolje; već zato je veoma škodljivo, ako je škola prepunjena mnogimi razredi.

Kada su děca ovako pripravljena pripovědkami i razgovori, onda neka se s njom čita i njoj se čitati da-

Digitized by Google

de. Al netrěba nigda zaboravit pitati sa sv. Filipom (Apost. děla 8. 30.) „A razumiješ li, što čitaš?“

Čitanjem od učitelja i děce, razlaganjem, uporavljenjem, pogovaranjem i opetovanjem mora da sadèržaj Slovničke čitanke postane duševnom svojinom děce. Neprestanim i promišljavajućim čitanjem razvijaju i ojačavaju se duševne sile; a to razvijanje i ojačavanje medjusobno se krěpi i podupire.

Onda istom kada děte do někoga stepena pozna sadèržaj jezika, može se preporučiti, da se upozna i sa slovničkimi pravili. Sadèržaj je za mladež uvěk važniji, nego li forma. Slovnička razmatranja i razglabanja mogu u pučkoj školi samo za to biti, da pripomognu razumenje jezika i kod pismenih věžbanjah. Sve što k tomu neposrědno nekoristi, suvišno je, i ima se odstraniti iz pučke škole. Svèrha slovničke obuke u pučkoj školi nije znanje i umovanje vèrhu jezika, nego znanje i uporavljenje jezika samoga.

Što je iz slovnice k tomu potrěbno, to se nalazi na koncu Slovničke čitanke pod naslovom: „věžbanja u jeziku.“

Sva slovnička pravila samo su srědstvo, a ne svèrha. A i ista ota svèrha, t. j. znanje i uporavljenje svèrhe opet je samo srědstvo k višjoj svèrhi: k ćudorednomu i duševnomu izobraženju mladeži.

Čitanka nije samo, da se nauči sadèržaj jezika, nego da se takodjer i něšto višjega postigne: ćudoredno oplemenjenje děteta. Pa ma dà i nije u štivu obširno izrěčena ćudoredna uporava, to će ipak do sèrdca dopèrti u njem nahodeći se nauk. Kadkad je bolje pustiti, da priměr mirno i tiho děluje na dětinje čuvstvo, nego da se mnogo umuje i razglaba. Kad bo čověk štogod hotice postići želi, onda često svom prevelikom revnostju više naškodi, nego li koristi. Mnoge i česte opomene obično děcu zagluše. Sve trěba u svoje vrěme; rědko, ali k sèrdcu, to valja.

Digitized by Google

Kao što děcu věžbati trěba u govoru, prije, nego se počme s njom pisati: isto tako trěba i u slovničkoj obuki, da se prije uporavljaju věžbanja, bez da to děca i znaju i osětjaju, a po tom neka istom sledi theoria, da sve na razlozih osnovano bude.

Kada děca u školu dodju, jedva se koja rěč iz nje izmamiti može. A isto tako i ptice neće mahom da pěvaju, kad ih zatvorimo u kavez. Kod děce pako mora se još i to u obzir uzeti, da joj je jezik nevěšt za učevne prědmete, i da malo rěčih u pameti imaju.

Učitelj početnoga razreda mora u obće nastojati, da věžba ćutila i govorila. Istina je, da se ćutila najbolje obrazuju u slobodnoj naravi, a govorila u obćenju s drugimi; nu javni učitelj mora da se ograniči na svoja věžbanja u školi, premda po okolnostih nesmije ni pèrvo sasvim izključiti iz svoga dělokruga, t. j. obrazovanje mladeži u slobodnoj naravi i obćenjem s drugimi. Nu věžbanjem u školi svakako će tim više uspěti, čim su više roditelji — naravni odhranitelji — svoju děcu pripravili, i čim više neprestaju i na dalje u svom domaćem krugu razvijati úm i sèrdce svoje děce. Žalibože, to rědko gdě biva; ni ondě ne, gdě bi se moglo.

U početnom razredu započeta věžbanja u govoru, koja su uvěk i zorna, imaju se i slědećih godinah nastaviti, kao što je to već rěčeno kod duševne zorne obuke. Dapače ona se imaju spojiti i sa svakim štivom iz Čitanke. Učitelj pročitavši koje štivo upustja se s děcom u razgovor o sadèržaju. Tim děluje na úm i sérdce, razširuje krug njihova govora i nastoji oplemeniti njihove izraze. Mnogo je koješta děte vidilo izvan škole; ali rědko da je kad te stvari pozorno razmatralo i razgledalo. U školi mu valja dakle put k tomu pokazati i prokèrčiti, t. j. valja ga naučiti, da stvari umom gleda i razmatra; a zatim o razmotrenih stvarih da se rěčmi i u malih stavcih jasno i pravo izraziti nauči. Takovimi razgovori polaže se temelj za sva buduća znanja.

Digitized by Google

Naslědovanje je vèrlo važno kod naučanja jezika. Naslědovanjem svojih drugovah, svojih roditeljah i svojih učiteljah uči se děte misliti i govoriti. Učitelj neka dakle prěd děcom govori, a děca za njim, neka joj pripověda i pripovědano njoj opetovati dade, neka ju izpitava; neka sám odgovara, ako mu děca odgovoriti neznaju; neka stvari točno označuje i oštro naglasuje; neka děcu pusti čitati i razlagati; a napokon neka děci dobro razumljeno i prokuvano na pamet učiti dade. — To je pravi i jedini način, kojim se děca podpuno naučiti mogu materinji jezik.

Čuvat se valja učitelju kod tako zvanih zornih vežbanjah, da preveć obširan nepostane. Pojedince takova věžbanja jasno bivaju abstraktna dakle sasvim protivna, nego li biti imaju. U savezu, u štivu najbolje se pomisao razjasni i razloži. Nu opet odveć sistematički stvar těrati, to nije dobro, niti je potrěbno. Za děcu nisu gole i stroge sisteme.

Veća strana věžbanjah u mišljenju i govorenju može se lasno spojiti sa štivom. Što se više učitelj time bavi, i što manje važnosti polaže na suhoparna pravila, osobito u pèrvom razredu, tim bo većim plodom uroditi će njegova obuka; a osobito ako nepropusti, da s věžbanjem u zrěnju i s věžbanjem u mišljenju skopča takodjer i pisanje onoga, o čem je govoreno.

Neka neprodje ni jedan dan u školi, da děte nenapiše několiko rěčih, několiko redakah. A to valja i o učitelju, osobito mladjem. Mi učitelji imamo još uvěk poněšto ugladjivati naše pero, pa ako radi ničega drugoga, a ono, da se věžbamo za děcu razumivo pisati.

Kod pismenih věžbanjah neka učitelj sasvim slědi tečaj, koji je naznačen u pridodanih věžbanjah u jeziku. Tamo će naći skoro sama takova zorna, slovnička i pismena věžbanja s kojimi je samo najpotrěbnije spojeno od slovničkih pravilah. Tim će se upoznati děca s imeni raznih

Digitized by Google

stvarih, s njihovimi vlastitostmi i dělatelnostju, s razlikami cěloga i pojedinih čestih, s brojem, oblikom (obličjem), koristju, tvorom, svèrhom itd.

Poznavanje, imenovanje i učenje pisanja tih raznih stvarih i nijhovih odnošenjah, zajedno s razumnim čitanjem cělih štivah, to je glavna zadaća slovničke obuke u nižih školah.

Već prostor, koji zauzimaju pridodana „věžbanja u jeziku" pokazuje, koje im město ide u slovničkoj obuki. Ona su sasvim drugotna; podredjena; glavna je stvar Čitanka. Ima školah, u kojih se slovnička obuka jedino u takovih, više umstvujućih věžbanjah i. u pravilih predaje i uči. Takove škole nepostizaju nigda svèrhe, i daju dětinjemu duhu jednostran pravac. Slovnička obuka u pučkoj školi ima takodjer i tu zadaću, da naime oplemenjuje sèrdce i sabožno čuvstvo. Druga se zato strana nemora zanemariti i zapustiti.

7. Pismena věžbanja.

Pismena věžbanja u pučkoj školi morala bi se uvěk na něšto oslanjati ; ona mogu proizlaziti jedino iz něčega već nazrěnoga, promotrenoga, razloženoga i čitanoga. U pučkoj školi nemože se još zahtěvati samosvojnih sastavakah, t. j. takovih, koje bi děca mogla proizvesti vlastitim svojim razmatranjem i promišljavanjem.

Pismena věžbanja imaju se započeti naslědovanjem. Naslědovanje dětinje, t. j. nagon, da děte ono čini, što od odraslih vidi, nesmije se kod pismenih věžbanjah isto tako zanemariti, kao ni kod věžbanjah u jeziku. Zato valja děci davati, da prepisuju mnogo rěčih, stavakah i cělih štivah, onako, kao što su u Čitanci i nuz to ju ujedno věžbati u lěpopisu i pravopisu. Pokraj toga valja takodjer vazda nastojati, da se u njoj probudi čuvstvo za čistoću i red, i da se nauče, pisano i tiskano pomnjivo prispo-

Digitized by Google

dabljati i sravnjivati. Što se više pèrvih godinah u školi od rěči do rěči prepisuje, to manje poslě trěba posebne obuke u pravopisu. Potom se s děcom obradjuje ono, što su izvan škole nazrěla i izkusila. Pogovaranjem trěba to sve děci prěd oči dovesti; i što si ona te stvari bolje prědstavljaju, tim će ih i točnije moći opisati.

Napokon se uzme Čitanka u pomoć; jer děci se mora sve malo po malo davati sadèržaj jezika. Gdě ništa neima, nemože se ništa ni uzeti. Proizvesti štogod iz sebe možemo samo onda, ako smo što u se primili. Što si više pribavljamo gradiva, tim veća biva i vaša snaga, i širji naš vidokrug; a nitko neka nemisli, da se tim već jezik naučiti može, ako se u glavu stèrpaju slovnička pravila. Gdě se već něšto nalazi, tamo trěba samo malo pomoći, i oblik će se sam po sebi dati; trěba děcu samo potaknuti, i ona će pravi izraz naći. Shvatjanje i proizvadjanje dolaze u naravno odnošenje, ako su zadaće za pismena věžbanja cèrpljena iz onoga, što su děca već čitala, ili o čem su već obučavana bila. U dobro izabranom i svestrano razlaganom čitanju najobilniji i najplodniji je izvor postupnoga duševnoga razvitka i sposobnosti za samosvojno proizvadjanje. Ujedno pruža mnogo gradiva pozorno i umno razmatranje onoga što se okô mladeži sbiva. Takove okolnosti i takove dogadjaje, ako ih děca samo pojmiti i shvatiti mogu, morat će učitelj takodjer upotrěbiti za pismeno obrazovanje. Děte se mora sve malo po malo učiti, da opiše naravne prědmete (životinje i bilje), umětne proizvode, stanovita poslovanja poljodělstva i rukotvorstva i t. d. — Razmatranja i prědstavljanja iz vlastitog úma nespadaju ovamo, ni na ovaj stupanj. Sve pretěravanje i prerano obučavanje isto je tako škodljivo, kao kada bi hotěli koji pup silovito i prije vrěmena razviti.

Što se zahtěvati može iz pismenih věžbanjah od děce pèrvoga razreda, to je sve naznačeno u „věžbanjih u jezi-

kú.“ Ako se to onim redom s děcom dobro obradi i proradi, to će zaista biti dovoljno za pèrvi razred pučkih škola.

Želi li učitelj, da věšto i uspěšno s děcom obradjuje pismena věžbanja, to onda on sám nesmije nigda prestati u tom se věžbati. Vèrli Kellner u svom: „Pädagogik der Volksschule in Aphorismen“ veli o tom pod br. 56. slědeće: „Věština, kojom mladež svoje misli pismeno na papir stavlja, najsigurnije je měrilo, na koliko je slovnička obuka svojoj svèrhi shodna. Samo onaj je učenik dobro obučavan u slovnici, koji je možan— bez znatnih pogrešakah protiv pravopisu — lako razumivimi stavci sastaviti kakov prost i glede sadèržaja stvarih dobro razredjen opis ili list, pa ma sve i neznao, točno razlučavati pridavna imena i prislove. Žalostno je, da učitelji često zaboravljaju, da je u tom neobhodno potrěbno mnogo věžbanja, i da glede sebe samih imaju ono obistiniti, što su rada, da sa svojom děcom postignu. Naši učitelji pišu sami premalo! Nevelim ja to, kano da bi svi pučki učitelji spisatelji imali biti; ne, to bi veoma rědkim světovao, — ali zlo je svakako, da učitelj u svom službovanju provede više godinah, a pera ni u ruku neuzme, da pokuša napisati kakóv sastavak, ili da o čem na papir stavi svoje sobstvene misli. Zar mu nimalo nepružaju za to gradiva njegovo učiteljovanje, njegovo čitanje, njegovo obćenje s drugimi, a navlastito njegovi sastanci i dogovori sa svojimi saučitelji? — A upravo zato što se mnogi učitelji pisanja tako jako boje i plaše, i jer samo onda pero u ruke uzimaju, kad drugčije nemože biti; — uprav zato neimaju oni sami u tom potrěbne věštine i okretnosti, dapače i ono malo věštine, što su si prije pribavili bili u pismenom sastavljanju, nestane i propane tom nemarnostju i tim nehajstvom. Pa zato se i opažuje veliko neznanje i neuputnost, kad učitelj napisati ima kakovo izvěstje ili kakovu molbenicu; a što je i gorje, ni děca

Digitized by Google

takovih učiteljah nemogu nikada čestito naprědovati u pismenih sastavcih. Tko sám nije kadar štogod čestito napisati, nemože ni drugoga u tom valjano obučati; dapače on nemože drugomu štogod ni izpraviti. On sve svoje priměre, svaki listak, svaku namiru mora posuditi iz drugih knjigah, i sveudilj je na nje privezan; on nemože k ničemu upotrěbiti sgodan časak, niti može prilagoditi svoje priměre vrěmenu i městnim okolnostim; rěčju: on je duševno malolětan i duševno rob."

„Nijedán zato učitelj koji sebi i svojoj školi dobra želi, netrěba da propusti ni jedan dan, da nebi napisao barem několiko redakah; da se nebi sám věžbao u pismenom sastavljanju, — pa ma to bilo samo kao pripravljanje za školu. Kad bi to učitelji činili, tada se nebi ni najmanje bilo bojati za dobar uspěh njihove slovničke obuke, i tada bi doista svakomu dobra uputa više koristila, nego li to sada biva."

8. Zabavljanje děce.

Ako učitelj na glavnoj školi u pèrvom razredu ima mnogo děce, od kojih jedna strana s drugom naprědovati nemože, tako će ju morat razděliti na dva razreda, a više takovih razredah nalazi se svakako u nižjih pučkih školah na selih (po ladanju). U takovih školah mnogo je do toga stalo, da učitelj sve razrede shodno zabavlja. Iz toga se može poznati pravi učitelj, t. j. da li je věšt u umětnosti obučavanja. Težko da onaj može vladati i upravljati sa svojom školom, koji u isto doba neumije zabavljati svu svoju děcu. A k tomu puno gradiva daju štiva, osobito věžbanja u jeziku, zatim računstvo i risanje. Neprestana zabava sve děce, pa ma samo pripisavala rěči ili štiva, najbolji je način, kojim se zapt i red, ma još koliko děce bilo, uzdèrzati može i dade. Učitelj će zahman vikati: „Muči! mir!" ako děca neimaju nika-

Digitized by Google

kova posla. A da se děca znaju sama zabaviti, to je već zato neobhodno potrěbno, jerbo věžbanje u svakoj školi glavna zadaća biti mora. Nagon samosvojne radinosti leži u děci. Pazimo ju samo izvan škole, kako uvěk něšta posljuju: sad grade kućice od papira i klipićah, sad oblače svoje lutke, sad rězuckaju štogod iz dèrva, sad kopaju jame u zemlju, sad udaraju male naspe, sad prave mlinove na jarcih i t. d. Ako děca neimaju ništa raditi, a ona se onda izruče pustoj neposlici, razstrešenosti ili zadirkavanju. Děca su od naravi živahna. Ako ju opominjemo, a ona su samo dotle mirna, dok se učitelj od nje neokrene. Dovoljna dakle zabava jedini je način, kojim je moguće mir u školi odèržati, okretnost i radinost dětinju u red spraviti.

Veoma rědko imale bi se nadavati zadaće, da ih děca uče na pamet. Ruka mora uvěk da je zabavljena. Sposobniji i pomnjiviji učenici mogu učitelju pomagati pišuć na tablu rěči il stavke, ili pregledajuć, što su drugi pisali ili obradili. Takodjer se mogu kadkada izměnjati dětinje radnje, da jedan drugomu nalazeće se pogrěške podvuče. Tim se ujedno probudjuje i revnost medju děcom.

Tako zvanim kazivanjem u pero (diktando) neće se mnogo koristiti děca, ako učitelj pomnjivo neuzpregleda, što se piše. Što više zadaćah učitelj pregledati može, tim će děca kod svoga posla pozornija biti. Ako je děce mnogo, a ono neka si izmedju nje učitelj izabere više pomagačah; no nesmije da zaboravi i na nje paziti, da nebi postali nepravedni prama svojim saučenikom, ili da se neponesu. Mladi pripravnici mogli bi se ovako zabaviti někoju godinu, prije nego se ponaměštaju za stalne učitelje.

Pučke škole imaju se mnogo više nego li veće škole baviti raznim praktičkim věžbanjem. Nijedna ura neka nemine, da děca u ruke neuzmu pisalo ili pero. Ili neka prepisuju štogod iz Čitanke, osobito ona štiva, koja se na

Digitized by Google

pamet učiti imaju; ili neka pišu, što joj je učitelj pripovědao i razlagao; ili neka koji bolji učenik na tabli piše kakove rěči, stavke ili pomanja štiva, a ostala děca neka isto čisto i točno prepisuju. Ovakovih věžbanjah neće nigda pomanjkati učitelju, ako je děci u rukuh Čitanka, i ako učitelj sám njome dobro baratati zna.

Dočim se ovakovimi zadaćami koji razred zabavlja, može učitelj opet s drugim čitati ili slovnička věžbanja dèržati. Samo neka kod toga nezaboravi, kadkad pogledati na uru. Obuka mora svaki dan opreděljena biti za stanovite ure.

9. Razredjenje gradiva Slovničke čitanke.

a. Za pèrvi razred gradskih školah.

Sve ure, koje su se dosada upotrěbljavale za čitanje, pisanje, pravopis, poznavanje govornih stranah i za kazivanje u pero, dakle od prilike dvanaest urah svake sedmice, imaju se odsele upotrěbiti za slovničku obuku, koja je zajedno spojena s Čitankom. Sva ta věžbanja čine samo jedan učevni prědmet, što se zove **slovnička obuka** ili **věžbanja u jeziku.**

Za gradske škole od tri posebna razreda, opreděljena je Slovnička čitanka za jednu školsku godinu i to u višjem odsěku pèrvoga razreda. Ako koje dětę mora po dve godine ostati u tom razredu, to ono naravno cělo opetuje.

Ako uzmemo, da ima 40 sedmicah, u kojih obučavanje traje, to onda dolaze od prilike tri štiva na svaku sedmicu. Ako je dakle 10 — 12 urah odredjeno za věžbanja u jeziku, to može učitelj za svako štivo uzeti po dvě ure — ne jednu za drugom; indi šest urah za tri štiva. Ostalih

4—6 urah opetuje se, dèrže se pismena věžbanja, koja se na sadèržaj triuh štivah proteku, razlaže se po někoja točka věžbanjah u jeziku s uporavljenjem na već čitanih i glede sadèržaja i stvari već razlaganih štivah. Buduće sedmice nastavlja se isto tako sa sleděća tri štiva.

Ovako će Čitanka postati duševnom svojinom děce, a za slovničko obrazovanje bit će veći dobitak, nego li na ikoji drugi način. Posao je doista spor, ali tim sigurnji i temeljitiji.

Više od tri ili četiri štiva neima se jedne sedmice čitati, razlagati i uporavljati. Površno bo čitanje još nije čitanje. Ako je děte sadèržaj kojega štiva razumělo i shvatilo to onda ništa neškodi, ako ga tri a i višekrat opetuje, te se tako i u mekaničkom čitanju věžba.

Dočim se čitaju i razlažu 29 štivah pèrvog odsěka — što u gradskih učionah za tri měseca biti može — ima učitelj uz to proći takodjer 34 točke pèrvoga članka věžbanja u jeziku.

b. Za seoske škole.

U seoskih školah sa dva razreda ili odšeka ima se stvar něšto malo drugčije. U ovih je Slovnička Čitanka barem dvě godine u dětinjih rukuh.

Ako dakle učitelj svake sedmice samo po dva štiva prodje, to onda čini cěle godine 80 štivah. Cěle pèrve godine netrěba ništa ili malo razlagati iz věžbanjah, u jeziku. Mogu se od prilike izabrati samo lakša věžbanja, koja su sama za se razumiva, n. p. §. 8—14; iz §. 14. i slědećih; §. 27.; iz §. 35 — 52; 61 — 65.

Dobro čitanje, razumno razgovaranje, razumenje pomislih i stvarih zajedno s lahkim pismenim věžbanjem, kao: prepisivanje i izpisivanje rěčih, prepisivanje prostih (jednostavnih) stavakah, to trěba da bude glavnom zada-

Digitized by Google

ćom. Više od tri odsěka Čitanke netrěba da se čita u takovih školah.

Buduće godine opetuju se pèrva tri odsěka ali zajedno s pèrva tri članka věžbanja u jeziku; a napokon dodje i četvèrti odsěk sa četvèrtim člankom.

Ako děte još jednu godinu ostane, neće mu ništa škoditi opetovanje. A k tomu bit će i mnogih učiteljah (valjda), koji neće i pèrve i druge godine jednako štiva uporavljati.

Četiri odsěka Čitanke.

Čitanje nesmije biti bez ikakova obzira na godišnje dobe. Ako se i nemogu ta četiri odsěka nazvati četiri godišnje dobe Čitanke, to će se ipak viditi, da se je poněšta obaziralo na naravne i cèrkvene dobe. A moralo se je obazrěti i na metodičko razredjenje, kao i na to, da srodno i slično, što je moguće, zajedno i u skupu bude.

Pèrvi je odsěk najlakši. Njim se može dobro izvěžbati mekaničko čitanje. Sadèržaj je većinom ćudoredan, moralan. Do božića, počav listopadom, može se pèrvi odsěk izčitati. U drugom odsěku odnose se br. 30 i slědeći na svetkovine: narodjenje, život i cèrkvu Isusovu. Ako učitelj k tomu još štogod pripopěda iz bibličke pověstnice, to će se time štiva još bolje razuměti i nadopuniti. Brojem 51. počme posebna stvarna obuka, osnovana na zorovih i na razlaganju. To je ujedno priprava za tretji odsěk, koji je po zadèržaju svomu prolětni ili letni odsěk; i zimi se nigda čitati nemože. On se većinom odnosi na narav, naproti opet četvèrti većinom na pověstnicu i priču, s obzirom na zavičaj i domovinu. Što čověk nepoznaje to i neljubi. Naša mladež netrěba, da samo poznavati uči se pojedine strane, gradove, rěke i gore svoga zavičaja i svoje velike domovine, nego ta-

Digitized by Google

kodjer i muževe, koji su njezin ponos i slava. Svako i slědnje seosko děte mora barem najslavnije muževe na toliko poznati, da zna, komu domovina zahvaliti ima svoju slavu i veličinu. Medjutim se je moglo samo ono izabrati, što je za dětinski jošte duh prikladno i priměreno; a to je u. br. 84 — 100. Zašto je tamo broj 100., to mislimo da nam netrěba kazivati. Konac je kratka razprava o poglavarstvu (101).

Što dalje slědi (br. 102. i ost.), to će se valjda u mnogih školah, osobito seoskih, morat odgoditi za drugu godinu; jer u tih je štivih množina gradiva za razlaganje i za slovničko věžbanje.

Digitized by Google

Drugi razděl.

Uporavljenje Početnice.

---

1. Priprava k obuci u čitanju i pisanju.

Kao što je već u §. 2. razd. 1. rěčeno, obuka u čitanju mora biti spojena s obukom u pisanju. Netrěba samo zaboraviti, da se pri tom pèrvom početku neradi toliko o lěpopisu, koliko samo o tom, da děca ona pismena, koja se uče izgovarati i čitati, ujedno se nauče i naslikati. Tim će učitelj děcu bèrzo dovesti do čitanja, a osim toga će takodjer mnogo lakše zabaviti moći početnike, dočim s višjim kojim razredom štogod raditi mora.

Obuka ova nesmije se mahom početi pèrvoga dana, kada děca u školu stupe. Ona se moraju najprije s učiteljem oprijateljiti i upoznati. Zato učitelj neka se s njom upusti u razgovor o stvarih, koje se nje neposrědno tiču, iz domaćega njezina života. Neka ju pita za njezine roditelje, rodjake, bratju i sestre, za domaće gospodarske i druge okolnosti, jesu li ovdě ili ondě bila; što su gdě vidila i opazila, jesu li s veseljem u školu došla i zašto su došla, poznaju li jedno i drugo itd. itd. Ovakovimi razgovori može se dva tri dana probaviti, i istom onda, počem su se malo uslobodila, s učiteljem upoznala, volja k školi u njih probudila i pozornost něšto napregnula, može se malo po malo prěći k obuci u čitanju.

Nu buduć da se s obukom u čitanju ima takodjer spojiti i obuka u pisanju, zato se i k tomu moraju děca pripraviti. Pèrvih dakle danah, počem se je učitelj s njimi malo razgovarao, neka ih pusti doći k tabli, da se

Digitized by Google

nauče praviti razne cèrte, sad vodoravne i kose, sad tanke i debele, sad savijene i okrugle, koje im najprije on sám napiše, a ona po tom onda prave. Te cèrte mogle bi biti od prilike slědeće:

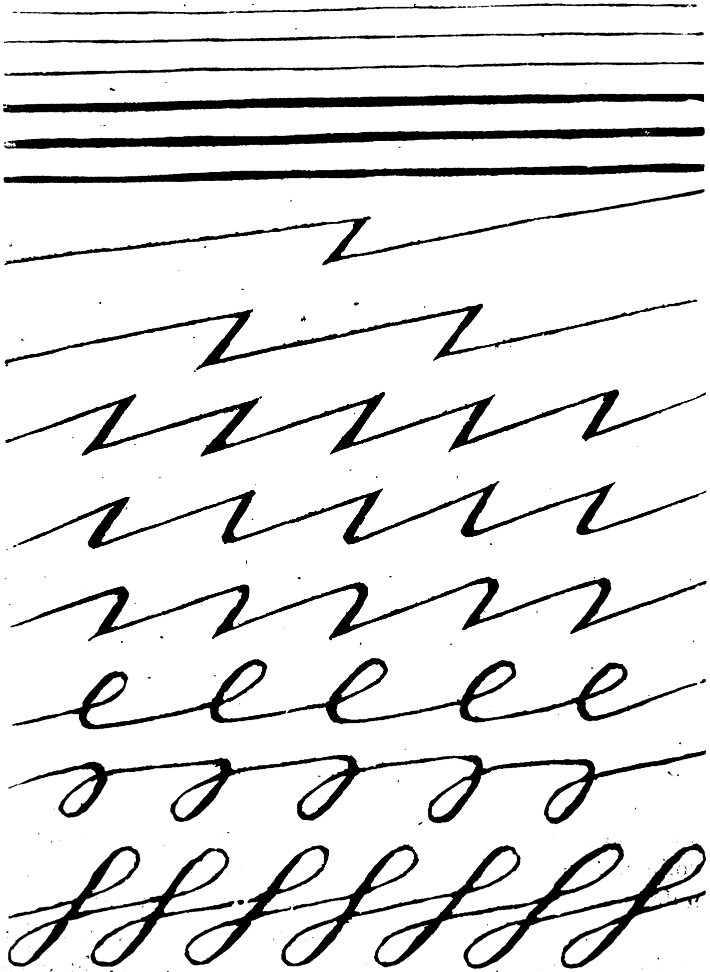

Učitelj ima pri tom priučiti děcu na dèržanje krede i na lahko i prosto gibanje ruke. Nismije se tèrpiti, da korěn ruke (dlani) na tablu naslanjaju. Tim istim neka je věžbaju i u klupi na lapornoj tablici.

Digitized by Google

2. Poznavanje samoglasnikah.

(Početnica br. 1 i 2.)

Kad su sve te priprave učinjene, onda nek se počmu děca učiti pismena. To pako može ovako biti:

„Děco! na světu Vam ima mnogo stvarih, koje daju glas od sebe; ali onako govoriti, kao mi nezna nijedna životinja na světu, osim čověka. Tako n. p. krava nezna govoriti. nego samo riče: *m — m — m!* Ovca bleči: *b — b — b!* Koza mekeće (meči) *e — e — e!* Pseto laje: *hau — hau!* Kokot kukuriče, kokoš kokoće, guska gače, konj hèrže itd."

„Mi ljudi znamo sve ovo izgovarati, ali jošte i mnogo više. Tako n. p. nijedan vol ili konj nebi znao izgovoriti „*tata*" ili „*mama*," kao što to zna i malo děte. Vi ste mnogo savèršeniji i pametniji, nego vol i konj. Nu Vi morate postati jošte mudriji, morate naučiti se postaviti ono na papir, to jest: Vi morate naučiti se čitati i pisati. Tako evo slušajte, ja ću Vam sada něšto kazati;"

„Tko kašicu ljubi,
Nebole ga zubi."

Učitelj to opetuje, dok se děca nenauče, pa onda nastavi govor:

„Je l' děcò! to Vam se dopada? Nu čověk lako zaboravi ono, što zna, i nemože sve pamtiti. Ako Vas sutra zapitam za ono, što sam Vas sada naučio, mnogi mi to već neće znat kazati. Što dakle čine ljudi, da nezaborave ono, što znaju? Oni si to napišu. Tako ću i ja sada ono napisati, što sam Vas malko prije naučio. (Učitelj to napiše kredom na tabli). Vidite li, sada sam to napisao, pa mi se ne trěba više bojati, da ću to zaboraviti; jer kad mi tò nebi na pamet došlo, onda ću, samo ovo pročitati, što sam ovdě napisao, pak ću to odmah znati. (Učitelj

čita). Pa ovako možemo sve, što čujemo i govorimo, napisati, a onda pročitati. Nije li to lěpo i pametno, kada čověk ovako sve zna pročitati i napisati. Bi li i Vi to takodjer rado znali? Znati ćete i Vi to, ta Vi ste baš zato u školu došli, da se naučite ovako čitati i pisati. Pa to Vam nije baš tako težka stvar, kao što Vam se čini, samo Vam valja paziti na ono, što ću Vam kazivati, pak ćete za kratko vrěme naučiti se pisati i čitati, kao i ja. Ele će se tata i mama radovati, kad im stanete kod kuće iz knjige čitati. Dakle pazite!“

Kad ti tata kaže: „Idi sinko, pokupi taj kukuruz, što ga je nětko prosuo“ je li, ti ga nemožeš na jedan put svega pokupiti, nego moraš zèrno po zèrno pobirati? Tako dakle, ako želite naučiti se čitati ovo, što sam napisao, nemožete takodjer sve na jedan put naučiti se, nego zèrno po zèrno, t. j. svaku ovakovu znamenku na pose. (Učitelj pokažuje děci pojedina pismena). Ja ću vas već danas naučiti ovakovu znamenku.“

1. „Znate li, kako viče kočijaš na konje, kada ih potěra? (Ako se nijedno nedosěti, učitelj kaže: *i — i!*) Ja ću Vam sad na tabli načiniti znamenku, koja se „*i*“ izgovara. Pazite samo, kako ću ju načiniti! Evo je! (Napiše „*i*“). Kako se izgovara ova znamenka, ti Ivane, Stěpane itd.? A znate li Vi, tko tako viče? Tko? A bi li Vi meni tu znamenku mogli naći u svojoj knjižici? Ded potražite!*

Da se děca što prije ovim zornim načinom obučavanja upute, da su rěči iz raznih glasovah složene; to valja takodjer svaki glas, koji je učitelj ovako iz dětce izrabio, te da i u cělih rěčih sglasivati. K tomu se pako uzimaju rěči, koje se sad s naučenim glasom počimaju, sad opet doveršuju. N. p. kod glasa *i* može učitelj ovako postupati: „Koliko uzdignutih pèrstah vidiš na mojoj ruci, kad dva stisnem? (učitelj to učini). Tri! — Vuci ti Ivo ovu rěč: „*tri*“ tako dugo, dok ruku dole nepustim! *Tri* — kakav se čuje glas tu na kraju? *i* — Tko tako

viče? Produljite mi rěč: *vi, ti, mi* itd. Što se čuje na kraju? — Ded mi sad Vi kažite koju rěč, gdě se taj glas na kraju čuje! itd."

Opazka. Ako učitelj radi lakšega pisanja ova věžbanja započme *kursivnimi* pismeni na tabli pisati, kao što bi se svim savětovalo, to se onda mahom děca moraju pozorna učiniti na něke male razlike izmedju na tabli pisanih i u knjizi tiskanih pismenah. Takovih pako razlikah nije mnogo. Mogu se n. p. *a* i a, *g* i g mahom jedno pokraj drugoga napisati, da se tim bolje razlika vidi. Većom je pako stranom razlika izmedju *kursiva* i antiqua jedino ta, da su pismena pèrve vèrsti ležeća, a druge stojeća.

„Dobro! Eto vidite, sada ste već naučili jedno pisme; svaka bo se ovaka znamenka zove pisme. Kakvo pisme znate Vi?" Učitelj sad izpituje redomice sve svoje učenike, da li znadu kako „*i*" glasi, i tko tako viče. Kad se uputi, da sva děca znaju, on im rěče. „Nu ja sam već kazao, da čověk lako zaboravi, što zna, i da nemože sve pamtiti. Zato si ljudi napišu ono, što su rada da nezaborave. I mi ćemo dakle ono, što naučimo izgovarati i čitati, ujedno učiti se i pisati. Dojdi ti Mirko, te mi napiši ovaj *i*; a Vi drugi pazite kako će on to raditi." Učitelj mu pokaže, kako da načini to pisme, i zatim izaziva jedno děte za drugim, da ga ta kodjer prave To dotle s njimi radi, dok se ga svi učenici podobro nauče načiniti. Oni, koji od table odstupe, pišu ga na svojoj lapornoj tablici. Za ovo věžbanje nesmije se lenirati ni velika tabla ni detinje tablice, a ni papir, ako se děca njim služe město lapornih tablicah.

Kad su ovako děca pokušala praviti pisme *i*, i u tom se podobro izvěžbala, to joj onda može učitelj takodjer zadavati razne zadaće vèrhu tog pismena, da tim što veće veselje u děci probudi; n. p. „Napišite, kako tri kočijaša viknu, za svakog napose, te brojte: jedan, dva, tri! a *i i i*! A kad dodju još dva? *i i*. Koliko je kočijašah? Koliko imate „*i*"? itd. Pročitaj Janko, Stěpane, Ivo! Napišite, kako jedan kočijaš dva puta zavikne? *ii*!

Digitized by Google

(Glasom nevalja pristati, već pèrvi do drugoga vući). Sada děca oba „*i*" svežu, brojeć: jedan— dva. Napišite, kako dva kočijaša, svaki po dva puta potěraju konje, i brojite poteze! Čitaj Velimire, Svetozare, Josipe itd. Koliko imate „*i*"? — Napišite tri reda u svako po četiri spojena ili svezana „*i*"! Čitaj ti, ti, ti! itd. Koliko ih ima ukupno? (Ako je učitelj u brojenju već preko d e s e t dospeo.) itd.

„Dakle, děco, sad već znate jedno pisme i izgovarati i napisati; i jer ste mi tako lěpo pazili i pamtili, zato ću Vas još jedno takovo pisme naučiti. Znaš li ti Vladislave, kako viču děca, kad žele, da koga uplaše? Děte: „*u* — *u*!" U predělih, gdě se vukovah nalazi, i na nje se često hajka dèrži, bit će děci poznatija vika hajkašah, kojom vukove gone i plaše: *uuu kurjo*!" Tamo indi može učitelj takodjer pitati: „Děco! Kada lovci vuka (kurjaka) gone ili plaše, kako onda viču?" Děca: „*uuu kurjo!*" Učit.: Evo vidite, ovo pisme izgovara se takodjer *u*." Učitelj im ga napravi na tabli. „Gledajte, baš Vam izgleda kao dva sastavljena *i*. Kako se indi izgovara ovo pisme? Tko viče *u*? Potražite u svojoj knjigi *u*! Nu sad ćemo opet pisati. Dojdi ti Cvětko k tabli." Učitelj pokaže, kako da to pisme previti valja, i nastavi kao i kod pèrvoga pismena.

„Koliko pismenah znate sada? Koja? Tko viče *i*, a tko *u*, i kada? Napišite mi ta pismena!" Napišite dva puta „*i*" i „*u*", tri puta „*i*" i „*u*"? svežite „*i*" i „*u*" tri puta skupa; napišite četiri reda „*i*" i „*u*" měšovito; pročitaj ti, ti, ti itd. Napišite mi kod kuće šest redah „*i*" i „u" na svakoj strani tablice.",

„A bili mi znali kazati koju rěč, koja se počima sa *i*; a bi li mi znali kazati koju rěč, koja se počima sa *u*

„Dakle Vi sada poznajete već zbilja dva pismena. To me veoma veseli. Budite samo uvěk tako pazljivi i dobri. Nemojte se jedan s drugim razgovarati, nemojte jedan drugoga smutjivati i uznemirivati. Vaše oči neka

Digitized by Google

su uvěk upravljene na mene, a Vaša uhá na moje rěči. Blago Vam, ako dragovoljno budete izpunjavali sve moje nauke i opomene, tada ćete bivati svaki dan i pametniji i bolji a rado ću Vas imati ja, Vaši ljubezni roditelji i svi dobri i pošteni ljudi. A što je još veoma važno, Vi ćet se takodjer znat čuvati od mnoge štete, i bit ćete danas sutra pametni i valjani ljudi, ako sada pomnjivi i vrědni uzbudete.

„Tako Vam je něki siromašan seljak imao brata, koji je otišao po světu. Prodje svojih dvadeset godinah, a brata mu neima te neima. Svi su mislili, da je već davno umro. Na jedan put dobije seljak pismo. Nu neznajuć sám čitati, otidje do kèrčmara, da mu ga on pročita. Pročitajuć kèrčmar najprije za se pismo, rěkne seljaku: Moj dragi Stanko! u ovom pismu stoji, da Vam je prije několiko sedmicah umro brat, i da Vam je u svojoj oporuci (testamentu) ostavio 50 škudah. Nu Vi morate mahom ići i sami te novce primiti."

„A kamo, gospodaru, da idem po te novce?" zapita Stanko.

„U Zlatni Prag, prěko 100 miljah odavle," odvrati kèrčmar.

„Šta! 100 miljah tamo, a 100 ovamo; to je 200 miljah!" rěče seljak Stanko. „Ta to bi me put i danguba skoro više stala, nego li bih dobio."

„A Vi znate šta?" rěče kèrčmar „dajte meni ovaj list, i prodajte mi Vaše pravo sa 30 škudah pa Vi možete ostati kod kuće, a ja ću već gledati, kako ću dobiti te novce. Nu Vi da mi nikomu živu pod suncem nekažete za našu pogodbu. Hoćete li na to da pristanete?"

„O drage volje!" odvrati mu seljak.

Kèrčmar ode na to u svoju sobu, donese 30 škudah i izplati ih Stanku. Stanko mu se sèrdačno zahvali, i veseo vrati se kući.

Istom poslě mnogo godinah izpovědi na smèrtnoj postelji kèrčmar, koji je medjutim radi zlà gospodarenja bio pao u veliku bědu i sirotinju, kako je prevario siromašnoga Stanka. U pismu bo je stajalo,

Digitized by Google

„Tko ovaj list donese u Zlatni Prag i pokaže ga tèrgovcu, gospodinu Svobodi, dobit će od njega 2000 škudah.“

Te 2000 škudah dobio je dakle kèrčmar, i protraćkao ih je do svoje smèrti.

Da je Stanko, budući jošte děte, dobro upotrěbio školsko svoje vrěme, te da je naučio se lěpo čitati i pisati, doista nebi bio ovako gèrdno prevaren; i postao bi možebit imućan čověk.

Tako Vam ima i sad mnogo ljudih, koji se — nu žalibože prekasno — kaju, što se u mladosti svojoj nisu ništa naučili. Takovi Vam ljudi dodju često u ruke varalicah i zločestih ljudih, koji ih tada nemilice varaju i gule, i oni Vam neuživaju na světu mnogo dobra, koje bi drugčije vèrlo lako uživati mogli, da su bili pomnjivi i marljivi u mladosti svojoj. —

Ja se nadam, da ćete Vi biti dobri i marljivi, i da ćete uvěk paziti, što ću Vam kazivati. Sad pako hajdete kući, pokažite Vašim roditeljem, što ste se već naučili, i pripovědajte im, što sam Vam sada kazivao o Stanku i kèrčmaru. To će ih doista veseliti. A kad poslě podne opet dodjete, onda ću Vas opet naučiti několiko novih pismenah.“

Tim neka se svèrši pèrva lekcija. Ovako neka učitelj postupa kod svakoga pismena, i neka sve stranim razlaganjem, opetovanjem, opisivanjem gleda, da děte pisme tako rěkuć u sebe upije. Nuz to pako uplesti po koju lěpu pripověčku, te će onda děci sav posao još bolje osladiti i omiliti; i ona će se radovati i veseliti onomu trenutku, gdě će opet učitelj medju nje doći.

2. „Jučer smo se (il prije podne), děco, počeli učiti pisati i čitati, i Vi ste se već naučili dva pismena. Tko se od Vas još spominje tih pismenah?“ Sada učitelj izpituje sve po redu, da vidi, da li poznaju *i* i *u*. Po tom dade, da mu ta pismena još jednoč naprave na svojih tablicah. Počem se je uvěrio, da ih svi poznaju, i da ih

Digitized by Google

svi napisati zzadu, onda neka ih stopèrv dalje počmo učiti; a prije toga nipošto.

„Draga děco! sad ćemo dakle dalje. Jesi li ti, Milice, čula, kako mekeće koza?“ Tako zapita učitelj, pa ako děca neznaju, onda im sam kaže: „e — e — e — e!“ „Evo vidite ovo pisme ovdě, tò Vam je takove *e*.“

Kad se děca na tabli i u knjizi nauče pisme *e*, neka onda s njimi opetuje priašnja pismena, kao što je to gori razloženo. Po tom ih pusti pisati to pisme, i kazivati několiko rěčih, koje se s njime započimaju, a napokon ide na *o*.

„Jeste li kad čuli, kako naši ljudi pěvaju o Kraljeviću Marku: „O — O — O Kraljeviću Marko — o — o“? Kakvim glasom začmu oni tu pěsmu? Evo Vam takov O! Kako se izgovara ovo pisme? Najdite mi ga u Vašoj Početnici! itd.“

Děca će ovdě po svoj prilici zapitati (dobro je svedočanstvo za učitelja, kojega děca za svašta izpitavaju, što nerazumiju ili neznaju): „A tko je bio taj Kraljević Marko?“ Tu im indi valja na kratko kazati, da je Marko bio glasovit junak, koji je mnogo vojevao protiv Turkom, i sirotinju branio od zuluma i nepravde turske; pa ga zato narod još i dan danas slavi u nebrojenih pěsamah. Zatim pokazavši kao i prije, kako se to pisme piše, i opetovavši naučena pismena predje se na *a*.

„Jurica dragi! ti si čuo već više putah malo děte plakati?“ Jur. „Jesam“ Učit. „Pa kako plače?“ Jur. „a — a — a! Učit. „Pazite děca! Taj glas piše se evo ovako (*a*); a u Vašoj je knjizi natìskan, izgleda něšto malo drugčije. (Napiši jedan i drugi pored: *a*, a.) —

Kad se děca i ovo pisme nauče poznavati i pisati onda se opet opetuju sva već naučena pismena, i to dotle, dok ih uznadu sva děca. Prije nek se nipošto dalje neide; pa ma to više danah trajalo. Ako se sva děca nauče dobro sve glasove, onda će i sva děca dobro čitati. Od pèrvoga temelja zavisi sav naprědak daljne obu-

Digitized by Google

ke u čitanju. Dakle sve polahko trěba naprědovati; ali dobro, temeljito i svestrano. Šta koristi, ako učitelj za pet šest danah prodje sva pismena, ako potlam ni četvèrti dio děce u čitanju kako valja naprědovati nemože? Neka se nijedan učitelj neuzteže na pèrvo početno gradivo u Početnici upotrěbiti dva i tri měseca, a ako mu se za dobro svidi i više, jer tad može barem svaki uvěren i siguran biti, da če mu ako ne sva, a ono doista znatna većina děce dobar napredak učiniti u čitanju.

I poznavanjem pismenah imaju se takodjer spojiti vežbanje u računjanju iz glave. Jer zašto da nebi děca odmah i brojila pismena, koja se nauče izgovarati i pisati? Zašto da nebi odmah znala kazati, koliko pismenah već poznaju? To biva mimogred, i učitelj se onda nemora opet posebno time napinjati. Na ovih pèrvih pet pismenah neka se indi ujedno vežba sbrajanje i odbrajanje do pet; a potlam i dalje. Jedinice, desetice, stotice i tisućice (hiljadice) trěba da děca osobito dobro shvate, i brati uvežbaju. Na tom se osniva sva solidarnost i sigurnost daljnega računjanja, ne samo iz glave, nego većinom i brojkami.

Kad se děca ovih pet pismenah dobro nauče, onda im se mora napokon kazati, da se ta pismena zovu samoglasnici; a to od prilike ovako:

„Milane! kad ti kažeš: *i, u, e, o, a,* čuju li se ta pismena glasno?"

Mil. „Čuju."

„A bi li ti svako to pisme tako glasno i jako izgovoriti mogao, da bi se ono daleko, daleko čuti moglo? Ded pokušaj!"

Děca će sad dakako početi izza glasa vikati; nu učitelja neka to nimalo nesmutjuje, već kad se děca izviču, neka onda nastavi:

„Eto vidite, děco, sva ova pismena, koja smo dosad učili, mogu se sama za sebe glasno i jako izgova-

Digitized by Google

rati, tako da ih daleko čujemo, pa zato se ta pismena zovu samoglasnici."

„Kako se zovu sva ova pismena? Zašto se zovu samoglasnici?"

„Nemojte indi zaboraviti, da se ova pismena zovu samoglasnikom. Odsad ćemo učiti pismena, koja se nemogu sama za se u sav glas izgovariti, veće uvěk s jednim il drugim samoglasnikom. Što mislite, hoće li se i takova pismena moći zvati samoglasnikom? Neće dakako. Takova ćemo pismena zvati suglasnike; nu o tom ćemo sutra dalje, za sada neka bude dosta. Nemojte samo propustiti, kod kuće ta pismena pomnjivo se učiti i pisati. Napišite mi svaki ta pismena několiko putah na tablicab; pa ćete mi ih sutra pokazati."

Ovdě smo indi pokazali, kako da učitelj nauči děcu poznavati, izgovarati, pisati i imenovati glasice. Nemože nam se na ino, nego još jednoč opomenuti naše učitelju, da bi se pri tom poslu čuvali svake prenagljenosti. Ta nije to tako lahka stvar, kao što mnogi misle, naučit se poznavati te svakojake kuke i kvake. Neka se svaki samo spomene, koliko se je on u svom dětinstvu time mučio. Neka samo svaki pokuša učiti se n. p. arabsku ili kinezku abecedu; pa će se onda doista uvěriti, kako je to mučno i za odrastla, a kamo li ne za děte — te onda neće svaki čas uzavrěti i prekipiti, ako mu děca odmah nezapamte, što im on kaže, niti će se prenagliti, da děca na vrat na nos čim prije sva pismena nauče se i zapamte.

3. Poznavanje suglasnikah.

(br. 3. i ost.)

3. Sad dolazi malko mučniji posao i učitelju trěba još više ustèrpljivosti. Něka se još jednoč uvěri, da li sva děca samoglasnike poznaju, pa onda neka predje na su-

Digitized by Google

glasnike. Počima se pako sa *r*, jerbo se *r* od svih suglasnikah najglasnije izgovara, čega se i poluglasnikom zove, i jer ga zato děca s samoglasnici najlakše spojiti mogu.

Učitelj govori: „Jeste li kada čuli klepetati klepetala o uzkèrsu, kada su zavezana zvona? Kako klepetju klepetala? (*r* — *r* — *r* — *r*)“ Ili ovako: „Jeste li već čuli gèrmiti? Kakav glas daje od sebe gèrmljavina? (*r*—*r*—*r*—*r*) Ili: „Jeste čuli, kad pas hèrči? Kakav glas se čuje tada (*r* — *r* — *r*). Ovakov glas imate evo ovdě na tabli.“ Kad se děca nauče to pisme izgovarati i pisati, onda neka se dovedu, da uvide, da se to pisme nemože sasvim onako glasno izgovarati kao samoglasnik; nu da ipak ima poněšto jačji glas, i da zato nije niti pravi samoglasnik, niti pravi suglasnik, dakle poluglasnik, i to jedini u našem jeziku. Potom se ide na slaganje poluglasnika sa samoglasnikom. U tu svèrhu napiše učitelj jednog samoglasnika i prěd njeg glas *r*, n. p. *ra*. Zatim uzme štapić, metne ga na *r* i rěkne, da ga děca tako dugo otežu, doklegod on nepremetne štapić na *a*, na koji i ona onda imaju preći s glasom; nu tako da glas nepretèrzaju, već da jedan s drugim spoje i stope. Ako děca to odmah nebi znala, mora se učitelj čuvati, da joj toga nekaže, već ju mora puštat dotle nagadjati i pogadjati, doklemgod nepogode. Napokon će ipak pogoditi; te će se tim više radovati i veseliti, što su sama na čitanje došla, što i onako ništa drugo nije, nego li hitro spajanje glasa s glasom. To će istina kod pèrva dva tri suglasnika ići malo potežko; nu potlam će děca, čim kakav nov glas čuju, odmah spajati sa svimi poznatimi glasovi. Kad se děca tako nauče izgovarati *ra*, onda joj se odmah napiše *ar*, te istim načinom postupajući, neka se dovedu, da to izgovore. Tako valja učiniti s tim poluglasnikom i s ostalimi samoglasnici; po tom neka se pišu redom rěči iz Početnice: *u-ra*, *o-re*, *ru-o*, *ri-če*, i redom izgovaraju. Čim pako děca sastave i izgovore rěč „u r a“, mahom je mora učitelj pitati: „Znamenuje li u r a štogod? Ima li stvari, koja se

Digitized by Google

ura zove?“ A kada se ta rěč, děci razjasni i razloži, onda joj se još kaže: Děco! čim ono, što izgovorite, něšta znamenuje, onda je to jedna rěč. Dakle Vi već znate pročitati jednu rěč? Koju Ivane, Petre, Josipe itd.? A jesu li i ovo rěči, kad ja n. p, kažem: „otac, mati, bratac, seka, kuća, kruh itd. A zašto?“

Kad se pako sve rěči od br. 3. na tablu napišu, od děce pročitaju, a od učitelja razgovarajuć se s děcom razlože, onda se ide na čitanje iz knjige: a napokon kazuju děca několiko rěčih, koje se na *r* okončavaju, i několiko koje se na *r* počimaju.

Za ovim slědi razlaganje pomisli „slovka.“ „Kad ti Živane kažeš: u-ra, koliko putah moraš otvoriti usta?“ Živ. „Dva puta.“ Učit. „Šta izgovoriš pèrvi put?“ Živ. „*u*.“ Koliko je tu glasovah?“ Živ. „Jedan.“ Učit. A što izgovoriš drugi put?“ Živ. „ra“ Učit. „Koliko je opet tu glasovah zajedno?“ Živ. „Dva.“ Dakle pazite děco: Jedan ili više glasovah, koji se najednoč skupa izgovore, čine jednu slovku. Šta čini jednu slovku Milošu, Radojica, Vladimire, Davorko itd.? Indi děco, slovka nije ništa drugo, nego jedan ili više glasovah, koji itd. Što je jedna slovka ti, ti, ti itd.? Koliko slovkah imaju: ore, ruo, riče? Koje je pèrva, koje druga slovka?

Ovo je za sad o slovki dosta i dovoljno. U dublje razglabanje se još nesmije upuštati; dapače, ako se učitelju čini, da su mu děca i za ovo još preslaba, a on neka i to malo odgodi na koju daljnu lekciju. Sad se pako predje na pisanje.

„Vi, děco, sad već znate čitati više rěčih, nu valja da ih naučite i pisati; zato napišite sada ove rěči na svoje tablice. Vi ste viděli, kako sam ja pisao *r*, medjutim ako ste zaboravili, a ja ću Vam ga još jednoč pokazati. (Pokaže njim, kako se piše).“ Po tom neka děca pišu na svojih tablicah, a učitelj pazi, nagleda, popravlja, pokazuje; ili se pako bavi s drugim kojim razredom.

Digitized by Google

Napokon se zadade děci, da i kod kuće napišu tu lekciju na tablicah.

4. Prije nego se predje na br. 4, opetuje se još jednoč br. 3. i pregleda se, što su děca pisala na tablicah. Zatim se nastavi:

„Jesi li ti, Zlatica, čuo, kako krava riče?“ Ako nijedno děte nezna, učitelj sám kaže: „*m* — *m* — *m*!“ Neka to za njim opetuje više děce. Ili: Kad veliko zvono prestane zvoniti, kakav se glas onda čuje u zraku razlěgati? (*m*-*m*-*m*!) Zatim se napravi *m* na tabli, i opiše se děci potanko, kako izgleda. Kad sva děca taj glas spoznadu, onda se br. 4. onako isto prodje, kao i 3. Suvišno bi bilo, to sve potanko navoditi, jer je za izgled dovoljan pèrvašnji priměr. Napokon se dade opet sve pisati, a učitelj ili na to pazi, ili se bavi s drugim razredom.

Kod ovoga br. mora učitelj takodjer u kratko štogod progovoriti, razložiti ili pitati kod svake rěči. N. p. kod „m a m a“, kako je dobro za děcu, kad imaju mamu, koja im sve (šta?) daje, što im trěba, i zato da ju moraju štovati, ljubiti i slušati. Kod rěči „ime“ valja n. p. zapitati: „Kako se ti sinko zoveš?“ Děte će rěći: „B o ž i d a r.“ „Dobro! ona rěč, kojom Vas, děco, zovu Vaši roditelji, ona je Vaše ime: Bi li Vi meni kazati znali više takovih imenah od děce i ljudih? A imaju li i životinje svoja imena? A neživuće stvari, imaju li i one? N. p. ova stvar (učitelj uzme pero, periš, olovku il drugo što), kako se zove ona? Bili mi mogli govoriti o čem, što imena neima? Indi, šta mora imati svaka stvar? Zašto? Zapamtite dakle: Svaka živuća i neživuća stvar, mora isto tako, kao i svako děte i svaki čověk, imati ime, t. j. rěč, kojom ju označujemo; jer drugčije nebi mogli o njoj govoriti itd.“ Ovako mora učitelj kod svake rěči něšto priмětiti, opaziti, razjasniti i kadkad uplesti po koju poslovicu, pričicu ili pripověďčicu. Děte nesmije preći prěko nijedne rěči, da nesazna, što ta rěč znači, zašto

Digitized by Google

jè, iz čega je, od koga je načinjena ova il ona stvar; ili kakova biti može, što se sve iz nje pravi, koje su njezine čestice itd. Rečju: kod svake nove rěči nek se dětetu otvori cěli novi svět. Samo ovako učinit će učitelj ovu obuku i sebi samomu ugodnom, a děci i ugodnom i koristnom za úm i sèrdce. Razumije se pako već po sebi, da se učitelj kod toga ravnati mora po okolnostih; da onaj, koji obučavati ima samo početnike, uplesti može više takovih zornih zabavah; a da onaj, koji ima više razredah zajedno, opet se stegnuti mora. Nu kao što se pèrvi čuvati ima, da mu se essencia obuke nerazpline u kojekakvom praznom umovanju i rezoniranju; tako isto opet i drugi nastojati mora, da mu obuka nebude gole kosti bez saveza, kèrvi, mesa i soka. Zato mora učitelj uvěk sám prije pogledati, o čem će se s děcom imat razgovarati, pa da se k tomu pripravi. Za priměr evo, što bi učitelj od prilike mogao kazati o móru.

„Děco! Vi znam niste još nijedno vidili móra, pa mi zato i nemožete ništa kazati o njem. Slušajte dakle, što ću Vam pripovědati. Móre Vam je neizměrno velika i duboka voda, veća od svih potokah i rěkah skupa na zemlji; dapače móre je dvakrat veće nego sve kopno, t. j. sva suha zemlja. Móre leži u najnižjih krajevih zemlje, pa zato utiče u njega voda od svih potokah i rěkah. Voda morska je slana i gorka, a nezna se pravo, zašto? valjda ima na dnu mnogo soli i drugih koje kakovih stvarih, koje joj daju taj tek. Ona se uvěk tamo amo giblje i kretje, premda se to radi neizměrne širine svagdě opaziti nemože; pa zato se nemože morska voda nigda pokvariti, kao što to biva u naših barah i močvarah, a jedino što u miru uvěk stoji. U zao čas po nas ljude, da je morska voda mirna, ona bi se već davno bila pokvarila, i od smrada bi pomèrli već bili svi ljudi i sve životinje na světu. Nije li dakle to velika srěća za nas ljude, da se morska voda uvěk giblje i kretje, i da kadkad na móru strahovite bure běsne? Ne moramo li dakle

Digitized by Google

zahvaljivati dobromu Bogu, što je móre tako mudro uredio?

Osim potokah i rěkah, od kojih voda u móre utiče, dobiva more svoju vodu takodjer i iz vrělah, koja se nalaze na njegovu dnu. Iz mora se uvěk dižu pare, kao i iz svake druge vode, te iz otih parah, kad se podignu gorě k nebu postaju oblaci. Te oblake raznose opet větrovi na sve strane, i oni nam daju kišu, koja nam kvasi i pokrepljuje zemlju, da na njoj rasti mogu trave, bilja i druga dèrvetja.

Gornja voda na móru zove se morsko povèršije. Móre na svom dnu naliči mnogo povèršju suhe zemlje ili kopnu. Na dnu móra ima bo, kao i na kopnu ravnicah, brežuljakah, dolinah, brěgovah, gorah, klanjacah i pećinah; samo što je sve to pokriveno město našom travom i našim rastjem — pěskom, muljem, morskimi travami i školjkami. Móre je na někih městih tako plitko, da se vidi dno; i brodovi se moraju čuvati takovih městah, da ili nenasědnu, ako je dolě prud il pěsak, ili pako da se neprolome i nerazvale, ako je dolě pećina. Na někih pako městih móre je opet tako duboko, da se nikako ni izměriti nemože njegova dubljina. Kod stèrmih žalah móre je odmah jako duboko, itd."

Samo se po sebi razumije: da ovaj cěo priměr o móru nevalja na jedanput navesti, nego sve znatnija česticu po česticu; pa se za navadjanjem od ove svake stavljenimi shodnimi pitanji trěba uvěriti: Da li su děca poučnu stvar dotične čestice dobro shvatila; to bo zahtěva važnost stvari i svèrha obuke.

5. Pregledanje, što su děca pisala, opetovanje br. 4. Zatim: „Jeste li čuli, kako silni větar puše? „*v-v-v-v.*" Ili: „Kad se ravnalo na konopac sveže, oko pèrsta omota, pa se njime u okrug maše (učitelj može i sám to pred děcom učiniti), kakav se glas čuje?" *v-v-v!* Daljne postupanje kao i kod br. 3. Raztumačenje někojih rečih: „v a r a t i," rěći će, kad bi n. p. tebe zapitao koji tvoji

saučenik, što je lekcia, a ti bi mu kazao ono, što nije; onda bi ga ti prevario. Bi li to bilo pošteno? Budi vazda pošten, poštenje je najlěpši ures za děcu i ljude. Pošteni su ljudi mili i Bogu i světu. Bolje jedan dan u poštenju, nego što godinah u nepoštenju. Rovi, rov-a jest u zemlji izkopana jama, gdě naši ljudi prěko zime postavljaju krumpir i drugo povèrtlje; iver-a, tanki komadić dèrveta, koji odpade, kad tesar dasku těše. Kud će iver od klade? věli naša poslovica. Vir-a, virovi, duboka bara (mlaka). Imamo li mi blizu takovih? Kako se zovu. Ima li u njih ribah? Kakovih ponajviše? Morava, velika rěka u Sèrbiji. Sèrbija je itd. Ruma, grad u Srěmu. Varivo, sočivo itd. Sad mi pišite ove rěči na tablici. Napišite mi i kod kuće několiko rěčih iz ove lekcije itd.

Opazka. Ova i sva slědeća tumačenja nisu zato ovdě, da ih i učitelji ovako děci kazuju, nego samo da učitelji na njih osnuju svoje razgovore s děcom o tih prědmetih.

Kod ovog broja mogu se pobliže razložiti suglasnici i slovke.

„Kad ti kažeš: *v-v-v*, čuje li se taj glas daleko, ili može li se on daleko čuti?“

„Nemože.“

„Al kad bi se upeo, da ga izgovoriš, što igda jačje možeš.

„Ni onda.“

„Sva takova, děco, pismena, koja se sama glasno izgovoriti ne mogu, zovu se suglasnici.“

„Koja se pismena zovu suglasnici?“

„Koja je razlika izmedju samoglasnikah i suglasnikah?“

„A što smo mi dosad činili, da ipak suglasnike glasno izgovorimo?

„Što indi čuli uz svakog suglasnika?

„A može li samoglasnik sám stojati?

„Kažite iz knjige koju rěč, gdě samoglasnik sám za se stoji!“

Digitized by Google

„Ja sam Vam kazivao, da jedan ili više glasovah, koji se skupa izgovore, čine jednu slovku; može li jedan suglasnik dakle činiti jednu slovku?“ „Zašto?“ „Može li samoglasnik?“ „Zašto?“ „Što dakle mora biti u svakoj slovki?“ „Zapamtite dakle: U svakoj rěči ima onoliko slovkah, koliko je samoglasnikah; jer samo samoglasnici dadu se glasno izgovoriti, a suglasnikom mora se uvěk pridati koji samoglasnik.“

Ova i prije razložena načela i pravila moraju se kod svakoga štiva opetovati i uporavljati dotle, dok ne izgubljivom svojinom děce nepostanu.

6. „Jeste li čuli cvèrčati stričića (cvèrčka, smèrčka, čučka, šturka, popka)? Kako cvèrči? *c-c-c!*“ Ili i ovako: „Kako običajemo vabiti malo mače?“ Ili: „Kako cvile miši u duplini il rupi?“ „Ovo Vam je takvo *c*, evo vidite kako izgleda.“ Neka se děci razlože někoje rěči: Carica, tako se zove supruga najvećega gospodara naše zemlje, našega cara. Marica, ime je děvojčice koje, a i jedne rěke u Turskoj, itd. Neka se pita, iz koliko je slovkah koja rěč, i zašto? Něka se kazuje, koje je pèrva, koje druga, a koje tretja itd. slovka? Neka se pita, koji su samoglasnici a koji suglasnici u kojoj slovki? zašto? itd.

„Kakav se čuje glas u kuhinji, kada mama ili služkinja mast topi na rajndliki, te mast počme čvèrčati; ili kad se kobasice na masti pěku?“ *č-č-č!* „Ovaj *č* izgleda evo ovako! Po čem se on razlikuje od *c*?“ Razloži rěči ili izpituj, što znamenuju? Čeče kaže se maloj děci, kad im se hoće rěći, da je štogod lěpo ili dobro. Čuči, čučati znači, kad se tkogod spreće gděgod u kutu il zapećku, te dréma i glavom klima. Muča je ime krave. Imate li Vi kod kuće kravu, koja se tako zove? Kako se Vaše krave zovu? Što nam krava daje? Što se sve iz mlěka dobiva? itd.“ U ostalom kao što je već pokazano.

Digitized by Google

7. Opetuje se pèrvašnje věžbanje. Zatim se pita: „Kako siče gusak, kad se razsèrdi?“ Ili: „Kako ustavlja kočijaš konje?“ *s-s-s-s*! Pokaže se pisme i pusti se spajati sa samoglasnici. Čitajuć iz knjige, razlažu se rěči i uplitju se zorna věžbanja. **Sava**, to je jedan veliki potok, koji je deset putah veći od onoga, što teče kroz naše selo. Je li Vas koji već vidio Savu? Šta ima pokraj Save? Šta na Savi? **Rosa**, to je para, što se noću diže iz zemlje, te na travu i cvětje pada, kada je gore zrak hladniji, nego na zemlji. Studen bo paru sgusne, i ona mora tada natrag pasti u malih kapljicah. **Osa**, zarěznik (nasek, insekt) sa četiri krila, izgleda kao pčela, nu mnogo je veća. Ose kradu pčelam med, i imadu otrovan žalac, kojim bodu. **Resava**, potok u Sèrbiji. **Uresi**, zovu se stvari, kojimi se štogod nakiti. **Sura sova**, t. j. blěda sova, jedna grabežljiva ptica, koja samo noći lěti, buduć su joj oči tako stvorene, da nemogu podnositi dnevne světlosti. Sove hvataju male ptice, kućne miševe i slěpe miševe (šišmiše). **Samovari**, sprava za kuhanje kave i čaja, itd.

„Kakav se čuje glas, kad se raztěruju kokoši?“ *š-š-š!* Ili: „Šta se čuje, kad plaha kiša šumi?“ — Čim se ovo pisme razlikuje od *s*?“ Raztumačiti valja rěči manje poznate. **Ševa**, ptica pěvačica, malo veća od vrebca i s kukmicom na glavi. Skakutajuć po putevih, i njivah i leteć visoko po zraku navěstuje nam ona pèrva prolětje. Osobito jutrom digne se u vis i pěva; gnězdo pravi na zemlji. **Suša** je onda, kad je lěti velika vrućina a malo kiše. Poslědice suše itd. **Šira** mošt je od jabukah, krušakah, groždja, itd. Iz mošta od groždja postaje vino. **Ošce**, malo oko, a u Srěmu malo osmokutno okno od prozora. **Šiše-šišeta**, opletena flašica za rozoliju. **Uš**, tim se těraju svinje. **Šuru muru** govori se, kad se ljudi poplaše i zabune. **Oš šaro!** viče se na šarena vola ili šarova psa, kad ga hoćemo těrati, itd.“ U ostalom kao i prije. Preporučujemo još

Digitized by Google

to učiteljem, da po mogućnosti nastoje, děci dolazeće prědmete ili na tabli narisati, ili u slikah pokazati.

8. „Jeste li čuli pčelu kako zuji?“ *z-z-z!* „Ovaj *z* izgleda evo ovako. Zima je pomanjkanje topline. Kad zima nastane, onda nam je ladno, voda se pretvara u led i sněg pada, koji ništa drugo nije, nego smèrznuta kiša. Na čem se ljudi voze, kada sněg zapadne? itd. Zora; kada ustanete rano, prije nego izadje sunce, vidit ćete, kako je nebo lěpo rujno i cèrveno, — a to se zove zora. Izvori, města odkud izvire voda. Zorica, ime děvojčice (Aurora), a veli se i od zore, zorica. Iz ošca, t. j. iz maloga oka.“

„Jesi li, Pavice, vidila, kako potok teče prěko pruda (šljunka) i kamenja? Bi li znala kazati, kako žubori?“ *ž-ž-ž!* Evo Vam takovoga *ž!*“ Žica, tanak konac od želěza, srebra, zlata itd. Žura, mali mèršavi čověk. Žeravica, bez plamena goruće dèrvo. Žara, živo uglenje. Žari, ono sěvanje i palenje živa ugljena. Žiža, živi ugljen u detinjem jeziku. Žiža žeže, veli se děci, te se tim opominju, da neidu blizu vatre. Muž, t. j. čověk. Zeče, mali zec. Žuri, t. j. pašti se, bèrzo hodi ili bèrzo radi! itd. Mačevi rěžu; što? Muževi vežu; što? itd.

9. „Kako vičeš, kad te něšto boli?“ *j-j-j!*“ (Ne: joj-joj). „Ovaj *j* izgleda evo ovako!“ Jova je vèrst dèrveta (jelša, joha); a u Sèrbiji znači takodjer i bitanjgu. t. j. kljuse, koje se nadje u selu ili u polju bez gospodara. Oje-a, rudo na kolih, koja vuku volovi. Seja, sestrica. Omaja, voda što pèrska s kolesa vodeničnoga, kad se okretje. Jezero, poveća voda, malo móre, Oj, ovako se odzivaju naši ljudi kada ih tko zove; n. p. O Ivane! oj! Šija, vrat, osobito kod kurjakovah i rakah; a i kod ljudih n. p. u poslovicah: Ta po šiji, ta po vratu. Ni po šiji, već po vratu. Ijuju, uzklik veselja. Jovo, Ivan u Srěmu, Bačkoj, Banatu i Sèrbiji.

Digitized by Google

10. „Jesi li gledao, kako čověk otvara usta, kad puši lulu ili smotku, pa onda dim pušta? Šta se čuje tada?“ *p-p-p!* „Evo ovako se piše to pisme.“ Pavica, žensko ime od mužkoga Pavao. Sapa, ona para, što se diže iz vrěle i kipeće vode. Pomija (splačina), voda, kojom je što izapirano. Zapara, velika vrućina. Puce (putce) od putati, kopčati; dugme na odeći. Povezača, čim naše žene (seljanke) povežu lonce, u kojih težakom šalju ručak itd.

Ovdě se može učiniti opet jedan korak dalje i razložiti pravilo za dělenje slovkah.

„Kaži ti meni. Pavle, izgovara li tkogod reč „pe-ro“ možebit ovako „per-o“, ili rěč „pa-vi-ca“ ovako „pav-ic-a?“

Děte će naravno odgovoriti, da neizgovara. To mu vrědja već sluh njegov, buduć da čuje něšto, što nigda čulo nije, i na što mu se sluh njegov nije navikao.

„Već kako?“

Děte će kazati: „pe-ro, pa-vi-ca.“

Bi lí dakle dobro bilo, kad bi ovàj *r* stajao nuz *e*. *v* nuz *a*, *c* nuz *i*?

„A zašto nebi dobro bilo?“

„Děli li rěči tkogod tako u govoru?“

„Zapamtite dakle: Rěči se moraju děliti u pismu i u knjigah isto onako, kao što se děle i u govoru.“

Ovo neka bude jedino pravilo za dělenje slovkah u pèrvom razredu pučkih školah na selih i po gradovih. Kada děca to pravilo dobro shvate, i kada uvide i spoznadu, da se rěči drugčije děliti nesmiju ni u pismu ni u knjigah, nego li se u govoru i životu děle; onda su sasvim suvišna i bez ikakove koristi sva ona suhoparna pravila, kojimi su děca do sada poviše godinah mučena i u pravo maltretirana. Načelo je pučke učionice: děcu učiti samo ono, što je za život nuždno i koristno; a čemu koriste onih sto i sto

Digitized by Google

pravilah, děli rěči ovako i ovako? Ta na ta pravila děte i onako više nemisli, kad iz škole izadje, već děli rěči po naravnom svom čustvu i osětjanju. Zašto da se dakle nerazvije u njem ovo naravno načelo, koje će mu potlam i onako biti pravilo? Ta pedanterija mora se odstraniti iz pučke škole. Zlatno školsko vrěme nesmije se ubijati takvimi ništetnimi sitnarijami; gdě se toliko i toliko koristnoga učiti ima. Nikakovih zato pravilah drugih ovdě do naravi jezika našega i mnogoga vežbanja. Narav je u svačem najbolji učitelj. To ništa više!

11. „Kako gakću guske?“ *g-g-g!* Pismе za taj glas pravi se evo ovako *g*, a u Vašoj je knjizi napravljeno ovako **g**? (Jedno nuz drugo napiši). Vežbanje, pravila razděljenje slovkah itd.

12. Misleći, da je već svaki učitelj dobro shvatio ovaj način, sasvim ćemo u kratko razložiti ostala pismena.

„Kaži mi, kako pušeš u ruke, kad ti je zima?“ *h-h-h!* Ili! Kad se leteć umoriš, kako onda dišeš?“ *h-h-h!*

13. „Jeste već vidili bubanj? Kako zvuči, kad bubnjar u bubanj bubnja?“ *b-b-b!*

14. „Tko je od Vas čuo kukati kukavicu? Pa kako kuka?“ *k-k-k-k!* Ili: „Kako kakoću kokoši?“

15 „Kako pušeš, kad ti mama dá vruće juhe (čorbe)?“ Ili: „Kada si děte opeče pèrste na vruću peć, kako puše u pèrste?“ *f-f-f!*

16. „Kako kiša děte, kad mu nije štogod povoljno? *n-n-n!* „Ovaj *n* može se pomekšati, i onda mu se pridà *j*, pa se oba pismena izgovaraju jednim glasom, t. j. u jedan se stope i sliju, naime *nj*. Dakle dobro pamtite, kad stoji *j* nuz *n*, onda se neizgovara svako na pose, nego oba skupa.“

17. Jeste li čuli, kakav glas daje ona dugačka cěv od dudah ili gajdah (dipalah)?“ *d-d-d!* Veoma težko pam-

te děca razliku izmedju *d* i *b*; zato joj valja više putah predočiti na tabli tu razliku.

„I ovaj *d* može se pomekšati, ako mu se pridodà *j*. Oba se izgovore kao *dj* n. p. djak, žedja!“

18. „Jesi li kada bio u mlinu? Kako tamo štropota?“ *l-l-l!*

„I *l* može se pomekšati, ako mu se doda *j*,

19. Mučno bi bilo izmamiti iz děce glas *t*, jer u naravi, težko da ima spodobna glasa; a i težko ga je izgovoriti bez glasnice. Nu kad děca već dovdě dodju, to će lahko naučit se i ovo pisme, čim ga učitelj kaže i ujedno opazi, da je to onaj isti glas, koji se čuje u rěči „tata“, ako se *a* odbaci. Medjutim može učitelj ipak pokušati, da pita děcu, kako nihalo na satu tika, jer to tikanje podosta se približuje glasu *t*.

20. „Jeste li čuli kada, kako u svojih gnjezdih cvèrkutaju mladi vrebci?“ *ć—ć—ć*! Ili: „kad viču mala děca? Ovako se isto izgovara i *tj*.“ Pokaži razliku izmedju *ć* i *č*.

21. „Pisme *ě* može se izgovoriti, kao čisti *e*, kao *i* ili kao *ie*, itd.“ Što se jednostavnije dèrži u pèrvom razredu glede ovoga *ě*, koji je tako rěkuć pravi kamen smutnje u našem pravopisu, to će bolje biti.—„Glas *dž* izgovara se něšto tvèrdje od *dj*, i to samo u tudjih, većinom turskih rěčih.“

22. Buduć da su se děca do sada naučila, da sve izgovaraju, sto je pisano ili tiskano, to im se kod ovoga štiva mora kazati, da se *è* u izgovoru nimalo nesmije čuti, kano da ga ni neima, te da uslěd toga čitati valja: „hrvati, drva, mrči, vrći itd.“

Ovim su dakle dovèršena sva pismena. Daljne štivo do velikih pismenah ima se nastaviti s istim věžbanjem, koje je do sada napomenuto. Nuz to neka se razlažu sve nepoznate rěči i neka se upoznavaju děca s raznimi

Digitized by Google

prědmeti, čemu u štivih napomenute stvari dovoljno daju gradiva i povoda, a i isti put naznačuju. —

Kada koje děte radi svoje raztrešenosti ili nepazljivosti nepravo odgovori na učiteljevo pitanje, to onda trěba gledati, da se děte sabere i svoje misli skupi, što će biti, ako mu učitelj ili opetuje svoje pèrvo pitanje, ili ako mu stavi drugo pitanje, da ga dovede na pravi odgovor. Učitelj istom kada vidi, da mu je zahman sve nastojanje, neka se obrati na drugo děte, a onda, kada nijedno děte odgovoriti nezna, neka učitelj sám odgovor dade i još jednoč stvar razloži; jer to je sigurno znamenje, da ga děca kod pèrvoga tumačenja nisu razuměla.

Ništa nije lakše, nego děci sám odgovarati, nu i ništa nije za děcu škodljivije nego to; jerbo ju pobudjuje k razstrešenosti i nepazljivosti i — odvratja od mišljenja.

Kod čitanja mora se učitelj čuvati, da sám nepopravlja dětinjega zločestoga čitanja i izgovaranja. Učitelj mora děte samo pozorno učiniti na njegovu pogrěšku, i dovesti ga, da se samo popravi. Učitelj, koji to neradi, neka se nečudi, ako mu se děca za dva tri měseca nenauče čitati; dapače bit će veliko čudo, ako on to za dvě tri godine postigne. — Doista, sve zavisi od učitelja, — t. j. od njegova načina, njegova postupanja i njegove osobnosti! —

4. Poznavanje velikih pismenah.

(br. 28.)

Kada se dodje do br. 28., onda neka rěče učitelj:

„Kažite mi, děco, oblačite li Vi uvěk istu oděću?“

Digitized by Google

„U svetac oblačimo bolju oděću, nego u poslen dan;“ rěći će valjda děca.

„Jeste li kada vidili vojnike u paradi? Tko je najlěpše obučen?“

„Satnik ili pukovnik,“ odvratit će děca.

„No dobro, tako vam je isto i kod pismenah, i ona se kadkad obuku u lěpšu opravu. A ta njihova lěpša oprava, to su Vam ova velika pismena. Do sad ste kod pisanja i u knjizi imali uvěk samo mala pismena. Nu sad se morate naučit poznavati i pisati takodjer i velika pismena. A ta velika pismena, ona su Vam evo na ovoj strani s kraja; najprije velika, a nuz nji mala. Mnoga velika izgledaju kao i mala, a ona, koja neizgledaju jednako, lasno ćete se i bèrzo naučiti. Naučite se ih několiko do sutra.“ i. t. d.

Nije ni najmanje sumnje, da děca nebi bar za dva dana naučila se sva velika pismena, buduć da ih ima samo dvanajest, koja se razlikuju od malih.

Kad děca začmu čitati s velikimi pismeni, onda valja da se takodjer začme obuka u pisanju na papiru. To děci neće biti baš tako težko, osobito, ako su se, ovdě pokazanim načinom već naučila praviti na tablicah slike pismenah.

5. Obuka u imenovanju pismenah i u sricanju

(slavekovanju, slovkanju.)

Premda se děca i po zdravom umu i po narävi stvari same u čitanju obučavati moraju tako, da spoznavati i slagati nauče se ne imena, već samo glasove pismenah; to ipak neće suvišno biti, ako ju učitelj upoznade i sa imeni pismenah i sricanjem ili tako zvanim slabekovanjem (bukštabiranjem). Osobito pako potrěbno je, da znaju imena pismenah radi lakšeg obćenja i raz-

Digitized by Google

laganja kod kraso- i pravopisa, kao i kod slovničkih věžbanjah. Sricanje nam se nevidi, da bi tako potrěbno bilo, a najmanje iz pravopisnih razlogah, počem se u nas pišu samo oni i onakovi glasovi, koji se u dobrom izgovoru zbiljam čuju. Nů budući da znamo, da se mnogi nikako odrěći nemogu, s toga za naš jezik i pravopis neosnovanog mnenja, to ćemo ovde nuz obuku u poznavanju imenah staviti i kratki naputak za sricanje za one, koji ga baš imati hoće.

a. Obuka u poznavanju imenah mogla bi se ovako preduzeti;

Učitelj napiše na tabli cělu abecedu svojim redom, te pita: „Milane, je li ti poznaš sve glasove ovih znamenkah? Kaži mi glas od svake! — A bi li ti takodjer i vikati mogao svakim ovim glasom, tako da bi se on na daleko, daleko čuo? Ded pokušaj!“ Děte će *a* moći vući i vikati, *b'* pako niti vući, a još manje vikati, *s'* će moći vući, ali ne vikati itd. „Vidite, moja děco, něka pismena možete vući i na glas vikati, da se daleko, daleko čuju; a kod drugih toga opet nemožete. Uzmimo dakle sad, da bi ja Vam štogod govoriti il razlagati hotěo, o jednom il drugom pismenu, to bi Vi mene sa svim dobro čůti i razuměti mogli, kad bi spoměnuo kojih od onih glasovah, koji se glasno izgovoriti dade, kao što su *a*, *e*, *i*, *o*, *u*. Ali kad bi ja štogod govorio o drugom kojem glasu, kao što je m', n', t', l' itd, težko da bi me svaki od Vas čuo i razumeo, osobito oni, koji su u zadnjih klůpah. Zato sva ona pismena, koja se glasno izgovoriti nemogu, imaju svoja posebna imena, kojimi se imenuju i tako glasno naznačuju, da se daleko čůti mogu. Ta su pako imena sastavljena iz samih glasovah tiuh pismenah i iz samoglasnika, *e* il *a*, koji se napèrvo il od zada istoga glasa stavi. N. p. Davorko stavi mi iza glasa *b'* još *e*! „*be*“! Možeš ga sad vući i glasno izgovoriti?“ „Taj *be* to Vam je dakle ime tog glasa!“ „Igovori mi *c* i *e*!“ *ce*! „*d* i *e*!“ *de*. „*e* i *f*!“ *ef*. „*g* i *e*!“ *ge*

itd. To su Vam dakle imena ovih glasovah, koji se glasno izgovoriti nemogu. A nesěćate li se Vi, kako se sva ta pismena skupa zovu?" Suglasnici. „Dakle koja pismena imaju još svoja posebna imena? A zašto?" Jer se drugčije nebi o njima razgovetno razgovarati mogli: „A nije li potrěbno, da i samoglasnici imaju svoja posebna imena? Zašto ne?" Jer se oni već sami po sebi glasno izgovaraju, niti za svoje naznačenje drugog kakovog glasa potrěbuju. —

Učitelj zatim napiše na tabli još jednoč cělu abecedu, gdě nuz suglasnik stavi dotične samoglasice (*be*, *ce*, *de* itd.), i pusti to děcu dobro i svojim redom na pamet naučiti. A osim toga, neka se odsele i sam vazda služi imeni pismenah, kako kod krasopisa, tako i kod drugog razlaganja.

Ovo će se věžbanje najbolje moći preduzeti, kad děca već dobro sglasivati znaju mala i velika pismena.

Iza ovog vežbanja može se, ako se hoće, preduzeti:

b. Obuka u sricanju, od prilike ovako: „Petre! što radi zidar sa starom kućom, kad hoće novu graditi?" Tada staru ruši. Sglasuj mi ovu rěč: ruši!" *r' u* — *š' i*. „Děco, napišite ovu reč ru-ši na Vaših tablicah!" (Učitelj ju takodjer napiše na tabli) „koliko slovkah ima ova rěč?" Dvě. „Kako se izgovara pèrva, a kako druga slovka;? — Zato je i ovako razstavljeno napisano, da odmah vide dvě slovke. „A kaži ti meni, Vladislave, glas pèrvoga pismena?" *r'*; „A kako mu je ime, ili kako se zove?" *er*. „Kako je drugo pisme?" Kako bi Vi to izgovorili, kad ja kažem: *er-u*?" Sad će někoja děca izgovoriti: *ru*, t. j. ona, koja paze samo na pismena, a někoja će izgovoriti: eru, t. j. ona koja paze na izgovor učiteljev. Učitelj zato neka sada rěkne: Vi koja ste kazali *ru*, dobro ste izgovorila." Drugi pako neka ovako uputi, da su zlo izgovorila. „Zašto se Josipe, suglasikom posudjuju

samoglasnici?“ Zato da se mogu glasno izgovoriti i imenovati. „Što slědi ovdě za glasom *r*'?“ samoglasnik *u*. „Izgovorite dakle samo ta dva glasa *r*'-*u*!“ *ru*. „Je li to težko izgovoriti?“ Nije. „Možete li na glas vikati *ru*?“ Možemo: *ru*! Daklo vidite, moja děco, kad možemo ne samo lako izgovoriti, već i na glas vikati *ru*, je li nam je sad od potrěbe, onaj posudjeni glas *e* prěd glasom *r*'?“ Nije ga više trěba. Što radimo s onom stvarju, koje netrěbamo?“ Odbacimo ju.

„Dakle ćemo i mi taj posudjeni *e* kod izgovaranje izpustiti i odbaciti, te ćemo kazati *er-u* ne *eru*, već *ru*. Kaži mi, Andro, kako ćeš izgovoriti (učitelj neka i napiše) *er-a*, *er-i*, *er-o* itd.?“ Ovakovo izgovaranje pismenah, gdě se njihova imena kažu, zove se s r i c a t i, s r i c a n j e. Sad iadi ovu pervu slovku *ru* znate ne samo sglasivati nego i sricati.“ — Stěpane, kako ćeš izgovoriti drugu slovku, kad ti kažem: *še-i*? itd.“ kao i kod perve slovke. „Mirko izgovori mi *er-u*,!“ *ru*, drugu slovku *še-i*!“ *ši*. „Sad složi obe slovke u jedno, jednu za drugom!“ r u š i. Učitelj neka ovako dade sricati više rěčih, i neka děci još kaže, da to ništa drugo nije, nego li izgovaranje glasovah onih pismenah, od kojih se imena kažu. Poslě neka se uzme još několiko vežbah iz Početnice, da se děca u sricanju bolje izvěžbaju. —

6. Stěnna Početnica.

Zajedno s Početnicom (knjigom) propisana je za nižji odsěk pervoga razreda i tako zvana stěnna Početnica (Wandfiebel.) Stěnna Početnica služi za olakšanje perve obuke u čitanju. Ona je tako uredjena, da ju i prije i zajedno s Početnicom upotrěbiti može učitelj, deržao se on načina sglasivanja ili pako načina sricanja.

Onaj, koji se derži načina s g l a s i v a n j a proći

Digitized by Google

će sa svojimi malimi čitatelji najprije dvopismene slovke. Kod toga nemora se dèržati reda, koji je na pojedinih otih tablah, niti glede pismenah, niti glede slovakah; već učitelj obraća dětinju pozornost sa svojim štapićem sasvim po svojoj volji, sad amo sad tamo, sad ovako sad onako, kako mu se svidi za dobro i potrěbno. A ovakovo potrěbno věžbanje moguće je samo na ovakovih stěnnih tablah, buduć da děca u knjižici nemogu pozorna biti sad na ovo sad na ono. Medjutim i taj nered nesmije da bude bez svakog reda, tj. trěba gledati, ako ne jedna, ono da dvě ili tri slovke uvěk štogod znače. Ništa bezumna nesmiju se děca učiti. —

Kad se ovako prodju najlakše dvopismene slovke, onda se ide na tropismene, a sa ovih će děca lako preći i na četveropismene, i napokon će bez velika truda moći pročitati svaku moguću slovku, jednoslovčanu a i višeslovčanu rěč.

Istim redom ima postupati i onaj učitelj, koji se sricanja dèrži. Samo trěba da nastoji, da mu děca, što je prije moguće, dva pismena odmah izgovaraju, čim jih očima shvate i promotre, bez da svako napose i menuju. Jer čim děte zna, da se *er* i *e* izgovara *re*, to će već i samim zrěnjem moći znati, da se *r* i *o* izgovara *ro*. (Ovo se isto razuměva i od višepismenih slovakah.) Tim će si načinom učitelj prištediti mnogo vrěmena, i on će skoro još jedan put toliko slovakah s děcom proći, nego li je navadno moguće. A osim toga izběgne se ovako onaj dosadni mekanizam sricanja, kod kojega děca bez ikakova mišlenja samo blebetaju.

Nu služio se učitelj ili pèrvim ili drugim načinom, svakako mora nastojati, da što više bude proměnah u tom věžbanju, da děca nebi samo pogadjala slovke. Ona mora, da znaju slovke izgovarati svěstno i sigurno. Ako bo děca uvěk sricajū samo redom, od slovke do slovke, kako je na tablah, kao što je to sada većinom navadno, to ona tada slovke više nagadjaju iz pèrvašnjeg,

Digitized by Google

ili ih pako znaju iz sveza i smisla, te sricaju na pamet. Kod takova postupanja nalazi se često, da děca dugo i dugo nemogu pročitati sa svim laganih slovakah, čim one u drugom redu dojdu. Zato će shodno biti da se s obzirom na dosad rěčeno uzimaju slovke najprije onim redom, u kojem su već na stěnnoj Početnici, a zatim tamo amo.

Kad se već više tablah dověrši, onda se mogu i pèrvašnje opet uzeti, i uzimati slovke iz dvě, tri i više tablah. Ali nigda ništa bez smisla. Mogu se takodjer děca i na polje izazivati, da ova ili onu slovku traže, koju jim učitelj rěkne; ili pako, da sama potraže slovke, koje hoće, da štogod znamenuje.

Uvěk će bolje biti, ako učitelj svoju obuku začima pismeni, koja sám na velikoj tabli prěd děcom napiše, ili i sa stěnnom Početnicom. Nu da je upoznaju i sa mnogo manjimi u Početnici (knjizi), to se mogu pozvati, da gledaju, neima li možebit i u njihovoj knjižici onakova pismena, kakovo su se naučila sglasivati ili imenovati. Takodjer valja joj dati, da traže i cěle slovke, a i cěle rěči, koje su u knjižici i lasno se naći mogu.

Da děca svaku rěč razuměti, i da učitelj, a jošt više děca sama o svakoj takovoj rěči govoriti imaju, to se vidi iz svega, što je do sada o tome govoreno.

Napokon su na jednoj tabli rěči bez glasicah. Ota tabla nije toliko zato, da děci daje gradiva za čitanje, nego pako zato, da se pobolje već čitajuća věžbaju u mišljenju. Učitelj neka ju pusti, da traže, koja bi glasica ovdě ili ondě dobro stajala. A ona, koja su već i u pisanju poněšto naprědovala, mogu takodjer te rěči kadkada pisati na svojih lapornih tablicah, ili u pisanke, dok se učitelj zabavlja s drugim kojim razredom. —

Što se tiče pisaćih pismenah, to ona děci složiti mogu za bolje upoznavanje oblikah tih pismenah i za uzore kod pisanja. —

Digitized by Google

7. Obuka u pisanju.

Svèrha obuke u pisanju, nuz mekaničku věštinu, da možemo vidno prědstaviti ono, što mislimo i govorimo, — mora biti još i ova:

1. Tělesno obrazovanje: ruka se mora priviknuti, da se slobodno i lahko giblje i oko slědi.

2. Věžbanje vida: oko se mora věžbati, da dobro shvatja slike pismenah, i da spoznaje njihove razlike i medjusobna razměrja.

3. Priviknutje na točnost i věštinu u samom pisanju.

4. Obrazovanje čuvstva za lěpotu: K tomu doprinosi lěpa slika onoga, što se piše; čisto dèržanje pisankah kao i dèržanje istoga těla kod pisanja.

Osim ovoga ima se kod pisanja takodjer uzeti obzir i na druge učevne prědmete, ali samo mimogredno i ne na uštèrb napomenjenih glavnih svèrhah. Učitelj neka kod ovih věžbah děci kazuje imena pismenah (be, ce, de, ka, el itd.), neka ih izgovara i spaja — na koliko je moguće — obuku u čitanju s obukom u pisanju. Neka na dalje pripravlja děcu za pravopis, kazujuć joj kadkada, da se u našem jeziku rěči pišu samo onimi pismeni, koja se čuju u izgovaranju; — i razlažuć joj, zašto se koja rěč, iznimku od tog obćega pravila čineća, ovako ili onako piše.

Način, kako da učitelj postupa kod te obuke, u kratko je ovaj. Najprije mora učitelj naučiti děcu, kako da kod pisanja sede, i kako da dèrže tělo, ruku i pero. Děca nesmiju sěditi sgureno ili na koju stranu nakrivljena, već upravo prěd pisankom i samo něšto nagnutim tělom. Desni lakat smije samo něšto malo prěko polovice biti na klupi ili stolu i do dva tri pèrsta udaljen od těla; levi pako lakat leži sav na stolu, a lěvom se rukom dèrži pisanka, na kojoj se piše. Ramena mo-

Digitized by Google

gu ravno stajati, pèrsa se nesmiju doticati stola, a papir mora ležati malo koso, od prilike 15—20 stupnjah. Ruka i mali pèrst počiva sasvim na papiru, tako da se sasvim lasno amo tamo gibati može. Pèrsti, kojimi se dèrži pero, moraju biti upravo položeni po peru. Pero se poprimlje vèrh naréza, dèrži se sasma lahko i nesmije se njime jako pretiskati.

Kada déca to dobro znaju, onda se — ali ne prije — začme pisati i to opet s onimi čèrtami, koje smo već naveli u §. 1. Učitelj najprije piše préd décom na tabli, da vide, kako što postane, a zatim pišu déca isto u svojih pisankah. Pisanke nesmiju biti lenirane za ovo pèrvo véžbanje; a i kasnije, gdé je to potrébno, savétovali bi, da se neleniraju pisanke, nego da se pod onaj list, na kojem déca pišu, radije podmetju malo deblje lenirani listovi, koji bi kod pisanja za ravnanje služili. Kad tako déca néšto malo véštine zadobiju u pisanju, onda ide pisanje po taktu.

Za vréme pisanja stoji učitelj uvék kod table; déca séde kako valja, dèrže pero u ruci i čekaju na znamenje. Učitelj napiše na tabli pisme, slovku, réč ili stavak, u kojem décu véžbati hoće, razloži déci oblik pismenah i medjusobna razmérja i kaže im takt za svako pisme ovako: „Svaki potez, koji gore ide (tanki potez), imate pisati; kad réknem: „j e d a n“ a svaki potez, koji dole ide (debeli potez), kad réknem „d v a.“ „Ovaj zadnji takt „d v a“ ima na sebi naglasak. Kod pismenah, koja imaju dva tanka ili dva debela poteza, jedan za drugim, nastupi uvék stanka, dok se načini drugi tanki il debeli potez.

Kad to déca dobro shvate i razume, onda začme pisanje. Ovako se zabave jednako sva déca; sva ujedno vuku gore, i ujedno dole; sva u isto vréme začmu i u isto vréme svèrše. Učitelj ima préd očima svu décu; a da li sva po istom taktu pišu, o tom se osvédoči, ako kadkad zapita jedno il drugo déte, kod kojega je pismena, slovke ili réči. Nu da učitelj osim toga ima po

Digitized by Google

školi hodati, na děcu paziti, njihov posao pregledavati, razsudjivati itd., to se i onako razumije. — U ostalom svi potezi, bili oni, ili dulji ili kratji, pišu se uvěk po istom taktu; i to pisanje po taktu prestane istom onda, i to malo po malo, kada se děca već podobro izvěžbaju.

Dok za nas nebude izdani valjani pisaći propisi, našim učiteljem za njhovu porabu svesèrdnije preporučujemo] u slovenskom jeziku izišavše propise: „Lěpopisni izgledi," koje je napisao i u Tèrstu izdao učitelj Janez Levo. Ti izgledi mogu se uvèrstiti medju najkrasnije i najsavèršenije proizvode novije kaligrafije, kako glede krasote rukopisa, tako i glede veoma lahke i naravne postupnosti.

Još někoja obća pravila.

1. Rězanje perah oduzima učiteljem mnogo vrěmena zato se može děci dopustiti, da se služe željeznimi peri, premda ona nikada ono biti nemogu, što su dobra guščija pera. Učitelj nikad nesmije perah rězati pod, nego prije obuke u pisanju.

S velikom koristju mogu se upotrěbiti perostroj (stroj za rězanje perah), koji i onako nestoje mnogo više od navadnih perišah.

2. Neka se što prije děca uče rězati pera. Nijedno děte nesmije imati periša u školi, koje njime baratati nezna.

3. Svakoga měseca neka se pusti napisati po jedna strana u posebne pisanke, da se tim ima pregled naprědka.

4. Neka se kadkada ponove s děcom početni temelji krasopopisa.

5. Děcu nevalja odveć obterešiti pisanjem; tim bo se pogoršava rukopis. Pisma dětinja valja pomnjivo pregledati.

6. Strogo, jako strogo, trěba gledati na točnost, red i čistoću u pisankah.

Digitized by Google

7. Čuvat se ima čestoga pisanja istih rěčih ili istih stavakah; i za propise valja uvěk izabrati štogod poučna i zanimiva.

8. Oči i pèrsa nesmiju ništa tèrpiti kod pisanja.

9. Propisi od učiteljah pisani uvěk su bolji, nego li rězani u kamen ili bakar.

10. Cifrarijam kojekakvim i preteranostim nesmije ni traga biti. Lěp, prost, razgovetan, čvèrst rukopis, — to i ništa drugo, zadaća je pučke škole glede krasopisa. Višji krasopis spada u realke.

---

8. Gradivo za zorove.

(str. 42.)

Zorna obuka je u našoj domovini većom stranom još sasvim nepoznata stvar; a tomu se nije ni čuditi, kad žalibože neimadosmo ni jedne knjižice, u kojoj bi razložena bila načela njezina. Što mi pod njom razuměvamo i koje joj ide města u pučkoj školi, to je ovdě sve potanje naznačeno u pèrvom razdělu pod br. 5. Tamo se veli, da se sva obuka u pučkoj školi osniva na zorovih; pa tako i jest. Děca se moraju učiti misliti, ako hoćemo, da budu pametni i za život valjani ljudi. Mislih pako nije, gdě zorovah nije; zorovi su temelj i izvor svih mislih. Kako da děte o něčem što misli, o čem ni slike ni pomisli u sebi neima? — Zato mora sva početna obuka osnovana biti na zorovih, da děte potlam na njihovu temelju dobro misliti može. Zato trěba, da učitelj u obće kod svakoga štiva i kod svega drugoga shodnimi pitanji i razgovori, razjasnjenjem manje poznatih rěčih i opisivanjem ili pokazivanjem nepoznatih prědmetah děci do osvěsti dovede sliku, čestice i svojstva svega što u štivu dolazi, zatim da predoči dělujuće osobe, město, vrěme, okolnosti i red pojedinih činah. A na pose valja

Digitized by Google

takodjer da već u pèrvom razredu pučkih školah bude i posebna zorna obuka, da tim děca dobiju što sigurniji temelj k naravnoj logici. Zorna bo obuka ništa drugo nije, nego praktična uputa u razumno i naravno mišljenje.

Zato se na str. 42, u Početnici nalazi gradivo za zorove. Ono nije tamo, da ga děca čitaju; nego samo, da učitelju bude temelj, na kom on osnovati može svója posebna zorna věžbanja.

U svem što čověk radi, mora da vlada někakav red i někakva sustava. Ako učitelj toga neima, a on napokon neće ni sám znati, kuda da se krene. To je i kod zorne obuke. Zato preporučujemo, da bi se to gradivo obradjivalo na tri razna stupnja. Na pèrvom stupnju neka se naznačuju stvari po městu, po tvoru, po porabi, po česticah ili po kojem drugom redu, kako je to već účinjeno u Početnici. Kada se ovako sve tamo nalazeće gradivo prodje, onda se nastupi drugi stupanj, na kom se naznačuju svojstva i stanje tih stvarih; a napokon slědi tretji stupanj, na kom se te stvari u kratkih stavcih na kratko opisuju. —

Za bolje ravnanje stavit ćemo za svaki stupanj po jedan praktički priměr.

a. Primer za pèrvi stupanj.

Učevno gradivo iz br. 1.

Nagovor na děcu.

Ljubezna děco! drago mi je, što ste se danas skupili u tolikoj množini kod mene. Ja se nadam, da ćete i u buduće tako rado i pomnjivo amo dolaziti, i da nećete béz nužde ostajati kod kuće; jer ja děcu veoma ljubim i rad imam. Meni nigdě nije milije biti, nego li medju děcom. Ja se s děcom rado razgovaram, i pripovědam joj kadkada štogod lěpoga, što joj se dopada. I Vi děco amo dodjoste, da od mene štogod čujete, od me-

Digitized by Google

ne se štogod naučite. Ja ću Vas najprije učit govoriti, da se onda možemo zabavljati. Ja ću se dèržati najprije onoga, što Vi već znate, uputit ću Vas, da mi redom imenujete stvari, koje se nalaze u ovoj sobi. Što Vi neuznadete ili dobro neuzimenujete, to ću Vam ja kazati. Odgovarajte mi dakle redom na moja pitanja!

„Ljubomire! kako se zove ova stvar, koju ja u ruci imam?"

Ljub. „Knjiga."

„Kako ta cèrna vaša daska? kaži ti Stanišа!" (ploča ili tabla).

Mirko! kako ova stvar? (pokaže se papir). A tko zna čemu je papir? A bi li Vi rado znali pisati? itd.

Slavica! koliko smo stvari već imenovali? Koje? (knjiga, tabla, papir).

Dalje Dragutine! kako se zove ova stvar? kako ona stvar, kojom eno Mirko piše? Čim pokazuju děca ono, što čitaju? kako se sada ta stvar zove. itd.

Kada se ovako imenuju sve stvari, koje su u br. 1; onda se napokon upita: A tko potrěbuje sve te stvari? Kaži mi indi sad sve stvari, koje učenik potrěbuje, ti Milošu, ti Stěpane itd! —

„Eto vidite, děco! sad ste se već něšto naučili; naime imenovati sve stvari, kojih učeniku za učenje trěba. Tako ćemo svaki dan poněšto naučit se, samo morate uvěk biti mirni, tihi, pazljivi i pomnjivi; jer ako to nebudete, onda se nećete ništa naučiti. Děcu pako, koja se ništa neuče, neima rad ni dragi Bog, ni roditelji; a ni ja takve děce neću moći rad imati. Hoćete li dakle svi biti dobri?

„Dobro! nemojte indi tih stvarih zaboraviti, a sutra ćemo imenovati sve stvari, koje se nalaze u sobah, gdě ljudi prebivaju. Zato promotrite svaki kod svoje kuće, što u sobi imate; pa ćete mi sutra kazati."

Ovako trěba da učitelj prodje na pèrvom stupnju

Digitized by Google

sve brojeve gradiva za zorove. Višjemu odsěku ili razredu može se pako uvěk zadati, da se to opet na papir stavi. Čemu je to za višji odsěk koristno, i čemu se on time pripravlja, svaki će učitelj i sam uviděti.

b. Priměr za drugi stupanj.

Na drugom stupnju ima učitelj isto onako postupati, kao i na pèrvom; t. j. pitanjem iz děce izpipavati razne vlastitosti prědmetah; u naprěd nadavati, o čem će se govoriti, da se děca promisliti i pripraviti mogu, zadavati višjemu razredu, da ono spiše, što je s nižjim odsěkom govoreno itd. Stvar bi odveć obširna postala, kada bi hotěli ovdě navoditi nebrojna pitanja, koja se tu upotrěbiti mogu. A ni netrěba, kada to i sama narav stvari učitelja uči. Navest ćemo dakle samo někoje vlastitosti dèrveta, da učitelji vide red, koga se pri tom dèržati imaju.

1. Koje vlaštitosti ima dèrvo? Dèrvo može biti: mlado, staro, maleno, veliko, nizko, visoko, tanko, debelo, vitko, plodno, neplodno, rodno, nerodno, gèrbavo, upravno, zeleno, cvatuće, razcvateno, usanulo, puno, koristno (čemu? čim), zdravo, jedro, bolestno, itd.

2. Kakova kora može biti? Kora je: hrapava, gladka, tanka, debela, izpucana, stara, mlada, tvèrda, mekana, žilava, kèrka itd.

3. Kakovo je deblo? Deblo je: visoko, debelo, tanko, vitko, gladko, hrapavo, šuplje, gèrbavo, upravo, sočno usanulo, čitavo, razsěčeno itd.

4. Kakove su grane? Grane su: malene, debele, tanke, gèrbave, upravne, dugačke, kratke, kitnjaste, lisnate, ověsne, razširene, guste, itd.

5. Kakovo je listje? Listje je tanko, debelo, gladko, hrapavo, ulasasto, kosmato, dlakavo, izrězkano, gorko, rezko, brašnavo, zeleno, suho, smedje, žuto, cèrno, cèrveno, lagano, usanulo itd.

6. Kakov je plod ili voće? Plod ili voće sladko je,

Digitized by Google

kiselo, zrělo, zeleno (nezrělo), tvèrdo. mekano, sočno, friško, oporo, sipko itd.

7. Kakav je cvět? Cvět je: lěp, krasan, mio, mirisan, běo, cèrven, šaren itd.

8. Što radi dèrvo, ili što biva s njime? Dèrvo stoji, leži, raste, pade, gori, puca, tišći, kvari se, trune, sane, zeleni se, cvate, rodi, pravi hlad itd.

9. Šta može raditi čověk s dèrvetom? Dèrvo se sadi, presadjuje, veže, učverstjuje, rěže, izrěznje, obrězuje, struže, bojadiše, gnoji, polěva, sěče, podsěča, obsěca, pili, cěpa, nosi, tovari, vozi, stovarljuje, obradjuje, gori, pali, dèrma, guli, maže, děla, tare, uvija itd.

Na dèrvo se može penjati; na njemu sěditi, ležati, stojati; pod njime sěditi; s njega pasti; oko njega hodati, skakati, igrati, valjati itd. itd.

c. Priměr za tretji stupanj.

Na ovom stupnju trěba děcu rukovoditi, da sve, što su dosad od pojedinih prědmetah i njihovih česticah čula i naučila se, kazuju u pojednih kratkih stavcih. Učitelj ima osobito nastojati o tom, da izrěčenja budu zgodna, i da se odnose na najvažnije značaje prědmeta. Što je ovo, kakvo je, iz čega je, čemu je itd.; to su pitanja, kojimi se služiti trěba.

N. p. Stolar pravi stol iz dèrva; a na stolu se može jěsti, pisati, risati, računati, učit se, šiti itd.

Stolac sastoji iz naslona, sědala, nožicah; na njem se sědi. Pojastučeni stolac zove se mekoslon itd.

Konj je za vučenje, vèršenje i jahanje. On vuče kola, saone, kolica, plug. Konj jěde zob, sěno, děteljinu, travu: a i slamu, nu tada je mèršav. Konj i onda omèršavi, kad se obterešuje velikimi tereti. Nemilosèrdno je a i nepametno, mučiti i mlatati tako koristnu životinju.

Krava daje mlěko. (Što se od mlěka pravi?)

Tele je mlada krava ili mladi vol. Druge godine do-

bije rogove i žove se june. Június je mladi vol, a junicá mlada krava. Vol je jačji od krave, a višeput i od konja itd.

Koza je mnogo manja od krave, ima dugu dlaku, koja se zove kostret, i neugodno diši. Njezino je mlěko jako mastno itd.

Ovako se može proći sve il barem veća strana gradiva za zorove. Rěkli smo da zorna obuka već u pèrvom razredu biti ima i posebnim obučavanjem. Što se dakle u nižjem odsěku nedovèrši, može se u višjem, s prědběžnim kratkim opetovanjem nastaviti. Za jednu godinu teško, da će koji učitelj moći obraditi sve tri stupnja. Koji u tom još dalje naprědovati uzmogne, tomu neka n. p. slědeći opisi služe za predavanja:

Opisi raznih vlastitostih: n. p. oděla. Što je to prostrano, dugačko, vezano, pèrljavo, oprano, zakèrpano, iznošeno, lěpo, pristojno, postavljeno, veto, novo, staro itd.?

Opisi vlastitostih cestah i putevah n. p. koji je put, ili koja je cesta široka, uzka, vijugava, duga, ravna, stèrma, vlažna, blatna, suva, nasuta, taracana itd?

Opisi dětinjih vlastitostih, n. p. Koje je děte veliko, jako, zdravo, opako, znatiželjno, pazlivo, šuteće, uljudno, čedno, miroljubivo, samovoljno, silovito, razstrešeno, pomnjivo, zlobno, nenavidno, pobožno, milostivo, pošteno, iskreno, blago, umiljato, nemirno, svadljivo itd?

Opisi pojedinih stvarih. Ovdě trěba, da děca kažu sve, što o jednoj stvari znadu. Nu nevalja tu zahtěvati Bog zna, kakove točnosti i saveza. To spada na višja pismena věžbanja. Medjutim na koliko je moguće, bez da děci otešćamo posao, valja ipak gledati na krasotu izraza i da se od svake stvari kaže, što je najvažnije; n. p. Opis trave: Trava raste na livadi (sěnokoši), koja se svake godine gnojiti mora. Ona je zelena; nu medju njom raste takodjer za ures svakojako plavo, bě-

Digitized by Google

lo, žuto i cèrvenò cvětje. Lěp je pogled cvatuće livade! Měseca travnja trava se pèrvi put kosi i suši, te nam daje sěno za konje i goveda. Měseca rujna kosi se drugi put, i daje nam otavu. Otava je mekša i sitnija od sěna i njom se kèrme (hrane) većinom samo dojaće krave. Dobro obradjene i čuvane livade mogu se kositi i po tri puta. Ako se sěno ili otava dobro neizsuši, to se onda često po vlagi, koju u sebi ima, splěsnivi i ugrije, dapače kadkad i zapali, te veliku nesrěću učini. Toga se osobito kod otave paziti i čuvati ima, itd.

Opis obitelji: Obitelj sačinjavaju otac i mati sa svojom děcom i družinom. Otac kao jačji ovèršava najtežje poslove, a lakše mati. Děca moraju slušati roditelje, jer roditelji najbolje znaju, što je pravo i dobro; nu děca moraju to činiti i iz zahvalnosti; jer děci roditelji čine mnogo dobra. Oni hrane i oděvaju děcu, što mnogo novacah stoji; oni děcu dvore u bolesti, i čuvaju i brane děcu u pogibelji najvećom ljubavlju i brižljivostju; pa zato je i pravo, da su děca zahvalna svojim roditeljem i da žive po njihovoj volji. Bratja i sestre moraju medju sobom živiti u slozi i ljubavi, da roditelji imaju s njimi veselje i da ih nemoraju uvěk pomirivati. Naprama družini nesmiju děca biti neuljudna, neotesana i samovoljna, da družini neotešćaju njezine službe, buduć da i onako moraju mnogo raditi za malu plaću. Od slugah, služavkah, dětićah hoće se, da su marljivi i pošteni. Oni su nàm najradji koji točno izvèršuju svoje poslove. Kamo srěće, da bi i siromašni ljudi imali zgode i prilike naučit se mnogo, mnogo potrěbnih i koristnih stvarih.

Ovako se ima proći sve gradivo za zorove. Nu odavle se vidi i to, da k tomu trěba, da najprije učitelji sám prouči sve te stvari, i da se savěstno pripravljati ima k svakoj takovoj zornoj věžbi. Věštaci nepadaju s neba; svačemu trěba truda i pomnje, tako isto i za zornu obuku. Učiteljem, koji se u toj obuci usavèršiti žele,

Digitized by Google

— a zatim trěba da svaki teži — osobito preporučujemo děla:

1. Der sinnliche und religös sittliche Anschauungsunterricht von B. Fohmann. Stuttgart. 1852.

2. Die zwei ersten Schuljahre von Jakob Wurst. Reutlingen 1849.

3. Dengels Entwurf des Anschauungsunterrichts, praktisch ausgeführt von Wrage. Altona 1853.

4. Počáteční vyučování názorné pro mládež Sestavil Alois Wocel. V Praze 1850.

Valjalo bi sada, da pokažemo, kako da se postupa s ostalim štivom u Početnici. Na buduć da bi s tim razlaganjem ovo dělce prěko svoga odredjenja narastlo, za. to uputjujemo glede toga na slědeći razděl. Sva načela i pravila, koja će se tu navesti i razložiti glede uporavljenja pojedinih štivah iz Slovničke čitanke, stoje i za štiva iz Početnice, s tom jedinom iznimkom, da se ovdě uporavljati nesmiju slovnička razglabanja, osim na koliko je potrěbno za mekaničko čitanje, da se obazirati ima na još nižji stupanj duševnoga razvitka děce, i da se od nje ono nezahtěva, što učiniti još u stanju nisu. Koji učitelj dobro prouči slědeći razděl, taj će i onako znati, što i kako da radi s daljnim štivom Početnice; pa zato se i suvišno čini daljne razlaganje. A i ovim, što je do sada govoreno i razlagano, svakomu je put naznačen i prokèrčen, neka samo svaki njim ide, pa će se doista postignuti svèrha.

Tretji razděl.

Uporavljenje Slovničke čitanke.

Pèrvi odsěk.

(Štiva br. 1—30., věžbanja u jeziku §. 1—35.)

Nitko nemože drugomu dat ono, čega sám neima. Tko drugoga s uspěhom obučavati želi u materinjem jeziku, t. j. da on u stanju bude, svoje misli ustmeno i pismeno izraziti i jeziku razuměti, mora najprije, da sám podpuno zna jezik, i da je shvatio duh i čuvstvo jezika. Ali jezik se neuči samo iz učevnih knjigah, i slovnicah nego i umnim čitanjem dobrih narodnih spisateljah. Zato nemožemo našim učiteljem dosta preporučiti klasička děla starih Dubrovčanah, Dositeja Obradovića, Relkovića, Kačića, Kanižlića, Vitezovića i mnogih drugih, a iz najnovije dobe Vuka Stefanovića Karadžića. Dobar izbor dělah najboljih naših spisateljah trěbao i morao bi pri ruci imati svaki učitelj i školski pripravnik. Jer samo pomnjivim i revnim učenjem — a ne samo povèršnim čitanjem — po sadèržaju i obliku izvèrstnih dělah može se duh i čuvstvo jezika shvatiti i malo po malo — ako i indirektno ali sigurno sposobnim postati za plodonosnu obuku u jeziku. Što je kod baratanja „vežbanjah u jeziku“ iz Slovnice potrěbno, to će se razložiti u dotičnih uputah. Medjutim učitelj mora uvěk više znati, nego što děcu učiti ima; jer bez dvojbe onaj, koji i u malom i u jedno-

Digitized by Google

stavnom jasno i razgovetno obučavati želi, takodjer i cělo podpuno shvatiti i temeljitim učenjem duševnom svojinom učiniti mora. Nu to je samo za ravnanje i veću sigurnost učiteljevu kod obučavanja. Što se děce pako tiče, njoj se nigda nesmije predavati više, nego li je shodno i potrěbno za onaj stupanj, na kojem se ona nalazi. Naprama děci mora se uvěk obazirati na ono samo, što je dano u „věžbanjah u jeziku.“ Zato bi n. p. sasvim neshodno bilo, kado bi se učitelj pri §. 48. i 49. hotěo upustjati u potanje razglabanje raznih vèrstih glagoljah trajućih i minućih, ili pako raznih prošastih vrěmenah. Za pèrvi početak bit će dosta i ono, što se tamo nalazi. Sve u svoje doba!

Da učitelji bolje razuměti mogu nauk o glasovih (§. 1 — 5 věžbanjah u jeziku), na kojih se osniva sav naš pravopis, navest će se za nje još někoja razjasnjenja.

1. Znamenke ilirskih glasovah.

Glasovi, rěči, stavci.

Svagdě ima u jeziku razlike izmedju prostoga (jednostavnoga) i složenoga (sastavljenoga).

Ima prostih i složenih stavakah, rěčih i glasovah.

a) Prosti stavak ili je čist ili razvijen (nakitjen); n. p. orao leti; orao leti visoko, sivi orao leti, sivi orao leti visoko.

Prosta rěč je ili korenita ili proizvedena dočetkom il začetkom; n. p. pisati, *za*pisati; milost, milost*inja*; svět, *pro*svet*a*.

Glasovi su ili samoglasnici, kao: *a*, *e*, *i*, *o*, *u*: ili suglasnici, kao: *b*, *c*, *d*, *f*, itd.

b) Složeni stavak ima u sebi odnošenje ili podredjenosti (odvisnosti) ili poredjenosti (neodvis-

Digitized by Google

nosti). Podredjenost je onda, kad jedan stavak nadopunjuje drugi, ili jedan od drugoga odvisi. Nadopunjujući stavak zove se drugotni, a nadopunjeni glavni stavak. „Vidio sam ptiču, koja sědi na jajih.“ „Kuj željezo, dok je vruće.“ — Poredjenost je pako ondě, gdě svaki stavak za sebe ima neodvisni sadèržaj, gdě su jedan nuz drugi samo poredani, a ne podredjeni. Pèrvi se stavak u ovakvom slučaju zove prědnji, a drugi zadnji stavak. „Najprije me slušaj, pa onda govori.“ „Čověk mnogo želi, a ipak malo trěba.“ „Imam kesu, ali neimam novacah.“

Složene ili sastavljene rěči imaju isto odnošenje u sebi; n. p. knjigovezac, zemljodělac, vodopija; krasopis, lahkoúmnost, skorotèrča.

Složenih glasnicah neima u našem jeziku. Sve su jednostavne, i ako dvě jedna uz drugu dodju, čini svaka za se slovku; n. p. st*a*-*o*, sěd*i*-*o*, or*a*-*o*, j*é*-*o* itd.

Medju složenimi suglasnici obstoji samo poredjenost; n. p. *p*rag, *g*lad, *s*tol. Suglasnici: *dj*, *gj*, *lj*, *tj*, *nj*, *dž* nisu složeni, nego prosti; samo sa dvě znamenke naznačenog suglasnika.

Nu sad ćemo posebno govoriti o glasovih i njihovih znamenkab, t. j. pismenih.

Glasovi i pismena.

Mi imamo prostih i složenih glasovah i znamenkah ili pismenah. Samo netrěba, kako je malo prije rěčeno, složene znamenke, kao što su dj, gj, lj itd. smatrati takodjer za složene glasove. Kada bo se ovi glasovi u savezu s drugimi izgovaraju, onda se nečuju dva glasa, kao što to biva n. p. sa *gl* u glava, ili *pr* u pravda; veće samo jedan, i to pomekšani d, l, n itd. n. p. *dj*erdan, *lj*ubav, *nj*egova*nje* itd. Ovo su dakle prosti glasovi, i zato se kod imenovanja nesmiju imenovati svaki za se,

već oba skupa: dj (dje), lj (lje), nj (enj ili nje), tj (tje); a ne: de-je, el-je itd.

Pravi složeni glasovi (glasom i znamenkom) jesu: bl (blěd), br (brěg), cv (cvil), dr (drúg), gl (glád), gr (grěh), ps (pseto), čv (čvèrst), sn (snop) i mnogi drugi.

Prosti glasovi i negledeć, da li su njihove znamenke proste ili složene u ilirskom su jeziku slědeći:

a, b (be), c (ce), č (če), ć (će), d (dje), e, ě (ie, je), f (ef), g (ge), h (ha), i, j (je), k (ka), l (el), lj (lje), m (em), n (en), nj (enj, nje), o, p (pe), r (er), s (es), š (še, eš), t (te), tj (će), u, v (ve) z (ze), ž (že).

To je Abece (abeceda, abecavica) ilirskoga jezika: Nu osim ove abecavice, koja se buduć, da su ova pismena latinská, latinica zove, imamo još i drugu abecavicu, od slavenskoga apoštola sv. Cirila, Cirilicom nazvanu. Njom se služe Sèrbi, ili onaj dio našega naroda, što je gèrčko nesjedinjenoga obreda iztočnog. Učitelji se imaju dobro upoznati i s Cirilicom, kao i njom pisanim knjižtvom. Da je to potrěbno, to svaki uviditi može, pa ako i ne s drugoga razloga, a ono već s toga, što njeno znanje visoka vlada nalaže, počem je naredila, da se u Slovničku čitanku uvèrsti štivah i ćirilskimi pismeni tiskanih. A osim ove dvě abecede, bilo je nědga u našem narodu još i tretja, t. j. glagolitica ili glagolska pismena od sv. Jerolima. Njom su se njegda služili Bugari, katolički Dalmatinci, Primorci i Hèrvati, a još se i dan danas nalazi mnogo njom tiskanih, osobito nabožnih knjigah. Nu u životu je već sasvim latinica njeno město zauzela.

Samoglasnici.

Izustjena rěč jest čuvno prědstavljanje, a pisana rěč vidivo je njezino odělo.

Spomenuti prosti glasovi ili su **samoglasnici** ili **suglasnici**.

Samoglasnici su: *a, e, i, o, u, ě*; i děle se glede razširenja ustah, kada se izgovaraju,

na široke ili tupe: *a, o, u*; ili

na uzke ili oštre: *e, i, ě*;

a glede vrěmena, u kojem glase,

na kratke: *à, è, ì, ò, ù* ili

na dugačke: *á, é, í, ó, ú, ě* ili

na zavijene: *â, ê, î, ô, û.*

Opazka 1. Glasnice *à* i *è* (t. j. pod ovom slikom) upotrěbljavaju se takodjer i za němi glas prěd suglasnikom *r*, kada za njim jedan ili dva druga suglasnika slěde; n. p. kàrv ili kèrv, smàrt ili smèrt, pàrst ili pèrst.

2. U ilirskom jeziku neima dvoglasnikah. S toga kad se sukobe samoglasnici: au, eu, iu, ou itd. izgovaraju se razstavljeno, n. p. ja-uk, E-uropa, pi-uckati, Pava-o itd.

3. Pisme *ě* nije dvoglasnik, nego jotovani *e* (je) i uzeto je, da se piše, gdě se čisti glas izgovara sad kao *i*, sad *e*, sad *je*, sad *ie*, a sad kao *ije*.

Suglasnici.

Sva ostala pismena zovu se suglasici; jer se sama i bez pomoći samoglasnikah izgovoriti nemogu.

Čověk proizvodi glas, na kom se sav jezik osniva, tělesnimi orudji, i zato se dělė suglasnici polag sudělujućeg orudja jezičnog ili govorila

a) na ustnene: *m, b, p, v, f*;
b) „ jezične: *l, n, r*;
c) „ zubne: *d, t*;
d) „ svistuće: *z, s, c* (= *ts*);
e) „ žuboreće: *ž, š, č* (= *tš*), *ć* (= *tj*);
f) „ gèrlene: *g, h, j, k.*

Ima još i slivenih, nu takodjer prostih suglasnikah:

Digitized by Google

dj, *lj*, *nj* i *tj*. Ovdě je gèrleni glas *j* pomekšavajući, kad se s glasovi: *d*, *l*. *n* i *t* sukobi u jednoj slovki.

Samoglasnici su židkiji, suglasnici čvèrstji. Oni se mogu nazvati kostmi i mišicami, a oni kèrvlju i dahom, ili životom jezika.

Prosti suglasnici su već izbrojeni u abecedi.

Složeni jesu n. p. *vr* (vrěme), *kv* (kvar), *kl* (klija), *bl* (blag), *šp* (špot), *žm* (žmiriti), *žd* (žderati), *zv* (zvuk), *cv* (cvět) itd.

Postupanje u školi s glasovi.

(Věžbanja u jeziku §. 1 — 8.)

U Početnici uče se děca poznavati pismena najprije po svojih glasovih (*b*', *k*', *r*'), a zatim po imenih (*be*, *ka*, *er*). To je za početnike dosta. U višjem odsěku pako trěba, da se takodjer pobližje upoznaju s raznimi vèrsti pismenah, na koliko je to naznačeno u §. 1 — 5 vežbanjah u jeziku. Što učitelj više zna, to neka dèrži za sebe. Ovo se ima i od ostalih točkah. U ovom, kao i u ostalih razredih pučke škole stoji samo do početakah slovničkoga znanja. A uzmimo, da bi se i zbiljam jezik učio slovničkim znanjem, kao što ga uči slovnica, to bi ipak nepedagògički bilo, kad bi se koja mu drago slovnica list po list u glavu ubijala. Dopuštamo, da je za učitelja, koji se zadovoljava s pukim učenjem na pamet, veoma lak i udoban takav način obuke; ali školski su prědmeti děce, a ne učitelja radi. Nijedan školski prědmet nesmije, da je skrojen po kakovoj suhoparnoj sustavi, nego jedino po metodičkih obzirih i pravilih. Što školske knjige za nižje razrede dublje izcèrpljuju svoj prědmet, to su gorje. Istina je, da metodičke knjige učitelju uvěk više zadaju truda i muke, nego li one, koje su priredjene za mekaničko naučenje ali za děcu urodi uvěk takav trud obilnim plodom, te je tim manji, čim je učitelj više shvatio i ponjao zadaću svoju.

Digitized by Google

Pèrve dvě točke „věžbanjah u jeziku“ mogu se od prilike ovako predavati:

Učit. „Děco, govorite glasno za mnom, što ću Vam rěći!

Rat (děca reknu to). Tako isto: med, žir, bor, kut, žaba, tele, kriči, golo, kukuruz.“

Učit. „Koje čiste glasove čujete u rěčih: rat, med, žir itd.? (*a*, *e*, *i* itd.)

Učitelj napiše tih pet glasovah na tabli.

Učit. „Koji su čisti glasovi u rěcih: štáp, slàp, grâd; Béč, mèk, lêd; kíp, štìt, klîp; mój, snòp, stôl; púž, lùk, strûk?

(Pisme *a* u „štap“ izgovara se dugačko, u „slàp“ kratko ili oštro, a u „grâd“ zavijeno. Slično vežbanje i s ostalimi pismeni. Děca će to lahko shvatiti; jer da n. p. *u* drugčije glasi u „púž,“ a drugčije opet u „lùk i strûk“ to će joj već kazati sluh.)

Učit. „Kažite mi pako, nebi li se reč „vik“ mogla takodjer izgovoriti i věk, viek, vjek, vijek; snig, sneg, snieg, snijeg; dite, dete, diete, djete i dijete. Zapamtite dakle: svagdě, gdě se čisti glas izgovara sad *i*; sad *e*, sad *ie*, sad *je* a sad *ije*, ondě se piše znamenovani e (ě).“

Učit. „Kakvi dakle imamo još čisti glas, osim onih već napomenutih glasovah?“

Uč. „Gdě se on nalazi?“

Uč. „Izbrojite mi još, jednoč sve čiste glasove, koje smo naučili!“ Zatim:

Uč. „Otvorite Čitanku i čitajte na str. 136. pèrva tri reda od štiva „Sloga.“

Uč. Kažite mi rěčih, gdě se nalazi a, e itd.“

Uč. „Zapišite mi sve rěči, gdě je *a*, ali

Zatvorite knjigu. Sad opet, gdě je *e*, sad gdě je *i* itd. Napišite mi kod kuće deset rěčih, u kojih je glas *a*; deset u kojih je *e* itd.

Ovako se upoznadu děca s čistimi glasovi. Napokon dokonča učitelj: „Čisti glasovi zovu se samoglasnici, jer se glasno sami za se izgovoriti dadu; svi

Digitized by Google

pako ostali glasovi zovu se **suglasnici** ili **neglasnici**, jer se sami za se nemogu glasno izgovoriti. (Može se upotrěbiti i onaj način, koji je pokazan u razd. II. §. 2, i 3.)

§. 2. Zato je da se još bolje děca izvěžbaju u poznavanju samoglasnikah. K tomu valja uzeti još i štivah, i zadavati pismene zadaće, da n. p. děca izpišu rěči, u kojih je *a*, u kojih je *e*, u kojih *o* itd.; nu valja da to učitelj najprije učini pismeno s njimi.

Kad se děca dobro upoznaju sa samoglasnici, onda se predje na suglasnike, koji se imenuju, kao što je naznačeno u §. 3,, dakle dj, ne d e-j e nego dj, kao što se čuje u rěči „d j a k.“ Glasovi *dj*, *lj* itd. isto su tako prosti glasovi, kao i *b*, *c*, *d*, *g* itd. Samo prosti glasovi sačinjavaju abecedu ili alfabet; zato su složeni suglasnici *bl*, *dr*, *gv*, *sv* itd. iz abecede izključene. Abecedu prostih glasovah děcu moraju u pameti imati, da danas sutra mogu upotrěbljavati rěčnike (slovare).

Kod pismena **è** trěba děci kazati, da se taj *è* nesmije čuti u izgovoru; jer bi ružno bilo, kad bi se izgovaralo: **kerv**, **berv** město: **krv**, **brv** itd.

Kod §. 4. trěba osobito nastojati, da se děca nauče dobro razlikovati **ć** i **č**. U Hęrvatskoj na mnogih městih izgovaraju sve *č*, a u Slavonji opet sve *ć*. Vinkovčani, Osěčani, Požežani vele n. p.: Ć i ć a, d o k u ć i m i h l a-ć e s a ć i v i j e! město Č i č a, d o k u č i m i h l a č e s a č i v i j e! Sèrblji ta pismena vazda dobro razlikuju.

Kod §. 6. i 7. trěba děci kazati, da se u raznih pokrajinah, gdě narod naš stanuje, s malimi razlikami, različito govori; a iz otih podnarěčjah da je s vrěmenom proizašao čisti ilirski jezik, kojim se pišu knjige i koje razumije sav ilirski narod; pa da je njihova zadaća, u školi se naučiti taj obći književni jezik, radi čega kod čitanja paziti moraju, da vide, čime se taj jezik razlikuje od narěčja, koje se u njihovu selu govori. Toga radi mora i učitelj svakom prilikom děcu pozornu činiti na te

razlike, i strogo oko toga nastojati, da se što prije i u svom razgovoru priuče čistomu kniževnomu jeziku; što će tim lakše ići, počem tih razlikah bar nije tako mnogo, kako što mnogi pri pèrvom pogledu misle. Izpèrva može učitelj u Hèrvatskoj, upotrěbljavati i podnaréčjé svoje děce; nu svakako mora malo po malo gledati, da što prije predje k čistomu jeziku. Kod §. 7. ima se već izključivo služiti književnim jezikom. Nebrani se, pače se i preporučuje, da se učitelji sami uče i podnarečja svojih predělah, i da kadkada s děcom čine prispodobe Nu to nesmije nigda da zavodi s glavnoga cilja. Književni jezik trěba i mora, da što prije u školi, a i u životu preuzme mah.

2. Žitni klasi. (br. 4.)

(„věžbanja u jeziku": Glasovi.)

Opazka. Sada će slěditi několiko priměrah i věžbanjah, iz kojih će se viditi, kako da se baratiti može s gradivom slovničke čitanke. Obćega pravila tu se neda staviti. Sa svakim štivom mora se baratati po njegovu sadèržaju. A to se dakako razuměva već po sebi samom, da se učitelj ogledati ima na razni razvitak duševnih moćih svojih učenikah; jer neima dvojbe, da u jednom i istom razredu nisu uvěk i svagdě děca na jednom i istom stupnju duševne obraženosti, dapače i pojedina děca se u tom veoma razlikuju. Děca su raznovèrstno nadarena umnimi darovi; někoja više, někoja manje. Zato se nemože i nesmije od sve děce zahtěvati jednak naprědak. Ako bo se slabija děca sile, da isto onako naprěduju, kao što bolja, to će ona napokon izgubiti volju činiti i ono, što bi činiti mogla.

Kod slědećih razmatrajućih i razlagajućih načinah štivah lebdile su prěd očima bolje škole. Učitelj neka prosudi, da li je njegova škola jedna od tih. Svidi li mu se, da se većina njegove děce još ima u čitanju věžbati,

i da sadèržaj štivah još težko razuměva, to mu se onda preporučuje, da pèrvim, a možebit i drugim odsěkom děcu jedino u tom věžba, t. j. u jasnom i razgovetnom čitanju i razumenju; a slovnička věžbanja da odgodi za kasnije doba, i da pèrvih měsecah samo kadkad i po gděkoje slovničko věžbanje (věžbanje u jeziku) s děcom preduzima. Dapače ovakvo čitanje, koje logičkim nazivamo, nesmije se ni potlam zapustiti nego se mora više ili manje gojiti i razvijati u svih razredih pučke škole. Jer koliko mislih, koliko načelah, koliko stvarih nedolazi sve u Čitankah, koje se děci pobliže razložiti i njhovo uporavljenje za život pobliže naznačiti moraju! Misao, to je glavna stvar slovničke obuke u pučkoj školi. Neka se děca najprije s misli obogate zornimi razgovori, pripovědanjem i umnim čitanjem; a oblici (forme) će neznatnim pripomaganjem doći od sama. Pri tom se pako nesmije zaboraviti, da je opetovanje mati svega učenja. Čestje čitanje jednoga i istog štiva nalik je poduljemu gledanju koje slike; a jedanpunt čitati, to je samo povèršan pogled. Istom opetovanim čitanjem dolazi spoznanje i savez, isto tako, kdo što se i čestjim gledanjem koje slike uvažiti mogu pojedine čestice u njhovom odnošenju i razměrju k cělomu. Premda ovo načelo više stoji za čitanje na višjem stupnju; to se ono ipak već i ovdě uvažiti mora.

Nemožemo propustiti, da ovdě nestavimo još jednu za naše učitelje veoma važnu opazku. Kako se iz ovoga vidi, na ovom se stupnju ima s čitanjem sdružiti logičko (razumenje stvari i smisla) i slovničko razlaganje. Ali ovim sdruženjem nerazuměva se, da se zajedno (u jednoj uri) ima preduzimati i jedno i drugo razlaganje. To bi bila směša, iz koje se razaznati nebi mogli niti učitelji niti děca, i s kojom se nebi nigda moglo pravo naprědovati niti u jednom niti u drugom razlaganju. Najbolje će dakle biti, ako se ovdě ta razlaganja ovako spoje s čitanjem. U urah koje su dosad bile odredjene samo za či-

tanje, neka se sada spoji s čitanjem logičko razlaganje; a u urah, koje su do sad bile odredjene samo za slovnicu, neka se uporavljaju slovnička pravila iz „věžbanjah u jeziku“ na jur prije logički razloženih štivih. Samo ovako može biti reda i sustavnog naprědka u logičkom i slovničkom obučavanju.

a) Čitanje. Učitelj čita svaki put najprije sám razgovetno i lepo jednu postojku, a potom čita isto jedno děte. Napokon kad cělo štivo pročita, opetuje lagano i glasno drugo koje děte.

To biva, da se dobije pregled cěloga, i na tom temelju može učitelj povesti razgovor o sadèržaju razgovarajuć ili pitajuć. Pitati može učitelj uvěk ondě, gde děca ili direktno odgovoriti znaju, ili gdě se indirektno kroz druge poznate stvari na poznate dovesti mogu.

b) Sadèržaj. O kojih se osobah ovdě pripověda? (Podpun i točan odgovor od děteta, koje knjigu odložiti ima). Kako se je zvao sin? — Što su oni htěli u polju? U koje godišnje doba bilo je to? A znaš li ti takodjer, kad se kod nas žito sije? Kod nas uzraste žito čověčje visine. Najvišji dio žitne vlati, u kojem je zèrnje, zove se klas. On je na dugoj kolěnčastoj vlati, t. j. na šupljem stabalcu, koje iz korena niče. Kako se dakle zovu tri glavne česti? [Koren, vlat (stabalce), klas].

Što su opazili otac i sin, kad su došli u svoje polje? A što je mislio Milutin? Otac misljaše takodjer, da je šteta; ali on nebiaše toga mnenja, da polegnuta vlat ničemu nevalja. On odkide zato několiko klasovah, i obuči svoga sina.

On mu pokazà, da upravo oni klasovi najviše imaju zèrnja, što su se prignuli. Čim je više zèrnja u kojem klasu, tim je on težji. Koji pako upravo stoje, oti su viši putah prazni.

To je isto kadkada i kod ljudih. Nije uvěk onaj čovek vrědan i valjan, koji je lěpo obučen i gizdavo hodi i širi se. Čedni se neuznosi nigda vèrhu drugoga; na-

Digitized by Google

proti oholi većinom prezire svoga bližjega. Tašti i oholi ljudi nisu se obično mnogo učili, njihova je glava isto onako prazna, kao i mnogi upravo stojeći klasovi. Šupeljak je obično tašt vĕtrenjak. Kada je glava prazna, onda dosta prostora imaju naduhtost i oholost.

c) Opetovanje. „Sad ćemo još jednoč ovu pripovĕdku čitati. Mirko čitaj! — Dragutine, Ivka itd. dalje!"

Da tkogod što dobro čita, mora da najprije razumije svaku rĕč, svaki stavak i cĕlo štivo.

d) Pripovĕdanje. „Tko mi sad može pripovĕdati cĕlu pripovĕst? Tko već zna na pamet kazati mi zadnja dva redka?

e) Pojedine rĕči. Šta je protivno od „upravo, veliko, čedno, lĕpo, prazan itd.?"

Večina će po svoj priliki odgovarati moći: „prignuto, maleno, maleno, oholo, ružno, puno."

Ako učitelji k tomu prida, da te rĕči pokazuju svojstvo, ili kakova je koja stvar, to on dĕcu time pripravlja za drugi stupanj. Nu takove opazke smiju se samo mimogred činiti.

„O kojem se klasu veli, da je prazan? I o sobi veli se, da je prazna, kad u njoj nije stolovah, stolicah itd."

f) Ako uzmemo, da je učitelj već i slovnička vĕžbanja započeo, i spomenute točke s dĕcom jur prošao; to bi onda ovdĕ staviti mogao zadaću:

„Napišite na Vaših daščicah (tablicah) redom sve rĕči, najprije u kojih se nalazi *ĕ*, a za tim u kojih se nalazi *è*."

Preporučuje se medjutim, da bi se dotične rĕči najprije ustmeno potražiti dale, i da bi se svagdĕ pitalo, zašto je tu *ĕ*, žasto li *è*? da si dĕca osvĕstna budu, čega je radi jedno ili drugo znamenje stavljeno nad pisme.

U drugo slovničko razlaganje neka se neupušća učitelj. A ako §. 8. i slĕdeće nije prošao s dĕcom, a on neka nespominje ništa o spolu. Učitelj mora da zna mučati, kao

Digitized by Google

što se i svaki drugi čověk tomu priučiti ima. A to je više putah težje, nego li naučiti se govoriti.

g) Kada su děca ovako štivo podpuno razuměla i shvatila, onda ga moraju učiti na pamet, i za několiko danah sva, kada se koje izazove, p o l a g a n o i naravnim naglaskom na pamet kazati. Sadèržaj Čitanke mora da skroz i skroz postane duševnom svojinom děce. Barem polovica štivah mora se naučiti na pamet, i to od rěči do rěči. To je najbolja priprava za buduća pismena vežbanja.

8. Budi miroljubiv i zadovoljan.

(br. 11.)

(„věžbanja u jeziku“: Spol i broj §. 8 — 16.)

a) K a z i v a n j e. Sva se štiva nemogu predavati jednim i istim načinom. Ovo bi se děci moglo predavati slědećim načinom: „Děco, ja ću Vam něšto pripovedati! (Učitelj neće zaista trěbati rěći; Pazite!)

„Někoč, kada se je kruh i za hranu moralo jako mnogo plaćati, kad je dakle sve veoma skupo bilo, zovne něki vèrlo bogati čověk itd. Ovako razjasnjuje učitelj opisivanjem mnoge rěči (n. p. skupoća itd.)

b) Č i t a n j e. Sada mogu děca mahom čitati cělu pripověđku, i ona će razuměvati sadèržaj. Kako da čitaju, razloženo je veće. (Razd. 1. §. 4.)

c) P r i p o v ě d a n j e. „Tko od Vas može mi pripovědati ovu pripověst?“ Doista da će množina děce podignuti ruku.

Kada je sve dobro pripovědano, onda neka učitelj malo izkiti ponašanje Ivkino naprema drugoj děci, ali ne odveć na široko.

„Ivka biaše zahvalna i čedna devojčica, ona je bila zadovoljna onim, što joj je dano, pa zato je i nagradjena bila. Ostala pako děca biahu lakoma i nezasitna. Ivka mišljaše i na svoju majku. Ona je bila poštena gospoja? Zašto?“

Digitized by Google

Ovom prilikom savětujemo učiteljem da odviše nemoraliziraju. Ako su děca shvatila sadèržaj, to će dosta biti několiko samo rěčih, da děca shvate i dokuće takodjer i ćudoredni nauk pripověsti. Uspěh i dělovanje mogu se sasvim ostaviti dětinjem sèrdcu. Više putah je već sám dogadjaj dosta. Što se više troši rěčih na takova šta, to su višekrat děca tim bezćutnija za takove opomene. S ćudorednostju i s pěsničtvom trěba da se osobito nježno postupa. Obširno razlaganje valja, da se proteže više na úmno i stvarno, kao što je n. p. prije razloženo štivo pod br. 4.

Još jednoč: Netrěba děcu oglušiti premnogimi rěčmi, i premnogim moraliziranjem. Dušoslovno bo se dade dokazati, da se tim nedostiže pravi uspěh.

U obće trěba da si učitelj dobro razjasni, što je i u čem je zornost. (Razd. 1. §. 5.) Zorovi se dobivaju samo okom i uhom; ima takodjer i nutarnjih zorovah, a ti se dobivaju priměri, dogadjaji i vlastitim izkustvom. Priměri odhranjuju. Nedadu se naučiti niti čuvstva, niti stalne odluke, niti značajnost mislih. One slěde samo iz utisakah, izkustva i života. Čuvstva sažalenja, pobožnosti itd. mogu se probuditi samo shodnimi priměri, nigda pako naučiti se iliti narinuti.

d. Slědeće ure može učitelj preduzeti pojedine rěči i pojedine izraze. Pri tom trěba nastojati, da se děca malo po malo upoznaju s manje poznatimi pomisli, i da rěčim priviknu. Nu pri tom ne trěba razjasnjenja posmislih u retoričkom smislu, tako zvanih definiciah. Razgovorom, opisivanjvm, propitavanjem, dade se sve dobro razložiti; n. p.

„Onaj bogati čověk biaše dobročinitelj sirotinje. Je li on svu siromašku děcu k sebi dozvati dao? — Samo onu, koja su najmanje imala, veoma siromašnu, najsiromašniju děcu.“

„Zašto nije svim dao jednako velikih hlěbovah? Kako je bila obučena Ivka? Zašto se ovdě veli, da su dě-

Digitized by Google

ca bila neuljudna? Iz čega slėdi, da je Ivka bila dobro odgojena děvojčica. Iz čega slědi, da je Ivka bila miroljubiva i zadovoljna s malim? Tko je s malim zadovoljan?

e) Opetovano čitanje.

f) „Vežbanje u jeziku." Sve ovo biaše već věžbanje u jeziku, ali po stvari i sadèržaju. Za ovim slědi napokon formalno slovničko věžbanje i to postupno, kao što je naznačeno u dodatku „Věžbanje u jeziku" k Slovničkoj čitanci.

Prošavši s děcom §. 8. može se n. p. děci kazati: „Čitajte mi glasno rěči, prěd kojimi se reći može ovaj, ova, il ovo!" Učitelj mora naravno pripomoći. Dakle: ovo vrěme, ova skupoća, ovo děte, ovo selo, ova kuća, ova košara, ovaj hlěbac itd. Kada su sve ustmeno kazane, onda kaže; „Napišite te rěči na svojih tablah!" (Medjutim može se učitelj baviti s drugim kojim razredom.)

Štivo pod br. 12. i 13. jesu pěsme. Na njima se neimaju formalna slovnička razlaganja preduzimati, već samo glede stvari i sadèržaja na kratko, a zatim na pamet učiti dati, kao što se i sve pěsme bez iznimke na pamet učiti imaju.

Kod 14. štiva, počem je razloženo, kako je prije kod 11. pokazano, može se slědeća zadaća dati: „Napišite na pamet, odloživ knjige, sve one rěči, prěd kojimi se rěći može ili ovaj, ili ova, ili ovo.

Naznačivanje mužkoga, ženskoga i srědnjega spola lahko će i hitro děca zapamtiti, neka učitelj samo onim načinom postupa, koji mu je pokazan u slovničkih věžbanjah u Čitanci.

Kod §. 12. ima se děci razjasniti pomisao jednobroja i višebroja, i kako se dočetci naznačuje. §. 13. ima se najprije ustmeno proći; a to se ima i od ostalih věžbanjah.

Pomisao o jednobroju i višebroju može se lasno razložiti. U svakoj školi ima stvarih, koje su jedan i više

Digitized by Google

putah. Děca vide n. p. jedna vrata; a više klupah, jednu peć; a više prezorah, više knjigah, više tintaricah itd. Děte ima samo jednu glavu; ali dva oka, dvě ruke i na svakoj ruci po pet pèrstah. Ovdě ima takodjer učitelj priliku s děcom praktički věžbati izvěstne i neizvěstne brojnike; n. p. mnogo, malo několiko itd., bez da děci upravo kaže, da su to brojnici. To mora učitelj znati, nu na tom stupnju nesmije on děci kazati sve, što zna.

4. Imena. (§. 14. — 27.)

Prije nego se děci kazati može štogod o razlici izmedju imenah stvarnih i pridavnih i glagoljah potrěbno je, da se upoznadu najprije s mnogimi stvarnimi imeni. Děte neka u tu svèrhu uči se upoznavati i imenovati stvari, koje su okolo njega, u kući, u polju, u selu, u gradu; a takodjer naravne i umětne proizvode, razne osobe i stališa. To nemora biti sitni, čarski i po strogoj kakvoj sustavi, već sasvim slobodno i po načelu zornosti. Najprije se gradivo sabira, a istom potlam razporedjuje.

Zorna obuka uči děte paziti na sve, što je okolo njega; ono ima sve točno razgledati i pravo imenovati, a čim pravije rěči izgovara, tim će ih i pravije pisati.

Kod točke 16. može sè takodjer zadati, da sva osobna imena izpišu, koja su im iz dosadanjih štivah poznata.

Kod §. 17. može se n. p. pitati: „Tko pravi stolove? Iz čega? Poznate li orudja, koja stolar trěba? Imenujte mi prědmete (stvari), koje stolar pravi! Ljudi, koji prave kojekakve stvari, zovu se zanatnici. Kovač je indi takodjer zanatnik. Imenujte mi stvarih, koje su iz željeza. (Bat, čekić), klejště, lopata, motika, sěkira, bradva (širočka), budak, svèrdao, testera, čavao, brava, zapor, lokot, ključ, 'petica, pila, fuglica, kosir, nož, periš,

Digitized by Google

britva, okresač il usekač (čim se světja čisti), kosa, sèrp, lanac, verige, cèrtalo, obruč, vile itd.

Tko pravi ključeve i brave? Tko je načinio tvoje cipele? Tko pravi oděću? Tko lonce itd.

Kad je tako sve razloženo, onda se spiše. Děca neće tada čamiti, a učitelj će moći što drugo raditi.

§. 17. Haljina, kabanica, gunjac, šuba, opaklija, surka, hlače, berevneci, pèrsluk, čizma, cipele, opanci, mestve, vèrčanice, papuča, rubina, šešir, šubara, kapa, fes, natikače, čarapa, pačmage, rubac, ovratnik itd. Napišite ove rěči u jednobroju i višebroju s ovaj, ova ili ovo.

U stavcih: Gospoje nose itd.: u zimi se nosi itd. Iz čega je načinjena surka, čizme, rubina, šěšir itd. Čarape se pletu ili tkaju.

Tako se mogu k svakoj točki pridodati različite zadaće.

§. 18. Iz koze su: čizme, cipele, opanci, mestve, vèrncanice, remenje (kajasi), uzde, hamovi, sedla, pregače (u kovača), torbe, rukavice itd.

Stvari od dèrveta: Krov, rogovi, grede, letve, daske, bèrvna, vrata, prag, pomost (pòd), stol, klupa, stolac, polica, tabla, redalo, ladica, ormar, gusle, glasovir, postelja (dèrvo), shodi, koleso, kola, plug, zubača, korito, grablje, lěstve, košara, kolěvka, lěs itd.

Stvari iz zemlje (ilovače): Opeka (cigla), črěp, kapak (na kaznu), cúp, zděla, lonac, štucka (koršov, testja), tanjir (pladanj), petnjak, kalić, tegla, cěv, ocidjač, umivalo, tintarica, pěskarica itd.

Stvari iz stakla: Prozori (obloci), okno, fenjer, staklena vrata, stakleni ormar, zèrcalo (ogledalo), očali, zurma (durbin), zvězdogled (dalkozor), sitnozor, tintarica, pěskarica, lustar (kandila, světnjak), koštarice, biljur (užežno staklo), tegoměr (barometer), čaša (kupica), flaša, boca, pehar, staklena krugla, staklena cěv itd.

Zadaće kod ove točke mogu se još i dalje proteg-

Digitized by Google

nuti. Koje su stvari iz platna, kamena, olova, bakra, srebra, zlata, roga itd.?

Od platna se prave: Rubine, gaće, ponjave (plahte), navlake, ručnici, rubci, žepovi, stolnjaci, otarci itd. Pisanje tih rěčih u jednobroju i višebroju.

Ovako se postupa i s ostalimi točkami.

5. Pěsme. (3. 6. 10. 12. 13. 17 itd.

S pěsmami neima se — kako je već rěčeno — spajati nikakovo slovničko razlaganje. One se imaju samo prosto čitati, sadèržaj na kratko razložiti i razjasniti pojedini izrazi, koji su možebiti nepoznati. Zatim se uči pěsma na pamet, te se u koji zato odredjeni dan lagano, glasno i bez takta (t. j. da se nepazi srok) na izust govori. Čuvstvo takta tako nam je silno prirodjeno, da je veoma mučno sačuvati decu od taktiranja. Taktiranje je istina kod někojih prědmetah, kao n. p. kod pisanja i pěvanja, veoma dobro i koristno, ali ovdě mu se nesmije dati ni najmanje zamašaja. Jer upravo pèrvih godinah priuče se děca razvlačenju i nenaravnomu pěvanju kod čitanja, što se potlam ni najvećim trudom više izkorěniti neda. Najbolje pako srědstvo, da se to preprěči, jest polagano čitanje, točno naglasivanje svake rěči i paženje na razstavnike (razstavne znakove), kao da bi pisano bilo rěčenim slogom. Tako se n. p. kod br. 3. nesmije glasom udarati na pokrajne rěči „gori" i „stvori." Težko naglasivanje srokovah mora se što je moguće izběgavati, jer će inače izaći cěla klepetala. Mnoga děca i čitaju tako, da bi čověk nuz njihovo čitanje mogao takt udarati.

Sasvim je něšta drugo pěvanje pěsamah. Pri tom se mora naravno dèržati takt. Od někojih pěsamah pridodani su napěvi, da učitelj kadkada věžbati može děcu u pěvanju.

Materinji jezik i obuka u pěvanju nisu veoma medju

Digitized by Google

sobom razstavljeni. „Pěvanje s izrazom i čitanje s naglasivanjem, čist i ostar govor i pěvanje s razumljenjem sadèržaja, takt i pazenje na razstavnike, glasno ali ne kričeće čitanje i pěvanje bez vike i buke — to su paralele, kojih srodstvo i medjusobni uvětni uspěh svatko lasno uviditi može. Ali gdě se u školah na to ozbiljno i savěstno pazi? Razumni učitelji neočekivaju i nezahtěvaju, da se koje štivo čuvstvom i dobrim naglaskom čita, dok ga děca po smislu i sadèržaju njegovu dobro nerazumiju, te zato razumno upotrěbljavaju za čitanje odredjene ure, razlagajuć i razjasnjujuć gradivo štivah. Nemože se dakle zahtěvati ni to, da děca naime srokove dobro pěvaju, ako im smisao i znamenovanje dobro shvatila nisu. Zato indi trěba, da se děci takodjer i smisao pěsme najprije u sèrdce usadi. Izobražavanje sluha glavna je stvar kod obuke u pěvanju. Děca se moraju dotle dovesti, da pěsme, koje pěvati čuju, sama bèrzo pěvati mogu. To će valjati onda za cèrkvu i za život, i doprinět će zaista mnogo, da nam se negube i nepropadaju naši prekrasni narodni napěvi.

Učitelj, koji dvoglasno pěvati dade, mora se čuvati, da pokraj sve umětnosti nenaravnim nepostane. Koji po notah pěvati daje, nesmije zaboraviti, da su note zvučna pismena, isto tako, kao što su pismena govorne znamenke. Razni glasovi, razne znamenke, — razni zvuci, razni stupnji za note. Note dolaze dakle istom onda napèrvo, kada děte razne glasove sačuti, i svaki za se razlikovati može, t. j. kada je sluh već podosta uvěžban, kako se to po važnosti svojoj u pěvanju zahtěva.

6. Dva poslenika. (br. 22.)

(„Věžbanja u jezika“ §. 27. i sled.)

a) Učitelj čita cělu pripovědku postojku po postojku polagano, glasno i naravnim naglasivanjem; stane

Digitized by Google

kod svake postojke, i dade ju po jednom dětetu čitati, nastojeć, da ga što je moguće u čitanju ponaša.

b) Pusti čitati u savezu do rěčih: „Drugi něki poslenik itd.

c) Sada može učitelj pitati: „O kom se ovdě što pripověda? Što je morao poslenik raditi? — Jesu li obadva kamena jednaka bila? Je li on i veliki kamen odneo? On mišljaše, da će to najposlě učiniti; ali kadá ima čověk više snage, u početku ili na svèrhi kakova posla? Poslenik se je prenašajuć manje kamenje već umorio, i zle volje postao bio. Nu to nebi bilo, da je odnio najprije veliko. Drugi je poslenik zato bio mudriji i pametniji. Dalje čitaj ti do kraja! — Koji je kamen najprije odnio drugi poslenik? A zašto je on to uradio? Pèrvi se je poslenik počeo strašiti i zato nebiaše kod posla tako veseo, kao drugi. Trěba da najprije uradimo, što je najtežje. Ako n. p. imate dvě zadaće jednu veliku i jednu malu, to će uvěk bolje biti, ako najprije dovèršite veliku. Početak je istina težak, ali tko dotrajanosti negubi, uvěk lakše obavlja svoje poslove.“

„Je li pèrvi poslenik dobio cělu svoju plaću? Zašto ne? — Kakov posao, takova i plaća. Bog pomaže težaku, a ne ležaku. Posao je iz početka više putah težak i neugodan; ali kada se dovèrši, onda je tim veće veselje. Zato se veli: Po svèršenom poslu sladak je počinak. A ovaj se uživa samo po pretèrpljenoj muci i nevolji. Tko pako neradi, taj neka i nejěde, t. j. taj neka nedobije ni nagrade, koju svaki posao donosi.“

Ovim bi bile takodjer raztumačene poslovice, koje su tako rěkuć poslědak sadèržaja cěle pripověsti. Sve poslovice i izrěke na koncu štivah imaju se na pamet učiti; ali samo onda, kada se odnosno na koju pripovědku razlože i razjasne. Ovo odnošenje na koju pripovědku duševno je věžbanje u naziranju. Pa ako i nebi mnogoj

Digitized by Google

děci bilo sve nesetno jasno, to neškodi mnogo. Neki pěsnik veli:

„Nemože Vam mnoga úm da shvati;
Al živite, jur će sve se dati.“

Nekoje trěba da děca barem slute, i tim je već postignut pèrvi stupanj razumivosti. Ali pustiti; da se što na pamet uči, za što neima nikakova bitna odnošenja (priměra, pripovědke), to je veoma bezumno. Mladež se uči samo zorovi i priměri. Gdě toga nije, tu je sva obuka abstraktna, dakle za čuvno děte zaludna i škodljiva.

d) Opetovano čitanje i pripovědanje. Ako se cěla pripovědka dade učiti na pamet, to se mora k tomu ostaviti cěla sedmica.

e) Dobro će biti, ako učitelj kod slabije děce město, da joj od rěči čita, štivo kadkada razlagajuć pripověda, n. p.

„U někom selu zidana je jednoč kuća, i dva poslenika morahu donašati kamenje. Jedan od tih poslenikah biaše olěn i uzimaše samo malo kamenje, medju kojim i jedan velik biaše, kojega se dotaknuti nehtědè. Ali buduć se je pogodio bio, da će ih sve snositi, to je svejednako s velikim strahom na njega mislio itd.“

Ovakovim razlagajućim pripovědanjem ne samo da se pobližje razjasnjuju pojedine rěči, nego se děca takodjer uče, kako čitane pripovědke pripovědati valja. Takovimi proměnami biva i govor malo po malo okretniji. Jedna rěč razlaže drugu, jedan izraz razjasnjuje drugi izraz. Tako se imaju i učitelj i děca u sadèržaju jezika gibati i kretati, kao riba u vodi. Samo tako se može jezik sasvim posvojiti. Što se više govori i čita, tim se savèršenije nauči jezik razuměvati i uporavljati; isto tako, kao što se i tim sigurnije hodati nauči, što se više hoda. Sama pravila mèrtva su; věžbanje daje život.

f) Věžbanje u jeziku. §. 27. može se najprije na pose proći, a zatim jedne ili druge ure uporaviti na ně-

Digitized by Google

kojih stavcih jur čitane i razlagane pripovědke. „Děco! otvorite br. 27. Koje su rěči prekinute na kraju jednoga ili drugog redka? (razve-seljivaju, pě-vanjem, někoje, guseni-cah, ho-će, vu-ku, sabe-ru itd.).“

„A zar se nebi bilo smělo razstaviti: razves-elivaju, pěv-anjem, něk-oje, gusen-icah itd.? Zašto? Kako „glasi pravilo za razděljivanje slovkah? (Děli slovke onako, kako se i u govorenju děle!)

Postupanje s §. 27. analitično je, t. j. trěba ići od cěloga k pojedinim česticam. Učitelj kaže glasno i razgovetno několiko stavakah, n. p. „Kad (se) sele, (lete) někoje (jedna) po (jedna,) někoje (sve) dvě (a) někoje (jatomice).“ Koliko je tu rěčih?“ Zatim stane učitelj kod svake pojedine rěči, i dade ju razrěšiti u slovke: kad (se) se (le) le (te) itd. Na koliko putah izgovara se rěč: ja (to) mi (ce)?“

Kod razrěšivanja rěčih u pojedine slovke nesmije se propustiti, neopomenuti děcu, da kod čitanja nevalja glasom pretèrzati kod svake slovke; dakle ne: le-te, nego: lete; ne: ja-to-mi-ce, nego: jatomice. Kod čitanja pako valja gledati na pravilni naglasak rěčih, a u tom obziru izgovoraju se něke slovke oštrije, něke protegnemo, něke neizgovaramo niti oštro niti dugačko, a něke opet i oštrimo i otežemo zajedno, t. j. izgovaramo ih zavijenim glasom, (vidi 87. §. i slědeće!)

Kod §. 33. moraju se učiteljevom pomoćju najprije naći někoje rěči; a zatim napisati, n. p. odbaciti, preletiti, prišiti, izvući, razmetnuti itd.

Ostala věžbanja su: „Napišiti mi iz štiva rěčih sa dočetci! Napišite mi rěčih sa začetci itd.!“

Ove 34 točke imaju se u boljih školah proraditi nuz čitanje pèrvih 29 štivah. A tako isto ima se postupati i s drugim odsěkom i drugim člankom věžbanje u jeziku. Napokon pako činimo još jednoč pozornim sve učitelje, da u svih školah uvěk glavna stvar moraju biti „štiva“, a drugotna „věžbanje u jeziku.“

Digitized by Google

Drugi odsěk.

(Čitanka br. 30 — 58. Věžbanje u jeziku §. 35 — 61)

---

7. Spasitelj i děca. (br. 30. 31. 32. 34.)

Pripovědka pod br. 30. dade se několiko putah pročitati, zatim od bolje děce na glas pripovědati, a da se vidi, da li sva paze, pusti se sad od jednoga sad od drugoga děteta pripovědanje nastavljati.

Ovom prilikom netrěba propuštati, da se děci štogod nepridoda iz bibličke pověstnice n. p. narodjenje Isukèrstovo, pastiri kod jasalah, mudraci od iztoka. To može učitelj děci čitati, ili još bolje, slobodno pripovědati. Što se više učitelj početnih školah u pripovědanju izvěžba, to više zaslužuje ime odgojitelja mladeži. Tim će děci najviše omiliti njegova obuka.

Broj 31. valja naučiti na pamet i prepisati.

Kod čitanja br. 32. neka učitelj pripověda slědeće: „Isus biaše, kao navadno, proveo cio dan u velikoj stisci i navali ljudih. Neumorno je učio i bolestnike lěčijo. Prěd večer razidju se ljudi malo po malo, i Isus sám htědè, da se udalji. Tad najednoč dodje několiko pobožnih materah sa svojom děcom, da na nje postavi svoje ruke i nad njimi se pomoli. Kada su te dobro matere licem sasvim pobožnim, i nadahnute materinskom ljubavlju malu svoju děčicu na ruku noseći, a veću vodeći, k Isusu se pune pouzdanja približavale, razljute se učenici njegovi na nje i njihovu děcu. To učenici nisu doista učinili iz zla sèrdca, već jedino iz ljubavi prama Isukèrstu. Oni htedoše, da im se učitelj njihov malo odmori i izpo-

koji, te zato nisu htěli pripuštati, da ga one matere i děca opet muče i uznemiruju.

Ali Isusu, koji malene sèrdačno ljubljaše, ni najmanje se nedopadè to neprijazno ponašanje njegovih učenikah. Veoma prijazno i ljubezno pozove on zato děčicu k sebi, a svojim učenikom rěkne: „„Pustite malene k meni, i neprečite im, jer njihovo jest kraljestvo nebesko!"" A zatim ogèrli děčicu, postavi svoje ruke na nje, i blagoslovi ih."

Sad se istom čita br. 32. od děce se pripověda, a napokon na pamet uči i prepiše.

S nabožnimi štivi netrěba spajati slovnička věžbanja, kao ni s pěsmami. Naproti br. 35. 37. 38. 39. 41. 42. 43. 44. 45. 47. 48. itd. bit će sasvim dobri k tomu.

8. Zagonetke. (br. 50.)

Učitelj nesmije sám děci razrěšavati zagonetakah, već mora puštiti, da děca sama traže i misle, što koja znamenuje. To je vèrlo ugodna zabava za děcu, i veoma ju veseli, kad sama koju pogode i nadju. Učitelj može samo pripomoći raznimi pitanji ili pokazivati u čem se dětinji odgovor slaže ili neslaže s dostičnom zagonetkom. Kad bi n. p. koje rěklo, da děte navèršiv četvèrtu godinu ide u cèrkvu, vèrt itd., može učitelj odmah zapitati: „A zar nemože děte, navèršiv tretju godinu, ići takodjer u cèrkvu, vèrt itd.?"

Kada děca sama rěše sve zagonetke, onda ih uče na pamet.

1. U petu, 2. slika, 3. kolesa na kolih, 4. djerma, 5. konjanik na konju, 7. sèrp, 8. gèrbavog, 9. klepka, 10. na starost.

Digitized by Google

9. Nebo. (br. 51.)

Ovdě započima priprava za stvarnu (realnu) obuku 2. i 3. razredu. To štivo valja děci sve stavak po stavak razložiti i razjasniti. Děte mora da si o svem može razlog dati, da se o svem osvěsti i razabere; pa zato se mora obučati o svem, što svaki dan okô sebe vidi i gleda. Tisući vide izlaziti i zalaziti sunce i měsec a ništa si kod toga nemisle. Nu to neka životinja čini, a ne čověk. On mora da se uči poznavati veličinu i krasotu božjih stvorovah: zato ga je nadario Bog neumèrlim i úmnim duhom.

Učitelj neka pokaže děci, — pa ma samo iz škole svoje — četiri strane světa: iztok, jug, zapad i sěver; pa potlam, kad se bude pokazivao krajobraz, može se na to pozvati.

Za děcu pèrvoga razreda sunce se okretje a zemlja je na miru. Sad im se nekazuje ništa o gibanju i kretanju zemlje. Děca toga još nemogu razuměti. Ona se samo uče bolje gledáti i razmatrati, što se njihovu zrěnju neposrědno prědstavlja.

Jednom u mislih ili u istini premetnu se děca na obližji koji brežuljak, ili drugo koje uzvišeno město, i pokaže joj se, na kojoj je strani světa ova ili ona gora, ova ili ona kuća, ova ili ona šuma, itd. „Pa kada bi ovim pravcem išli sve dalje i dalje, došli bi u Ugarsku; ovim u Hèrvatsku ili Krajnsku; ovim u Bosnu; ovim u Vojvodinu sèrbsku; ovim u Dalmaciju, itd.

Štiva pod br. 56. i 57. samo su nastavljanje te obuke, i ujedno pèrvo poznavanje zavičaja i domovine.

10. Drugi članak věžbanjah u jeziku.

Pèrvi članak govori o glasovih i slovkah, a drugi o rěčih, i to samo o nih, koje u sebi štogod sadèržaju.

Digitized by Google

Ovamo spadaju stvarna ili samoglavna imena, pridavna imena i glagolji. Te su rěči glavne česti stavka.

U drugom članku uče se děca razlučavati ove tri vèrsti rěčih i zajedno ih sklanjati i sprezati u stavcih.

Od §. 8—28. priprave se děca na toliko, da joj je sada lahko poznavanje stvarnoga imena.

Kod pismenih věžbanjah na ovom stupnju moraju děca pisati već u malih stavcih. I onako mogu děca samo u stavcih razuměti sklanjanje i sprezanje. U zornih slovničkih věžbanjah sklanja se i spreza samo u stavcih.

Učitelju se netrěba upuštati u poznavanje drugih stranah govorah, osim ovih triuh. Da se usavèrše, to nije dětinja stvar; dosta je, ako se věžbaju.

11. Stvarno ime. (§. 35—42.)

Ovdě valja nastaviti zorna věžbanja, najprije ustmeno, zatim pismeno. Za slabiju děcu ograničuju se pismena věžbanja na točno prepisanje §. 35. 37. 38 itd.; a sposobnija neka se upute napisati, što se nalaže u §. 36. 39. 40 itd. Samo trěba to najprije preraditi s děcom ustmeno.

Učitelj pokaže děci nož, koji sve česti ima, pa zatim ih imenovati pusti:

Oštrica (željezo od noža, sablje itd.), dèržalo; glavne česti.

Oštrica: èrt (šilj, šiljak), brid, tup, strana. Dèržalo: korice, jedna i druga korica, cěp itd. Iz čega je nož? (dèrva, roga, željeza, nada, srebra itd.). Tko pravi noževe? (nožar). Vèrsti noževah: periš, perostroj, škljoca, krušni nož, kuhinski nož, kosir, britva itd.

Kaži slědeće jasno i razgovetno: „Ostrica je čest (dio) noža, i nožar ju pravi iz željeza il nada.“ „Kaži mi ti Milutine oto još jednoč! Ti Jurica itd.! A sad mi napišite na svojih tablicah sve, što o nožu znate!“

To onda valja malo razgledati, ili barem od někojih

Digitized by Google

čitati dati; zatim čisto u pisanke prepisati. Česti dèrveta jesu: žile, stablo, kora, liko, jedro, otoka, grane, stapka, list, cvět, plod itd.

Istim načinom neka se obradi i ostalo gradivo; n. p. kod §. 40. domaća životinja zove se: konj, osal (magarac), vol, krava, tele, bik, ovca, ovan, janje, koza, jarac, jare, kèrmae, pas, mačka, kunac, petao, kokoš, pile, guska, gusak, patka, patak (raca), paun, paunica, perlinka, golub, golubica, vrabac, lastavica, čvorak itd.

U kuhinji je: Orman, polica, stol, banjak, krušna peć, oganj, dèrvo, ugljen, glavnja, cěpanica, pepeo, lonci, tegle, kotao, tava, rajnlika, tronoge, roštili, kliješte, vatralj (ožeg), varnjača, opěnjača, cědilo, čabar, štava, muzlica, ručnik, sudoper, ogreblo, omelo, metla itd.

Napokon se kaže: Rěči, koje znače kakovu osobu ili stvar itd. (§. 41.) Najprije stvar, pa onda ime. To je po zornom načelu.

12. Pridavno ime. (§. 42—48.)

§. 42. Zlato je žuto, světlo, težko, raztezivo, raztalivo, dragocěno itd. Što je još više žuto?

A može se i na prědjašnje nastaviti; n. p. Imenovane su česti dèrveta, pa sad se može pitati: Kakovo može biti deblo? (Visoko, debelo, tanko, okruglo, itd.) Kora može biti: hrapava, gladka, zelena, cèrvenkasta, tamna, světla, popucana itd.

Ili učitelj pokaže děci několiko listovah od različita dèrvetja ili cvětja. Listje može biti: šiljasto, tubasto, zubasto (hrast), zadirasto (divlji kostanj), perasto (bagrena), nalik sèrdca itd.

„Děco! ako hoćete razpoznavati ovo dèrvetje, a ono si zapamtite: Brezovo listje je —, lipovo listje je — itd.

Digitized by Google

Razuměva se pako, da listje biti mora ili u naravi samo, ili pako na tabli naslikano.

Na štivu, koje je zadnji put čitano, imaju se napokon nastaviti věžbanje za spoznavanje stvarnih svojstvah.

Izpišite iz štiva broja N. sve rěči, koje pokazuju, kakova je koja osoba ili stvar.

Metnite k slědećim pridavnim imenom shodna stvarna imena itd.!

13. Glagolji. (§. 48. itd.)

Kod §. 48. trěba paziti, kako je tamo sve malo po malo u priměrih razvijena pomisao (pojam) glagolja. No valja odmah udarati glavom o zid, niti započeti: „Děco, glagolji su one rěči, koje itd." Najprije idu zorovi i priměri, zatim imenovanje i nauk. U ostalom neka se učitelj neupušta u dublje i tanje razglabanje glagoljah i njihovih vèrstih i vrěmenah, nego li je to naznačeno u dotičnih točkah slovničkih věžbanjah u Čitanci. A i postupanje je tamo naznačeno.

14. Sprežnja, sklonitba. (§. 22—61.)

Sprezanje glagolja ide prije sklanjanja stvarnih imenah, buduć da glagolji zahtěvaju razne padeže, a ne padeži glagolje. Najprije uzroci, pa onda poslědice.

Kod §. 51. ima se věžbati način d ě l u j u ć e g i p o v r a t n o g i z r ě č e n j a sa zaimenom se.

S l u ž k i n j a l o ž i p e ć. Tko čini što? (Službkinja). P e ć s e l o ž i. S kim biva što? O čem je govor? U pèrvom se veli, da službkinja radi něšto, a u drugom, da s pećju biva něšta. Pèrvo je dakle d ě l u j u ć e a drugo p o v r a t n o izrěčenje.

Digitized by Google

Čitaj slědeći stavak! Tko čini što? (Otac čini) děla (něšto? kosi travu). Čitaj dalje! S kim čini što? (S travom; ona se kosi.) Čini li trava štogod, ili se na nju povratja kakovo dělovanje?

Priměri za věžbanje: Otac melje brašno: brašno se melje. Orač ore njivu; njiva se ore. Mati kuha ručak; ručak se kuha. Vojnik vojuje za domovinu. Žito se vèrši. Pàs čuva kuću. Rublje se pere itd.

To trěba věžbati i na štivih, nu izpèrva samo u sadanjem vrěměnu, a istom kod §. 54. mogu se uzeti i druga vrěmena, t. j. prošasto i buduće (prošastnost i budućnost). Peć se loži, peć se je ložila, peć će se ložiti, Rublje se pere, rublje se je pralo, rublje će se prati. Kruh se měsi, kruh se je měsio, kruh će se měsiti. Zec se lovi, zec se je ulovio, zec će se loviti itd.

Kratki pregled sprežnje glagoljah u §. 52. i 53. mora se učiti na pamet. U §. 53. trěba děcu pozornu učiniti na razliku trajuće (igrah — aše itd) i minuće (zaigrah—à itd.) prošastnosti; kao i na to, da trajući glagolji već po naravi svojoj minuće, a minući glagolji trajuće prošastnosti imati nemogu.

Kod §. 54. mora se kazati, da osim igrah—aše itd. i zaigrah—à itd. u prošastnosti (prošastnom vrěmenu) takodjer reći se može i za minuće i za trajuće glagolje: ja sam igrao, i ja sam zaigrao; a kada se ima izraziti budućnost (buduće vrěme), da se onda mora uzeti: ću, ćeš, će s neodredjenim načinom dotičnoga glagolja; n. p. Ja ću pisati; ti ćeš skakati, one će risati: mi ćemo plivati, vi ćete ljubiti, oni (one) će pěvati.

Imenovanje padežah: imeniteljni, roditeljni itd. bilo bi sasvim suvišno za ovaj razred. Dosta će biti, ako se děca nauče: pèrvi, drugi, treći itd. padež.

Gradiva za věžbanje pružaju dovoljno §§. 57. 58. 59. i 60.

Potežje primere govori učitelj prěd děcom, a děca za njim. Za priměr něšto:

Digitized by Google

Jednobrojnik.

1. **Lěpa i nova kuća** stoji u pô sela.
2. Umro je gospodar **lěpe i nove kuće**.
3. Ništa se nemože prigovoriti ovoj **lěpoj i novoj kući**.
4. Otac je kupio **lěpu i novu kuću**.
5. O **lěpa i nova kućo**, da si moja!
6. U **lěpoj i novoj kuči** ima sila stanovnikah.
7. Šupeljak samo može se ponositi **lěpom i novom kućom**.

Višebrojnik.

1. **Lěpe i nove kuće** stoje mnogo novacah.
2. U Zagrebu ima mnogo **lěpih i novih kućah**.
3. Radujem se **lěpim i novim kućam**, što će se na skoro sazidati u našem gradu.
4. Hèrvatski velikaši rado kupuju **lěpe i nove kuće**.
5. O **lěpe i nove kuće**, vi ste pravi ures grada Zagreba.
6. Zagrebački tèrgovci stanuju u **lěpih i novih kućah**.
7. Jelačićev tèrg u Zagrebu diči se **lěpimi i novimi kućami**.

„Otvorite br. 48!"

Što je stajalo? (velika lipa). U kojem je padežu ta rěč? Gdě je stajala? (Prěd dvorom). Koji je to padež? Čijim? (Někoga seljaka). Koji je to padež? — Što je cvětalo? (Ta lipa.) Kada je cvětala? (Letom). Tko je bivao na njoj? (Množina pticah). A tko je zujao okô cvětja? (Pčele.) Što su sisale iz njega? (Sok) itd. U kojem je padežu lipa, lěto, ptica, pčela, sok itd. Zašto? itd.

Digitized by Google

Ovako valja děcu věžbati u naznačivanju sedam padežah. Osobito trěba, da si děca dobro—vèrlo dobro—zapamte dotična pitanja; od tog najviše zavisi razlučivanje padežah, to mnogo doprinosi k dobromu razumenju mislih. U drugo što n. p. potanje naznačivanje stavčanih čestih netrěba se za sad još upuštati. Najviše grěše děca u naznačivanju imeniteljnoga, roditeljnoga i tužiteljnoga; dateljnoga i prědložnoga padeža. Kod pèrvih trěba dakle osobito da paze stranom na pitanja, stranom da li su stvari živuće il neživuće; kod drugih pako samo na pitanja.

5. Kazivanje u pero.

Da „Kazivanja u pero" budu plodonosna, to moraju uredjena biti s obzirom na stanovite slovničke svèrhe Kada se dovèrši drugi članak věžbanjah u jeziku, onda se već može u pero kazivati štogod; stranom da se děca věžbaju u pravopisu, stranom da opetuju, što su se učila u slovničkih věžbanjah. Dobro će biti, ako učitelj stane kod svakoga kazanoga stavka; n. p. kaže se:

1. Brava ima ključ.

Jedno děte čita, što je napisano. Slovkaj (šlabekuj) mi rěč ključ! (Ka-lje-u-će) *). U kojem je padežu ključ? Metni taj stavak u višebrojnik! (Brave imaju ključ). Pišite to! Kad bi se ključ izgubio, onda bi se rěklo: Brava je imala ključ. Zapišite taj stavak! Čitaj mi Andro sve tri stavka!

Pišite dalje: Brave na vratih prave bravari. Što se pravi? Čine li ovdě što bravari, ili se s njimi što čini? Metni ovaj stavak u povratno izrěčenje. (Brave se prave od bravarah).

---

*) Velimo: „Slovkaj mi!" jer je potrěbno, da se děca upoznadu i sa imeni pismenah, i jer se glasovi ovako još bolje uče raspoznavati.

Digitized by Google

2. Kráva nam daje mlěka.

Čitaj napisani stavak! Slovkaj rěči: krava nam daje itd.! Ovim se osvědoči, da li su rěči takodjer pravo pisane. Tko daje? Što daje krava? Komu daje krava mlěko? Kako bi se to rěklo u višebrojniku? (Krave nam daju mlěka.) Pišite to!"

3. Hrastova kora je hrapava.

Pišite! Slovkajte! Čitajte! Što je hrapavo? Čija je kora hrapava?

Izrěcite što o hrastu! (Hrast ima hrapavu koru). Zapišite taj stavak! — Koje su ovdě stvarna imena? Što pokazuje "hrapave"?) Svojstvo ili kakova je kora). Kakova je to dakle strana govora? Koje je glagolj u stavku?

Učitelju neće biti težko, da izvadi po okolnosti mnogo takovih stavakah iz štivah; da iste proměni, najvažnije slovničke točke na njih věžba, i tako malo po malo děcu dovede i do slovničke i do pravopisne sigurnosti.

Savětovati se može, da jedno děte kazivane stavke piše na velikoj školskoj tabli, učitelj bo nemože biti siguran, da li děca pravo pišu sve rěči. Děca kad pišu, mnogo koješta prekrižuju i popravljaju. Zato bi želiti bilo, da bi děca potlam sve u čiste svezčiće prepisala, što se u pero kazuje.

Školski nadzornik radovati će se i veseliti, kad se pregledajući takove čiste svezčiće bude osvědočiti mogao o lěpom naprědovanju děce.

Tim su pripravljena děca za tretji članak věžbanjah u jeziku.

Digitized by Google

Tretji odsěk.

(Čitanka br. 58—84. Věžbanje u jeziku §. 61—87.)

16. Osnovne misli. (br. 58. 59. itd.)

Svako štivo je iz mislih sastavljena zgrada. Učitelj neka svojoj děci pokaže sve njezine prostorije, neka razmotri njezine česti i njihovu svèrhu; ali pri razmatranju pojedinih stranah neka nezaboravi na cělo.

Jezgra svakoga štiva jest osnovna ili temeljna misao, koja je u komadu i na kojoj je osnovana cěla zgrada. Nju nesmije učitelj nigda, da smetne s úma, inače se lako udaljiti može od svoga prědmeta više, nego li to biti smije. I onako nije dobro, ako učitelj mnogo govori, dočim se děca sasvim čim drugim zabavljaju i raztrěšuju.

Dok se učitelj bavi kojim razredom, mora izmedju njega i děce obstojati neprestano priobćivanje mislih. Opazi li učitelj, da pozornost dětinja popuštà, to ju mora probuditi jednim il drugim pitanjem. Samo onaj učitelj pravi je věštak, koji razred zna uzdèržati u neprestanoj opreznosti, t. j. koji pozornost děce tako zanima, da děci nepreostaje ni najmanje vrěmena, da na što drugo misliti mogu. To je, da kako, težka zadaća u školah, u kojih ima mnogo děce; medjutim nebi ipak nigda trěbalo cěle ure bez zabave ostavljati takovu množinu. Više vrědi jedna dobro upotrěbljena ura, nego li tri polovične. Drugo zaludno sědenje i čučanje ubija dětinju radinost.

Nemože se zadosta opetovati, da puko čitanje i blebetanja úm ubijaju. Ako se děca sada priuče raztrešeno čitati ova štiva, to će isto tako čitati potlam i cěle knji-

Digitized by Google

ge, jedino samo da zadovolje svojoj znatiželnosti. Zato prije nego li se čita koje štivo, neka se sám učitelj pita: Što je osnovna misao, i kako ću postupati sa štivom? Razgovor ima se vèrtiti okô osnovne misli; te da si děca nju duboko ucěpe u svoje sèrdce i svoj úm, o tom mora osobito nastojati. Komu ovdě na úm nepadne izrěka: „Koga Bog miluje, toga i kaštiguje!" U štivu 59, izražena je osnovna misao u poslovici na koncu, kao i u broju 18. 19. 21. 23. itd.

U broju 60. razloženo je, koja je razlika izmedju stalne zahvalnosti i dětinje ljubavi i privrěmene brižljivosti životinje naprama svojim mladićem.

U br. 61. je opis konja i njegovè koristi, zatim da nam domaće životinje tim više koriste, što ih bolje dèržimo, i da je zlostavljanje životinje protiva božjoj volji.

U br. 62. da se u postupanju sa životinjom poznaje čověčja ćud, i da ta brižljivost grěšna biti može, ako se dobro čini radije životinji nego li čověku.

U br. 63. izražena je osnovna misao na koncu, a u br. 64. u štivnom naslovu.

Brojem 65. počimaju štiva, koja se protežu na godišnje dobe i njihova pojavljenja. Ako je moguće, to neka se tako uredi, da se tretji odsěk počme drugim polětnim tečajem, i da štivo pod br. 66. zapadne měseca travnja. Medjutim upravnije neobhodno potrěbno.

17. Učitelj, vèrtar. (br. 108.)

U br. 58. pripodablja se učitelj s vèrtarom. On to može biti u dvostrukom smislu. Jednom stoje Rükertove rěči:

„Što u mehku zemlju zasadite,
Svoje vrěže pružit će;
A na mlado dèrvo što cěpite,
S plodom sladkim rodit će!"

Digitized by Google

U dělu: „Pädagogik der Volksschule in Aphorismen“ u kojem se porazměrno nalazi krasnih mislih i istinah više, nego li u ikojem drugom pedagogičkom dělu, preporučuje Kellner *) pod br. 58. vèrtlarstvo učiteljem slědećimi rěčmi: „Izmedju svih zabavah preporučio bi seoskim učiteljem vèrtlarstvo i cvětarstvo. Doista je svaki, komu je sèrdce na pravom městu, opaziti i uvidjeti morao, da su te zabave, već po sebi, u veoma prijaznom srodstvu i savezu s učiteljskim zvanjem. One nas uvode u narav i njen život, goje nas nadami i željami, i zadovoljavaju nas na toliko, da se s njimi poštena i dobra sèrdca oprijateljiti i sreću im čuvstvovati mogu. K tomu će biti malo seoskih učiteljah, koji nuz svoju školu sebi vèrta imali. Gdě takov vidim, te u njegovu obradjenju i uredjenju opazim ukusa i věštine, tu i nehotice dobro mislim i sudim o njegovu vlastniku, te mi je već unaprěd mio i drag. Gdě je pako vèrt pun tèrnja i korova, niti u njegovu razredjenju ima kakovoga estetičnoga čuvstva, tamo si i nehotice opet mislim, da tu si u školi bolje izgledati nemože. — Poznavao sam někoga mladog učitelja, koji je stanovao u někom osamljenom i usred kèršnih gorah i vèrletih od světa odaljenom selcu, gdě su stanovnici sa svojih neplodnih zemljištah najvećim trudom i naporom dobivali jedva što je najnuždnije za život. Plaće je imao samo sto forintih. On je zemljište svoga vèrta, ležeće nuz školu, malo po malo popravijo, te našavši prijateljah cvětja u obližnjem gradu, koji mu radostno davaše poněšta od svog izobilja, biaše ga s vrěmenom tako uredio, da je bila milina viditi ovaj komadić zemlje s prekrasnim svojim cvětjem. On je i

---

*) Pozorne činimo naše učitelje na najnovije njegovo dělo: „Pädagogische Mittheilungen aus dem Gebiethe der Schule und des Lebens.“ Essen, Bädeker 1853. — Ono doista zaslužuje, da bi ga proučio svaki učitelj i svaki prijatelj pučkih školah

Digitized by Google

u loncih odgojivalo redje rastje, pa ga je ono nadarivalo svojim friškim uzrastom i svojim bujnim i obilnim cvětjem. Sám mi je kazao: To je jedino, što me razveseljuje i okrěpljuje izvan moga težkog i mučnoga službovanja; bez toga bi mi bila skoro nesnosna moja samoća.

A zar takov priměr neděluje i na seljaka više, nego li ikakove opomene i ikakovi nauci? — Najprije gleda on to znatiželjno i sumnjivo; nu zatim se raduje i veseli uspěhu, te naslěduje. A i k njegovu oplemenjenju doprinaša to, počem ga uči, da s potrěbitim i krasno ljubi.

O voćarstvu ni netrěba govoriti. Ono se već samo hvali i preporučuje; i ja mislim da je jedva što lěpšega, nego li je čist i lěpo uredjen i snažen voćnjak sdružen sa školom punom zdravih i rumenih děčakah i děvojčicah.

I u istinu, on u mnogom, što u njemu biva, naliči nam ljudem. Cělo naše pleme naliči jednomu deblu i nebrojenim njegovim granam; ali deblu divljemu, koje je obraslo tèrnjem i dračem, i koje nenosi dobra ploda. Što bi iz njega bilo, da nebiaše cěpa, koji Isus na njega prenese? —

Děte, koje ljubavlju negoji i nenastoji okô mladjana dèrveta, koje neće, da se raduje njegovu uzrastu, i da se što od njega nauči, nije više děte, niti bi ga ja nazvati hotěo svojim dětetom. Učitelja pako, koji nezna u děci probuditi čuvstva k naravi i njezinom jasnom govoru, najradje bi — daleko od škole udaljena znao! — "

18. Dobra Milka. (br. 76.)

a. „Děco, slušajte! ja ću Vam pripovědati jednu pripovědku:"

„Jednoč b'aše něka děvojčica, imenom Milka. Ona je bila jako dobro děte, i tako milokèrvna sèrdca, da nije hotimice vrědjala ni cèrva ni mrava, kao što to običavaju činiti mnoga děca, koja upravo nalaze veselje u tom, kad mučiti mogu kakovu životinjicu. Bilo je iza jutra,

gdě nebrojene pčelice tamo amo letahu po cvětju, i iz njega za svoje košnice pobirahu prašak i sok. I nemisleći na pčele, da bi ju koja ujěsti mogla, stane ona hodati od busa do busa i tèrgati cvětje, koje joj se najbolje dopadalo, da iz njega oplete věnac. Tako Vam dodje do jedne ruže, u kojoj se je bila uvukla jedna pčelica. Ni nesluteći na što, tèrgne Milka tu ružu; ali u taj hip izleti pčela, i ljutita budući, što ju je sbunila, zaleti se na njenu ruku i ugrize ju. Milka, uplašena tim nenadanim ugrizom, skoči na stranu, baci cvět iz rukuh, i vidi, što je, poviče: „O nesrětnice mala, kako si me poplašila! Ta šta sam ti uradila, da me tako nemilo ujěde?“ Pa osvěstivši se pomisli: „Jedan put me je ujěla, neće i nemože više; ja ću ju sad uhititi i kazniti zato;“ te poleti za njom. Dva tri koraka i — hop! biaše pčelica u njezinih rukuh. A dèržeći ju u rukuh, rěče joj: „Ha ti mala zlotvorice, sad si u mojoj ruci, ja ću ti se osvetiti.“ Al u taj mah smili joj se sirota pčelica, koja je bila sasvim tužna i žalostna radi izgubljenoga svoga žalca, i sasvim preplašena, vidivši se razoružanom u rukuh Milkinih. „Ne, neću ti se osvetjivati!“ rěče Milka. „Grěhota bi bila, gdě sam ti već i onako pokvarila tvoje veselje. A i kad bi hotěla, ti mi nemožeš više učiniti nikakva zla. Zašto da ti se dakle osvetim; pustit ću te mirom: oprostiti svomu dušmanu, to je najsladja osveta.“ I tim pusti pčelicu, koja veselo odleti, što joj je živa ostala na ramenih glava.“

„Děčice, nemojte ni Vi na žao činiti ni mravu ni cèrvu! Pa ako Vam koja životinja i učini štogod na žao, pomislite tada uvěk na Milku, te joj oprostite. Životinje neimaju ni onako pameti, one neznaju, što čine; a Vi imate pameti, Vi znate, da i životinju boli, kad ju zlostavljamo. Nečinite životinji dakle nigda, što niste rada, da ona Vam čine; a ona Vam i onako rědko, da će kada što na žao učiniti, ako Vi njoj ništa neučinite!“

Ovako od prilike pripověda učitelj ovo štivo, te ujedno daje priměr, kako da se ustmeno i pismeno dru-

Digitized by Google

gimi rěčmi priobćuju ovakove pripovědke. Ovakove bo se ustmena i pismena věžbanja imaju preduzimati, osobito u višjem razredu.

b. Sad je prokèrčen put k razumenju i učitelj rěkne: „Otvorite, děco, 76. štivo! To Vam je ta ista pripovědka, što sam Vam ju sada pripovědao, samo je u vezanom slogu; t. j. ona izgleda kao pěsma, a ne kao prosta pripovědka. Pazite! ja ću Vam ju sada čitati, kako je ovdě." Učitelj čita glasno i razgovetno, zatim jedno il drugo děte:

c. Razlaganje pojedinih rěčih i izraza:

„Věnac se ono zove, kad se mnogo različita cvětja tako poveže, da izgleda kao kolobar. Věnce svijati, rěći će věnce praviti iz cvětja, ili cvětje tako vezati, da iz njega věnci budu. Věnci se obično neprave iz jedne vèrsti, nego iz svakojaka cvětja, pa zato i stoji tu: „cvětje svakojako u věnac savija se." „Bi li Vi meni znali imenovati svakojaka cvětja iz Vaših vèrtah kod kuće?"

„Drobna pčela, t. j. malena pčela."

„Skrita bija. Sakriveno je ono, što se očima viditi nemože. Pčela se je dakle bila tako uvukla, da ju Milka viditi nemogaše."

„Ujěde. Ujěsti ili ugrizti, veli se obično samo od one životinje, koja ima zube, i čověka zubmi osakati. Premda pčela neima zubih, to se ipak i od nje kadkada veli: pčela me je ujěla, pčela ju ujědè t. j. ubodè svojim žalcem i t. d."

Ovako trěba po prilici razložiti cělo štivo glede stvari i glede smisla, u slovničko razglabanje nesmije se upuštati.

d. Slědeće ure pokuša učitelj, da mu koje děte pokuša svojimi rěčmi pripovědati tu pripovědku. „Tko bi mi od Vas, děco, pripovědati znao svojimi rěčmi ovu pripovědku o Milki, kao što sam Vam ju ja onomad pripovědao? No, ti Ivane, ded pokušaj!" Potlam několiko

Digitized by Google

sedmicah rěkne učitelj opet: „Tko bi mi još pripovědati znao onu lěpu pripovědku o Milki?“

Kod obuke mora se više putah natrag zahvatjati, ali nigda napèrvo; t. j. mora se uvěk dèržati načela: Opetovanje je mati sveg učenja. Neamije se pako nigda govoriti o stvarih, za koje nebiaše još nikakove priprave, i koje dakle děca još neće razuměti moći.

e. Napokon se dade děci to štivo, da ga se nauče na pamet; a potlam osam danah dade se, da ga lagano, posve lagano na izust predaju.

Višeput neznaju děca, kako da se što na pamet uče. Učitelj neka ju dakle upozna sa slědeća dva pravila:

1. Neostavite nigda na poslednji dan, ako se što naučiti imate, dok, kao što naši vele, vile u oči upru; već pročitajte svaki dan cělu zadaću několiko putah, i to — najbolje će biti — na glas! Nu razumije se dakako kod kuće, jer u školi se nemože nigda naučiti cěla zadaća. Time da se na glas ono čita, što se gleda, takodjer se i čuje; duh dakle, naměsto kroz jedno ćutilo, prima kroz dva, naime kroz vid i sluh. Ako su pako děca već na toliko naprědovala, da zadaću takodjer dobro prepisati mogu, to onda neka u posebne svezčiće čisto prepisuju sve, što se naučiti imaju. Svaki měsec neka se pako opetuju sva na pamet naučena štiva. Bolje je, ako děca malo komadah točno i od rěči do rěči imaju u pameti, nego li mnogo, a povèršno.

2. Ništa nepodpomaže tako pamtenje, kao ako se děca priuče, pamtiti red, kojim se misli razvijaju. N. p. u pripovědci „Dobra Milka“ do pèrve piknje naznačeno je: gdě i što poslovaše Milka; do druge piknje; kako ju je ujěla pčela; do tretje: strah Milkin; do četvèrte: nagovor i gonjenje pčele; do pèrvog uzkliknika: uhitjenje i prětnja osvete; do dvopiknje: smilovanje; do drugog uzkliknika: nauk; a poslědnjim redkom: izpust.

Učitelj mora svakako děcu pozornu uči-

niti na red, kojim misli slěde. Kada bo děca taj red uhváte, onda već na polak znaju zadaću, niti će kod predave tako lahko zapinjati. Ako li se to ipak dogodi, neka učitelj samo opomene na sadèržaj točke, koji ujedno děci služe za ravnanje kod pamtenja.

Ovako izčezne malo po malo mekaničko pamtenje, mekaničko blebetanje; i ovakovim umnim učenjem obrazuje se dětinji i úm i govor.

19. Tretji članak věžbanjah u jeziku.

a. Pojedini stavci. (§. 61—67).

U dětetu se mora za rana probuditi čuvstvo, što će to réći stavak. Velimo čuvstvo; čuvstvom se dolazi do úma i svěsti. Za pèrvi razred bit će dosta, ako se u děci svestrano obrazuje i pobudjuje čuvstvo za jezik.

U seoskih školah, gdě jedan učitelj obično ima obučavati više razredah, neka se negovori ništa o prědmetu i izrěčenju stavka; jer k točnomu razvitku tih pojmovah težko da će ikojemu dostati vrěmena. A povèršno štogod učiniti, bolje je ništa neučiniti. U gradovih pako, gdě svaki odsěk i razred ima svoga posebnog učitelja, može se osim tih pojamah, razložiti i to, što je čisti i što je sastavljeni stavak; ali nipošto više. Nu i tu neka se učitelj ravna po okolnostih i svom razsudjenju. Ako nemisli, da děca ni za to nebi zrěla bila, a on neka se nesili, i neka se zadovolji prostim pojmom stavka, i stavčanoga prědmeta i izroka. U nevrěme nevalja priobćivati nikakvih slovničkih pravilah. Tako bi premnogo bilo za ovaj stupanj, u kojih mu drago okolnostih, kada bi učitelj hotěo govoriti o glavnom i drugotnom, o prědnjem i zadnjem stavku. To sve nespada još ni u drugi razred.

Kod točke 61. i slědećih valja pitati, o kom se

što veli, i **što** se veli; zatim kazati, da je ono, o kom ili o čem se što kaže, **prědmet**, ono pako, što se veli, **izrok**, **stavka**; zatim prepisati a napokon dati naznačene zadaće, da se ili kod kuće, ili u školi pismeno izrade. Razumije se pako već po sebi, da ih učitelj najprije ustmeno s děcom izradi i prodje.

Zatim se uzme u pomoć štivo; jer štiva su kao glavnice, kojih se vrědnost, što je moguće, povećati može. Ona moraju nositi mnoge kamate; ali opet ne odviše; jer to bi bilo lihvarenje.

Zadaće za pèrvi razred nesmiju biti odveć težke.

Kada se n. p. ima izraditi zadaća iz §. 62, onda može učitelj uzeti koje jur čitano i razlagano štivo (63. il 64), te kaže děci: „Děco, iz ovoga štiva uzmite redom osobe, i stvari, te napišite o svakoj, kakva je!"

Ako su děca još slaba, a ono neka učitelj dade otvoriti knjigu, i neka s děcom prodje stavak po stavak, te iz svakoga neka si dade imenovati osobe i stvari, i ujedno kazati, kakova je jedna ili druga. Prije svega pako mora učitelj děci kazati sám několiko stavakah; n. p. „tinta je cèrna," i pitati: „kakva je tinta?" „Větar je hladan. Livada je zelena. Potok je bèrz, — potoci su bèrzi. Pěvanje slavulja je ugodno. Kèrv je topla. Magare je tromo. Nož je oštar. Vojnik je hrabar, — vojnici su hrabri." — Još će koristnije biti za slovničko věžbanje, ako učitelj zadaću stavi na obćenitije gledište i rěkne: „Izpišite mi pojedine kratke stavke iz br. 68!" N. p. Jagnjići se skačuć znoje. Ptičice posvud poje. Spomenite se ljudi Boga! Svuda pali sunce vruće. Bog šalje tople kiše. Sve se k zemlji giblju grane. Bog se sgora sám raduje. Studena je hladna zima. Bog daje oděv svima. Slavite milost svemogućn itd.!

Manje podpuni bit će takovi stavci, ako se za temelj uzmu opisi. Neka je n. p. čitan br. 61. (konj). Zatim se stavi zadaća, da se iz sadèržaja toga štiva napi-

Digitized by Google

še několiko stavakah. (Konj je najodličnija životinja. Konj stoji plemenito i sèrčano. Konj u vis glavu diže. Konj nas gleda itd. — Konj ušima striže. Konj ima široka pleća itd.)

Ovim se pripravljaju děca za pismeno pripovědanje cělih pripovědkah, u čem se pokusi čine u drugom razredu.

b. **Složeni stavci.** (§. 67.)

Pojedine misli mogu se razviti. Pojedine misli izražuju se pojedinim stavkom; a k razvijenoj misli trěba većinom više stavakah, koji su obično veznici izmedju sebe spojeni ili povezani.

Kako je već rěčeno, zadaća u pèrvom razredu nije da se děci potanje razlažu složeni stavci i odnošenja poredjenosti i podredjenosti; kaže se prosto (§. 67.): „Patka ili raca rado pliva u vodi." — Ovdě je jedna misao izražena jednim stavkom. Ota se misao razvije: Patka je ptica plivačica, zato i najvoli biti u vodi. Ovdě je misao razvijena, iz jedne su načinjene dvě, dakle i dva stavka, koji su spojeni veznikom „zato." Oba ova stavka razstavljena su čèrknjom.

„Sava teče pokraj Zagreba. Sava, štono teče pokraj Zagreba, izlěva se kod Biograda u Dunav." Ovdě su dvě misli, dakle i dva stavka. Oba su pako stavka spojena sa „štono," i to tako da „štono teče pokraj Zagreba" — postane umetnutim stavkom. U ovom slučaju metnu se dvě čèrknje, u početku i na kraju umetnutoga stavka.

U tretjoj postojki: „Guska je vèrlo koristna itd." samo je jedan jedini stavak; dakle neima ni čèrknje. Zatim slědi stavak, koji je razvijen s više članovah (širok kljun i dve noge). I ovi članovi razstavljaju se čèrknjom, ako „i" nije medju njimi. — Zatim su dva stavka spojena sa „nego." — Tri stavka, od kojih je pèrvi i drugi spojen sa „kojimi," a drugi i tretji sa „i." — Jedan stavak iz dva čèrknjom nerazstavljena člana, buduć su spojeni sa „i." (A pravo rěčeno, ovdě su dva stegnuta stav-

8*

Digitized by Google

ka, naime: Njezinim perjem pišemo, njezinim perjem punimo perine). — Tri stavka, spojena sa „zato“ i sa „da.“

U ovakovom razmatranju stoji cěo nauk o stavku za pèrvi razred. Istom u drugom razredu upušta se u dublje razglabanje.

Razstavnici.

Pèrvi razred ima dakle posla samo sa četiri razstavnika (razstavna znaka), naime: piknjom (.), upitnikom (?), uzkliknikom (!) i čèrknjom (,). Na dvopikjnu (:) i čèrknjopiknju (;) mogu se děca pozorna učiniti kod složenih stavakah. U pismenih sastavcih pèrvoga razreda dolaze većinom pèrva četiri razstavnika. Navodnik („“) nije upotrěbljen u Slovničkoj čitanci. Medjutim on se upotrěbljavá: 1. kada se iz druge koje knjige navode poslovice, izrěke, stavke ili rěči; a 2. za naznačenje razgovora izmedju dvě ili više osobah.

20. Opisi. (br. 61.)

(„Věžbanje u jesiku“ §. 67—87).

Br. 61. nestoje tamo slučajno. Oni su priměri obširnijih opisah k §. 73—77. věžbanjah u jeziku. Ako se ti priměri dobro razlože i razmotre, to neće děci težko biti, da sama pokušaju sastaviti male opise. Najprije se moraju u priměrih pokazati i razgledati sve vèrsti pismenih prědstavljanjah. To više koristi, nuka i pobudjuje, nego li pravila i umovanja. Broj. 61. ima 7 članakah. Red mislih je slědeći:

Utisak na gledaoca. Tělesna uda. Dělateljnost. Korist i věrnost. Obće razmatranje. Njegova služba.

U br. 61. glavne su strane: stanovanje, opis těla i korist. S ova tri gledišta neka učitelj pušta, da se děca

Digitized by Google

věžbaju u opisivanju sasvim poznate životinje. I neživući prědmeti mogu se izabrati.

Br. 61. dobar je za kazivanje u pero. Učitelj kazuje stavak po stavak, bez da ujedno kaže i razstavnike. On pita. Gdě si stavio razstavnik? Kakov? Zašto ne iza rěči itd. Děca na skoro čuvstvuju, da li je misao dovèršena, ili ne. — Kazuje bez prekinutja i bez naznačenja i istih piknjah, a zatim pita: Gdě je dovèršena misao? Razumije li se to, kada se kaže: „Kano bure sa visokih."

Kada je sve napisano, onda se otvore knjige i děca prispodabljaju pisano s tiskanim glede razstavnikah i glede pisanja rěčih.

Od děce pèrvoga razreda nezahtěva nitko podpunih opisah. Samo se o tom radi, da se uvěžbaju o jednoj ili drugoj poznatoj stvari napisati několiko stavakah i mislih. Što se više nastoji, da pišu sasvim prostimi stavci, tim će sigurnije naprědovati. U ostalom valja děcu takodjer upoznati s navedenimi veznici (i, ali, pa, zato itd.)

Opisujuća štiva pod 65. 66. 67. 69. 70. 78. daju toliko gradiva za pisanje, da učitelj nikada neće doći u smetnju radi pismenih věžbanjah. Osim toga, neka se takodjer zadaje, da děca napišu svoja mněnja o pojedinih prědmetih, n. p. o kojem pokućtvu, dèrvetu, zgradi, poslovanju kojeg rukotvorca itd.

Učitelj mora dakako děcu uvesti u zadaću. On kaže n. p. „Děco, Vi poznajete cèrkvu, kuću, štagalj, štalu. To su razne vèrsti zgradah.

Cèrkva sastoji iz broda, kora i tornja. Tesar, zidar i mnogi drugi rukotvorci imali su na njoj posla. Ona je većinom iz dèrva ili kamena. Obćina dolazi u nju k službi božjoj. To biva osobito svetkom i nedeljom.

Kuća je takodjer zgrada, koja je razi zemlje ili iz više katah, podruma i krova. Ona ima pročelje i začelje. Tesar, zidar, krovar itd. grade kuću. U njoj stanuju ljudi.

Digitized by Google

Štagalj je zgrada nuz guvno stojeća i iz bèrvnatih stěnah i krova. U njega se svaža žito, zob i ječam, koje se na guvnu vèrši.

Štala je zgrada za marvu. Ima štalah za krave (ókol), konje (konjušnice), ovce (obor), svinje (svinjac) itd. Štale su sagradjene nuz kuću, za kućom, ili na stanu (salašu).

Kad ovo učitelj s děcom prodje, onda stave onaj ve na papir, što joj je o tom još u glavi.

Drugi put se čita, razloži i razjasni br. 75. Napokon se veli: „Zatvorite knjige i napišite sve, što o pčeli znate!"

Ovakovim věžbanjem mogu se najbolje zabaviti razni razredi u školi, u kojoj ima mnogo děce.

Dodat ćemo još několiko zadaćah i izradjnih priměrah, koje učitelji upotrěbiti mogu. Mladi učitelji neka pako u obće nigda nepropuste, da najprije sami izrade one zadaće, koje će dati svojoj děci: a pri tom neka uvěk prěd očima imaju točke 74—78. Nu za sigurnije i bolje svoje ravnanje mogu si n. p. kod opisivanja pokućtva, orudja i većih čestih pojedinih stvarih stavit. slěde ća pitanja:

1. Što je ta stvar?
2. Kakova je ta stvar?
3. Kakove ima česti (děle)?
4. Iz čega je?
5. Tko ju pravi?
6. Čemu je?

Opis stola. 1. Stol je sobno pokućtvo (posoblje). 2 Ovaj stol je na četiri ugla, visok i zagašene boje. 3. On ima stolnu dasku ili ploču, obok, jednu ladicu i četiri noge sa križnicom. 4. Napravljen je iz dèrva; 5. a napravio ga je stolar. 6. Stol služi, da se na njega stavljaju razne stvari, za poslovanje i za igranje.

Ovako se može opisati i laporna tablica, školska

Digitized by Google

vrata, prozor, učevna knjiga, tava, vaga, peć, nož, ormar, kabanica, kola, koleso itd.

Opis školskih vratah. Školska vrata su dio školske sobe. Ona su visoka, poduga, četverouglasta i zagasito obojena. Imaju bravu, kvaku, ključ i dvě petice. Vrata sama jesu iz dèrva, a brava, kvaka, ključ i petice iz željeza. Vrata pravi stolar ili tesar, a okove bravar. Ona su za zatvaranje i otvaranje sobe i za izlazenje i ulazenje.

Opis učevne knjige. Učevna knjiga je školska sprava. Ona je dugoljasta, na četiri ugla i odebela. Ima dvě korice, hèrbt, obojen obriz, naslovni list i mnogo drugih listovah, pismenah, rěčih i stavakah. Listovi su iz nekeljenoga (tiskarskoga) papira, korice iz debeloga papira, hèrbt i uglovi koricah od kože ili platna. Knjigu sastavi spisatelj, tiskar ju tiská, knjigovezač veže a knjigar prodaje. Učevna je knjiga za učenje, jer u njoj se nalazi mnogo koješta, što je potrěbno i koristno znati.

Opis tave. Tava je kuhinska sprava. Ona je okrugla, plitka, iznutra světla, a izvana čadjava. Ona ima dno, strane i dèržalo; je iz bakra ili žutoga měda, a dèržalo iz željeza. Pravi ju kotlar. Upotrěbljava se za kuhanje ili varenje i pečenje jelah nad ognjem.

Opis peći. Peć je jedan dio sobe. Ona je šuplja, čvèrsta za oganj, okrugla ili uglasta i većinom cèrna. Ima banjak ili nožice, pód, strane, kaliće ili petnjake, korniž i kapu. Ona je ili iz lěvanoga željeza, ili ilovače ili porcelana. Željezne peći lěvaju se u talionicah, a zemljane prave lončari. Peć je za grijanje sobe.

Opis noža. Nož je sprava za rězanje. On je oštar, širok i šiljast ili pako tubast. Ima oštricu, brid, hèrbat, šiljak (ako je šiljast) i dèržalo. Oštrica je iz nada ili željeza, dèržalo iz dèrva, roga, kosti ili kova. Nož pravi nožar ili kovač. On je za sěčenje i rězanje raznih stvarih.

Opis ormara. Ormar je sobno pokućtvo. On je podug, širok i ovisok. Ima većinom tri ili četiri ladice.

Digitized by Google

toliko bravah, četiri nizke nožice i gore široku pověršinu. Ormar i ladice su iz tvèrda, ili mekana dèrva, brave iz željeza, ili nada. Ormar pravi stolar. Ormar je za spravljanje oděće, rublja i druge platnine, a na njega se metju razne stvari.

Opis kolah. Kola su kućna sprava. Ona su više duga nego široka, težka i jaka, okovana, ili bosa. Imaju četiri kolesa, sèrčanik, rudo, dve osovine, četiri livče, male i velike šaraglje, vagir, dvě lotre i lěsice. Kola sama su iz dèrva a okov iz željeza. Kola pravi kolar, a okiva ih kovač. Ona su za dovažanje sěna, hrane, trave, dèrvah itd.

Opis kolesa. Koleso ili točak dio je od kōlah. Ono je okruglo i veoma jako. Ima glavinū, više žbicah i naplatakah, čavalah i željeznu šinju. Glavina, žbice i naplatci su iz tvèrda dèrva. Koleso pravi kolar, a kovač ga okiva. Na kolesih se kola giblju i kretju.

Kod opisivanja zgradah, městah i preděljah mogu se staviti slědeća pitanja:

1. Šte je koja stvar?	kaže se:	vèrst.
2. Gdě je?	„ „	položaj i granice.
3. Kakova je u cělom?	„ „	obće vlastitosti, stanje i kakvoća.
4. Kakove ima česti?	„ „	sastavne česti.
5. Čija je?	„ „	vlastnik.
6. Čemu je?	„ „	korist i upotrěbljenje.
(ili čime se bave stanovnici?)	„ „	(poslovanje stanovnikah.)

Opis škole. 1. Škola je zgrada. 2. Ona je usrěd grada, nedaleko, od cèrkve na Šumetlici. 3. Sagradjena je čvèrsto, prostrano, světlo i prijatno. 4. Ima jedan kat, četiri sobe za mužku, a jednu za žensku děcu, šest sobah za učitelje, sveden podrum, zdenac, štalū i dva vèrta. 5. Ona je zavod dèržavni. 6. Škola je za obuku mladeži.

Digitized by Google

Opis města. (Uzet ćemo za primĕr opis Vinkovacah). Vinkovci su lĕp gradić. Leže u širokoj ravnici na vodi Bosut, izmedju ulĕva potokah Èrvenice i Nevkoša, u Slavoniji. Sagradjeni su više u duljinu, nego li u širinu, prijatni su, čisti, većinom taracani sa hodnici iz opékah. Imaju dvĕ župne cèrkve, jednu zapadnoga a drugu iztočnoga vĕroizpovĕdanja sa tornji bakrom pokrivenimi; jednu staru u vojnički magacin pretvorenu cèrkvu; jedan prekrasno obgradjen, dèrvoredi obkoljen i lĕpim kipom presv. trojstva narešen tèrg; široku glavnu cestu, više prostranih ulicah; jedno vojničko odhranilištje, glavnu pučku školu, gimnaziu od osam razredah, dvĕ svilane, više lĕpih javnih i privatnih zgradah, tri mala mosta preko Èrvenice, jedan preko Nevkoša, jedan veliki dèrveni most preko Bosuta, dva javna vèrta, jednu vĕtrenjaču i jedan paromlin. Vinkovce spadaju na brodsku pukovnju (vojničku županiju) i jesu stolica zapovĕdničtva i upraviteljstva njezina. Stanovnici se bave većinom poljodĕlstvom i odgojivanjem marhe, a ponĕžto i zanati i obèrtnostju. Vinkovci su sagradjeni na razvalinah staroga grada Cibale, kojega se slava i veličina još spominje u narodu. Tako pripovĕda narod, da je Cibalis imala 77 kapijah, 77 pekarnicah i 77 mesnicah; pa ipak ako se nije poranilo, nije se više moglo dobiti ni kruha ni mesa. Vinkovci su dobili ime od nĕkoga ovčara Vinka, koji na tom mestu običavaše pasti svoje ovce, i koji se je potlam tu i nastanio te položio začetak sadanjemu gradiću.

Kod opisivanja životinjah stavljaju se pitanja:

1. Kakova je životinja?	kaže se:	vèrst.
2. Gdĕ se nalazi, stanuje?	„ „	obitalište.
3. Kakova je?	„ „	svojstva.
4. Koja ima uda?	„ „	tĕlesna úda.
5. Od čega živi?	„ „	hrana.
6. Čemu je koristna ili škodna	„ „	korist il škoda.

Opis ovce. Ovca je četveronožna domaća životinja,

Digitized by Google

Ovcu goje ljudi i ona je većinom na paši. Ona je tèrpiva, blaga, dobroćudna, i neima nikakova oružja za svoju obranu. Ima šiljastu glavu, okruglovasto tělo, slabe noge, razkoljeno kopito, debeo i viseći rep, i město dlake vunu. Hrani se raznimi travami, korenjem i liže osobito rado sol. Koristna je čověku svojom vunom, crěvi, kožom i djubretom, koje se za gnoj upotrěbljava.

Opis kèrmeta. Kèrme je četveronožna domaća životinja. Ono stanuje u svinjcu, ili se těra na pašu, ili u žir. Ono je nečisto, tromo, nespretno i proždèrljivo živinče. Ima dugačku gubicu, klice i ukočen vrat, dugačko tělo, kratke noge s razkoljenimi papci, tanak i kovèrčast rep, město dlake štetinu. Ono ždere krompir, repu, žir, kukuruz, bundeve, mekinje u pomijah (napoju) itd. Koristi čověku svojom slaninom, svojim mesom, svojom kèrvlju, štetinom i kožom.

Opis osla. Osao je četveronožna domaća životinja, nu mnogo redja. Zadèržaje se u štali i goni se takodjer na pašu. On je trom, lěn, ali veoma ustèrpljiv i malim zadovoljan. Ima nespretnu, oborenu glavu, duga uha, kustravu grivu, nerazkoljena kopita i kukmast rep. On se hrani badiljem, slamom, travom i sěnom. Ljudi ga upotrěbljavaju za voženje, jahanje, osobito za nošenje teretah, i koristan je takodjer svojim mlěkom i svojom kožom.

Opis kune. Kuna je domaća grabežljiva zvěr. Ona se zadèržaje medju kamenjem, u starih zgradah, štagljih i štalah. Ona je okrutna, kèrvoločna, lukava i himbena. Ima okruglu, kratku i šiljastu glavu, kratke, široke i okruglovaste uši; kratak i debeo vrat, vitko tělo, kratke noge s oštrimi pandžami i kosmat rep. Ždere kokoši, golubove, parcove, miševe, kèrtice i jaja. Ona nam koristi svojom lěpom kožom; ali nam i veliku štetu čini po kokošinjacih i golubinjacih.

Opis rode. Rodo je ptica močvarica. On se kod nas nalazi samo lěti, pravi svoje gnjezdo na tornovih,

kućah i drugih zgradah, a nalazi se većinom blizu močvarah, barah, mlakah i livadah. Ima dugačak, cèrvenožuti kljun, dugačak i tanan vrat, visoke, cèrvenožute gole noge, i cèrna i běla perja. On jěde žabe, guštere, slěpiće, zmije, kèrtice, poljske miševe, ribe, rake, cèrve itd. On nam koristi iztrěbljivanjem svakojakoga škodljivoga gâda, i služi nam za razveseljenje. Zato se dèrži za grěhotu rodu ubiti ili rodino gnjezdo razrušiti.

Kod opisivanja bilja mogu se staviti pitanja:

1.	Kakovo je bilje?	kaže se:	vèrst.
2.	Gdě raste?	„ „	predelj i zemljište.
3.	Kakove ima česti?	„ „	čestice bilja.
4.	Kada cvate i dozrěva?	„ „	vrěme cvětanja i dozrěvanja.
5.	Kako se razplodjuje?	„ „	način razplodjenja.
6.	Čemu je?	„ „	korist i upotrěbljavanje.

Opis jabuke. Jabuka (dèrvo) je zèrnasta voćka. Ona se sadi u voćnjacih, u polju i po cestah. Ona ima duboko razpružene žile, debelo dèrvenasto stablo, mnoge u polukrug raširene grane, vunasto i blědo zeleno listje, rumenoběo cvět, i većinom okruglovasto kod stapke utisnuto voće. Ona cvate početkom svibnja, a voće joj dozrěva lěti i jeseni. Razplodjuje se zèrnom, kalamenjem i cěpljenjem. Jabuke se jědu sirove, suhe, i kuhane, ili se iz njih pravi mošt; a dèrvo je dobro za gorenje i gradjenje.

Opis hrasta. Hrast je šumsko dèrvo. Raste po šumah i livadah na ilovastom i vlažnom zemljištu Ima veoma debelo dèrvo, veoma čvoraste otoke i grane, hrapavu i popucanu koru, gladko i raztočeno listje i sitan ljuskasti plod, koji se zove žir, i masnu šišku. On cvate měseca travnja i svibnja zelenkastom macom, a žir i šiška dozrěvaju jeseni. On se razplodjuje žirom. Plod mu je za gojenje svinjah, a i kava se iz njega pravi. Dèrvo daje dobro gradivo za zgrade, brodove i druge razne stvari, a korom se služe sarači i opončari kod učinjanja kožah.

Digitized by Google

Opis lana. Lan je bilje. Trěba mu něšto vlažno, pèrko i mastno zemljište. Ima dvě do tri cipele visoke stručke; dugoljasto, uzko i šiljasto listje; plav cvět, okruglovaste glavičice i světlo zagasito sěme. Lan cvate měseca lipnja i sèrpnja; nu prije nego sasvim sazrije, počupa se, ogrebena, poveže u snopiće i metne se na světlo i suho město, da se osuši. Sije se koncem travnja ili svibnja. Iz lanena stručka, kada se nakiseli, otuče, otare, operaji, dobije se kudelja, koja se prede, a iz prediva tka se platno. Iz lanena sěmena pako izažima se ulje ili zejtin.

Četvèrti odsěk.

(Čitanka br. 84—116.; věžbanje u jeziku §. 87—99.)

Slovnička obuka u pučkoj školi ima posla sa sadèržajem i oblikom jezika. U pèrvom obziru je obuka takodjer stvarna (realna). Nu u pèrvom razredu može se mladež samo pripravljati za početke stvarne obuke. S ovoga se gledišta ima shvatjati naravoslovna obuka tretjeg i pověstnička obuka četvèrtoga odsěka.

Četvèrti odsěk ima někoje cèrtice austrijske i domaće naše pověstnice. U děci valja da se probudi domorodno čuvstvo upoznanjem muževah, kojim naša dèržava, naš narod i kèrštjanstvo zahvaliti ima svoju slavu i veličinu. Za ovaj stupanj nije se još mnogo obzira uzeti moglo na taj prědmet; jer smo se ograničiti morali samo na ono, što děca u toj dobi shvatiti mogu.

Ovdě će na svom městu biti opazka, da se ničim u mladěži tako probuditi i gojiti nemogu domorodna čuvstva, kao upravo našimi junačkimi pěsmami. Zato će vèrlo dobro činiti naši učitelji, ako kadkada iz sbirke narodnih

Digitized by Google

pěsamah od Vuka Stefanovića Karadžića ili od Kačića „Ugodnog razgovora naroda slovinskog“ děci čitali budu po koju pěsmu, pa ako takodjer po mogućnosti prepisati, a i na pamet naučiti dadu.

Prije svega trěba pako, da učitelji sami prouče prošastnost svoje bližje okolice, da se upoznaju s pověstnicom, pripovědkami i pritčicami obližjih městah, gradovah, razvalinah i drugih kojekakvih spomenikah; pa takove da priobćuju zgodnom prilikom svojoj mladeži.

Koristno bi takodjer bilo, da bi se naši svetjenici i učitelji sami dali na sabiranje pučkih pěsamah i pripovědakah, osobito pověstničkih, u svojoj okolici. Mnogo bo ima još toga nepoznata i nesabrana blaga u našem narodu; a neizměrna bi šteta bila, da nam propadne, kao što nam je već propao mnogi takovi dragocěni biser.

21. Sava. (br. 90.)

Najveća rěka naše otačbine (Hèrvatske i Slavonije) jest Sava. Gledajte amo na zemljovid! Sava dolazi iz Kranjske, teče kroz Hèrvatsku, Slavoniju, i utiče kod Zemuna u Dunav. Kao svaka rěka, tako je i Sava izpèrva mali potočić, i tečajem svojim biva sve veća i veća kroz manje rěčice i potoke, koji se u nju slěvaju.

Otvorite Vaše Čitanke! Milutine, čitaj mi br. 90! (Učitelj može i sám najprije čitati to štivo.)

Što se veli o Savi u pèrvom stavku? — Ona se je bátila, hvalisala i ponosila nad ostalimi pomanjimi rěkami. A čime se je ponosila? Što su joj odgovorile ostale rěke?

Sava ima zahvaliti svoju mnogu vodu rěkam, što u nju utiču, i nema zato razloga, da se ponosi svojom veličinom. A sve da bi Sava i imala svu svoju vodu iz vlastitog izvora, to se ipak nebi imala poněti svojom veliči-

Digitized by Google

nom; jer veličina sama nečini još svu vrědnost i izvèrstnost koje stvari ili osobe. Krava je n. p. mnogo veća od zeca, ali zato je zec ipak mnogo bèržji. Male zvěri imaju kadkada svojstvah, kojih mnogo veće neimaju. Čednost povisuje svačiju vrědnost.

Sava nije bila samo ponosita, nego i nezahvalna. Prije smo něgdě čitali o někom caru, koji nije zaboravio bio, što mu je dobra něgda učinjeno. Sava je postala rěkom iz potoka. Rudolf je bio izpèrva knez, a potlam je postao mogućim carem. — Opetovano čitanje.

Tko mi to može još jednoč pripovědati? Naučite broj 90. na pamet!

Takodjer se kadkada desi prilika, da se takove prispodobe činiti mogu izmedju cělih štivah. Jedno sa drugim bolje razjasnjuje. Pod. br. 108. (zahvalan miš) nalazi se takodjer štivo slične osnovne misli. Ako se br. 108. potlam čita, to neka onda učitelj spomene děcu na br. 87. i 90.

Što se ovdě navode životinje, kao da one govore, za to děca većinom malo mare. Pripovědka im se dopada, i ona na drugo što mnogo i nemisle. Nu ako ipak koje znatiželjno děte zapita: „A zar mogu govoriti životinje?“ to neka ga učitelj zadovolji kratkom opazkom, da je to basna, koja je izmišljena samo za to, da se pokaže, da nevalja biti ponosit i nezahvalan. U basni se uporavljuje koja obća (ćudoredna) izrěka na pojedini slučaj. Basne, slike, prispodobe itd. najshodnije su, da se děci (a i puku) prědstave i prědoče stanovite istine. Abstraktno postaje tim zorno, konkretno tělovno. Ta i isti naš Spasitelj govoraše većinom u prilikah i prispodobah.

Pod br. 113. jedna je pritča, jedina u čitanci. Děci od 5—8. godinah dopadaju se osobito pritčice. Samo onaj, koji neima nikakova pojma o pravoj poeziji, uzkratjuje děci pritče. On nemisli, da je čověk, izim úma, od svoga stvoritelja primio takodjer i razmnivu (uobraženost). A ta razmniva zar da nedobije hrane? Ona mora — pozorno

Digitized by Google

i umĕreno — isto tako gojena biti, kao i svaka druga duševna sila. Dĕtetu se nesmije ogorčati njegov svĕt. Želiti je dakle, da bi se dĕci pèrvoga razreda čitala po koja dobra pritča; i učitelj može, kada su mu dĕca prĕko sedmice bila pomnjiva i pazljiva, svojoj dĕci učiniti veselje, pročitavši im po koju lĕpu pritču. Nu to mora biti samo kao sedmična, ili mĕsečna nagrada, a kod izbora mora učitelj biti pozoran.

Mi u našoj književnosti još veoma oskudjevamo takovih za mladež shodnih sbirkah, kao što ih n. p. Nĕmci na stotine imaju. Pa baš bi zato potrĕbno bilo, da bi se učitelji sami potrudili, kao što prije rĕkosmo, da svaki u svojoj okolici sabira narodne pritčice, bajke, zagonetke i pripovedke koje bi se onda upotrĕbiti mogle za spomenutu svèrhu. Za sad pako naputjujemo učitelje na narodne pripovedke od Mijata Stojanovića izišavše u bivšem kolendaru za puk, i u Nevenu od g. 1852; na sèrbske narodne pripovĕdke od Vuka Stef. Karadžića, izišavše u Beču 1853; zatim na narodne pripovĕdke raztrešene u Bosanskom priatelju, Dalmatinskom magacinu, Danici, Podunavki i drugih naših časopisih.

Veoma bi takodjer bilo shodno, da naše obćine po kadkada učine mali prinesak za školsku knjižnicu. A mogle bi se i u tu svèrhu upotrĕbiti i globe, što plaćati moraju oni, koji neuredno u školu šalju svoju dĕcu *). — Dĕca moraju i kod kuće (n. p. zimi, kad su duge večeri) štogod čitati: a i mnogi bi roditelji rad si dali čitati štogod od svoje dĕce. Ravnatelj ili učitelj bi skèrbio nad takovom školskom knjižnicom, i davao bi potrĕbite naredbe.

I odrastlim, koji škole nepolaze, mogle bi se posudjivati takove knjige.

Razumije se pako već po sebi, da bi se knjige i spisi za tu knjižnicu namicati imale u sporazumljenju s mĕstnim župnikom ili sa mĕstnim školskim nadzirateljem.

---

*) Tim bi oni, koji s jedne strane — nešaljuć svoju dĕcu uredno u školu — pučku prosvetu obustavljaju i prĕče, s druge ju strane ipak i nehotice unapredovali i podupirali.

Digitized by Google

22. Vid. (br. 105.)

Koliko očiuh imaš ti?—Gdě su naše oči?—Kakova je zenica? Ona je okrugla i kretje se sad amo sad tamo.

Bez očiuh nemožemo viditi. Tko nevidi, slěp je. Jesu li pako svi slěpi, koj viditi němogu? Kada bi ti noćju hotěo čitati bez svěće, bi li ti to mogao?

Vidimo 1. stvari i njihovu boju. Koje su ti boje poznate? Mislite na štivo 82. Imenujte mi stvarih, koje su plave, cèrvene, žute itd.!

Vidimo 2. oblike stvarih, t. j. da li je što okruglo, uglasto ili šiljasto itd. Kakova je ova naša peć? Okrugla ili uglasta? Jesu li stabla okrugla ili uglasta? Je li dèrvetje svuda jednako? Koliko uglovah ima ova uokvirena slika? — Ona je dakle četverouglasta.

Vidimo 3. kolika je koja stvar. Ova je kuća velika, ona malena. (Imenuju se dvě kuće). Koja je višja od ove? Koja je nižja? Děteljina i žito jesu bilje. Koje je višje? (Žito je višje od děteljine. Razgovetno izgovaraj!) Koje je nižje? (Děteljina je nižja od žita.) Kažite mi još takovih stavkah! Što je još višje od žita? (Kukuruz, dèrvo itd.) Toranj je još višji od —; on je najvišji. On je četverouglast i na vèrhu je šiljast.

Vidimo 4. takodjer gibanje i kretanje osobah i stvarih, pravac stvarih. Ona cèrta, koju evo na tabli pravim, jest ravna, ova gèrbava.

Ove dvě cèrte = jesu ravnotečne.

I ove su: ||

Pèrve dvě su vodoravne, a druge dvě ověsne (stubočice načinjene.)

Ovo je četverokut: □

Koliko je vodoravnih, a koliko ověsnih cèrtah? Koliko kutovah? Načinite i Vi na svojoj tablici četverokut! Potegnite kosu cèrtu iz jednoga kuta do drugoga na-

Digitized by Google

proti ležećega! Ota cèrta leži (ima pravac) kóso. Njom je razděljen četverokut na dva trokuta. Koji je veći? (Oba su jednaka.) Potegnite sad kósu cèrtu i izmedju druga dva kuta. Obe kose cèrte križaju se. Gdě se križaju, tamo je srědište četverokuta. Kako se dakle nadje četverokutno srědište? — Koliko je trokutah sada? (četiri trokuta).

Ovdě se neradi o tom, da se uči prostoroměrje, nego da se děci zorno razjasne někoje govorne pomisli; da znadu, što je kóso, ravnotečno, ověsno itd. Nu da se ovim děca pripravljaju ujedno i za prostoroměrje, to se i onako razumije.

Slovnička obuka u pèrvom razredu zauzima samo početne življe stvarne obuke, isto tako kao i pupoljak potlam se razvit imajuće listje i cvetje.

Zatim se nastavi: „Što vidimo dakle sve našima očima? (boju, oblik itd.) Kada vidimo bolje? Ako nijedno děte nezna, a ono nek se pitanje drugčije stavi. Vidiš li ovu susědnu kuću (naprama školi) bolje od one na kraj ulice?

Ako je učitelj sve ovako prošao i razložio, onda se je razširio krug dětinjih mislih, i on može zadati: „Zatvorite vaše knjige, i napišite sve u stavcih, što o vidu znate!“ To se onda čita, popravlja i u čiste zvezčice prepiše.

23. Zahvalan miš. (br. 108.)

1. Čitanje pèrve postojke.

O kojoj se govori ovdě životinji?

Gdě su bili miševi? Gdě lav?

Što se zatim dogodì? Što rěče miš? A što odgovori lav?

Čitanje do kraja! Izpitivanje dalnjega sadèržaja!

2. Dakle i mala životinja može kada u pomoći biti većoj i silnijoj životinji. Tako isto mogu doći i bogati i odlični ljudi u takove okolnosti, gdě im pomoći mogu

Digitized by Google

siromašniji. Jačji neka nigda neprezire slabijega. Dobri kèrstjani neka dragovoljno jedan drugoga podpomažu, gdě mogu.

Silni lav neučini ništa na žao slabijemu mišu Nesěćate li se slične pripovědke o psetu pod br. 63?— Tko bi mi još znao pripovědati otu pripovědku?

Tamo je bila Dragoila velikodušna, ovdě lav. Velikodušan može biti samo jačji prama slabijemu.

Nu ovdě se je lav i preveć oslanja na svoju snagu. On mišljaše, da mu nemože pomoći miševa zahvalnost. On se je sada uvěrio o boljem, jer štetom bivamo pametniji'

3. Opetovano čitanje i prosto pripovědanje. Nastavljeno věžbanje u dobrom čitanju i ustmeni predavi.

4. Prepisanje bez pogreške i učenje na pamet.

5. Pisanje po drugi put iz pameti, i popravljanje po děci samoj iz knjige.

6. Stavite sve glagolje u sadašnost! n. p. Miševi se izgraju. Lav zaspi. Uvěk sam ti zahvalan. Lav se stidi itd.

7. Načinite iz glagolja stvarena imena; n. p. igranje, igra, igrač; spavanje, spavaonica, spavač; izmaknutje, izmicanje; padanje, pad, padnutje; razjarenje, razjarenost, razjarenik; tèrganje, tèrgnutje; spopadanje, spopadnutje itd. (Najprije ustmeno, zatim pismeno.)

8. Miš je bio zahvalan. Tko za učinjeno njemu dobročinstvo zahvaljuje, taj je zahvalan. Kažite mi još někojih pridavnih imenah na „an!“

Dobroćudan — koji je dobre ćudi. Slavan — koji je proslavljen. Okrutan — koji neima milosèrdja. Lakouman — koji mnogo nepromišlja. Čedan — koji neteži, da ga ljudi hvale i slave. Ljubezan, nemiran, uzrastan, zlatan, težan — gladan, zloban, žedan, pijan, krasan, tvèrdokoran, vrědan, hladan, nesnosan, samazan, okretan, pametan, oštrouman, srětan itd.

Ovako se děca malo po malo obogatjuju rěčmi.

Digitized by Google

24. Lisica. (br. 113.)

1. Čitanje od učitelja i od děce.

2. O kom se govori? Što se o njoj kaže? Kamo je skočila? Zašto? (Jer bo je gonjena). Tko ju je gonio? Što je učinila lisica, da se spasi? Zašto se je uhvatila za glogov tèrn? Je li joj za rukom pošlo? Je li sasvim srětno dolě sišla? Kog naziva lisicá da je jadan pomagač? Zašto ga tako zove? Tko nije jadan pomagač? ili: Koji nam je pomagač najmiliji?

Odgovori neka se zahtěvaju u podpunih stavcih. Više putah bit će potrěbno, da se uplitju razna pitanja. Postavljanjem takovih pitanjah vèrhu čitanoga kojega štiva, može učitelj dokazati, da li je věšt umětnosti obučavanja. Pravo izpitivanje (katekiziranje) stoji u tom, da se pitanja tako stave, da děte zbiljam nanj odgovoriti može. Koji děci u usta napolak metje odgovore, taj neka se okani katekiziranja. Koji bi n. p. kod drugoga gore spomenutoga pitanja, da dětetu pripomogne, rěći hotěo: „Sko — skoči — mo," taj neka se neupušta u izpitavanje. Učitelj se još bolje poznaje po izpitavanju, nego li ptica po perju. Pa koliko se putah kaštiguju ili psuju děca, što odgovoriti nemogu na učiteljeva nespretna pitanja!

Mekaničko učenje i úmno učenje to su protuslovlja. Unaprědjenje, raztrešenosti i nemišlenja grěh je proti dětinjemu duhu.

Izpitavanje je polje, na kom natěcati mogu pripravnici i mladi učitelji. Pa kako jednostavna je ta stvar! K tomu ništa netrěba, nego da učitelj najprije sam razumije prědmet, a zatim da se stavi u dětinji položaj. U tom je sva tajna.

Učitelj neka nemisli, da ovako izpitavati mora sva štiva, kao što je pokazano kod broj. 113. Sve zavisi od

Digitized by Google

sadèržaja i prědstavljanja. Većinom će dosta biti samo několiko pitanjah, n. p. koje osobe dolaze u ovoj pripovědki? itd. Kadkada je dosta opetovano samo pripovědanje, n. p. mnogih pripovědkah iz četvèrtog odsěka. Nije svaki kalup dobar za svaku nogu. Što više poučnoga ima, tim trěba i više pitanjah. Što je obširnije što pripovědano, tim više ustmenog (u nižjih razredih) i pismenog (u višjih razredih) pripovědanja.

3. U stavcih, koji slěde iza basne uporavljuju se pomisli pomoći i kvariti (kvar činiti), te se ujedno time i razjasnjuju. Učitelj može dati napisati od tiuh rěčih vrězě, kako se tu u §. 96. i 97. pokazuje.

Priměri daju povod razlaganju i razgovaranju. Mogu se děca n. p. pitati: Kada kuća gori, smiju li se onda razbijati prozori, da se što izbavi? Smiju li se rušiti grede i tavanice? Kada se smijů, a kada se nesmiju?

Svaki će znati, kako se daleko upuštati smije ili nesmije. Samo bi od něčega još odgovorili učitelje, naime od tog, da se neupuštaju preveć na široko i dugačko, i da nenavode stvari, koje nespadaju na prědmet. Čověk se rado zaboravlja i zanosi, kamo netrěba. Razlaganje se smije vèrtiti samo oko sadèržaja čitanoga štiva. Blebetanje i klafranje nespada u školu. Toga nesmiju činiti ni děca, a kamo li učitelj.

4. Kazivanje u pero s obzirom na pravopis i na stavljanje razstavnikah.

Kada su děca několiko putah čitala koji komad, to su im višekratnim zrěnjem jur poznate rěči, i njihovi oblici. Ona zatvore dakle knjige, i učitelji joj kazuje pèrvi stavak. Težje rěči neka slabija děca uvěk slovkaju, dočim ih pišu.

Božo! Kako ti pišeš „těrahu?“ Kakav *e*? Zašto? Jeste li napisali jednu ili više mislih? Gdě se ovdě metju čèrknje? Zašto? Na svèrhi se metje piknja.

Kazivanje od „Da“ do „tèrn,“ nu opet bez naznačenja čèrknje. Slovkanje těžjih rěčih po slabijoj děci. Je

Digitized by Google

ste li napisali prostu misao (stavak)? Děca će zanijekati već svojim čuvstvom. Ona će čuvstvovati postojku iza „spustiti.“ Dakle čèrknja. Tako se nastavi. Ovakova věžbanja moraju se preduzeti s mnogimi štivi, jer istom onda će děca podpuno razuměti i shvatiti §. 66. i slědeće.

U pèrvom razredu ima učitelj još posla gojenjem čuvstva za jezik, i ono prelazi u spoznanje jezika istom u drugom razredu. Slovničko razlaganje pravilah koristi samo na toliko, na koliko se njim unaprědjuje razuměnje govornoga sadèržaja ili na koliko je to potrěbno za pismeno prědstavljanje. Tako je n. p. sasvim suvišno, da děca znaju, koliko ima vèrstih zaimenah. Uporavljati moći i znati, to je glavna stvar; a to se uči govorom a ne slovnicom.

5. U někojih razredih moći će se možebit pokušati koje ponašanje. „Zapišite jedan slučaj, u kojem je tko pomagao, ali ujedno i odmagao; n. p. něko děte hoće da iztěra kokoši iz vèrta, ali kod tog pogazi mnogo bilja itd.

6. Takovi mali komadi u rešenom slogu (br. 90. 113. 114. itd.) neka se bezpogrěšno prepišu i na pamet nauče. Takov rešen slog mora da se duboko ucěpi u pamet, pa nam je onda i nehotice uzorom za sobstveno obrazovanje.

7. Ovakova štiva imaju se, osobito od nemarne děce, dotlě prepisavati, dok ih sasvim bezpogrěšno neprepišu.

8. Takodjer neka se prepisuju na pamet, a iz knjige neka se zatim popravljaju.

Ovako se ima i br. 114. razložiti i obraditi. Izrěke, što iza basne slěde, zato su, da si děca još bolje prisvoje u basni nalazeće se pomisli. Děca se razgovarenjem malo po malo upoznadu sa pomisli ili pojmovi. Iz pojedinih glagoljah neka se dadu izvoditi vrězi (§. 96. i 97.) Izrěke, poslovice i načela neka se duboko ucěpe. Osobito ona, što su uzeta iz sv. pisma, mogu upravljati, i ravnati ljudsko činjenje i dělovanje.

Digitized by Google

Kod br. 114. valja takodjer pozornom učiniti děcu na stupnje: potrěbno — koristno — ugodno i lěpo. To razlikovati, moraju se děca učiti već u dětinstvu. Priměrah se k tomu lasno nahazi.

25. Zagonetke i izrěke. (br. 115.)

Ako děca mahom neznaju rěšiti zagonetke, a ono neka joj se dade několiko danah vrěmena.

1. Niti, 2. med, 3. iglice i čarape, 4 bundeva (tikva) 5. maljanog dèrveta, 6. jaje, 7. glas, 8. pčela, 9. puž, 10. gajde (dude, diple).

Izrěke se imaju razjasniti priměri, pa onda kao i zagonetke učiti na pamet. Glede izrěkah bit će najbolje, ako učitelj k svakoj izmisli zgodnu pripovědku. Iz uporavljenja će děca najbolje uviditi istim i praktičku vrědnost izrěke. Priměri zanimaju više nego li Bog zna koliko umovanje i razlaganje U tom neka se indi věžbaju pripravnici i mladi učitelji. Nu dakako k tomu trěba něšta pomnje i truda. Medju tim nije to uprav tako težak posao, kako mnogi misle. Trěba samo da učitelji čitaju — mnogo čitaju, pišu — mnogo pišu; a ne kad iz škole izadju, zapaliv lulu ili smotku da plandnju i nemisleći više na svoju školu, niti što će sutra predavati svojoj děci. Svaki čověk a osobito učitelj mora uvěk — uvěk naprědovati u svom zvaničnom obrazovanju, ako neće da zaostane, da prije vrěmena duševno okèržljavi, zastari, i na ustèrb svoga svetoga zvanja suhoparan i jednostran postane. Nu netrěba čitati samo metodičke uporavnike i rukovodnike; oni su samo od specialne vrědnosti i samo za stanovite osobnosti i okolnosti razvijene pomisli i načela. Zato neće nigda pod suncem biti metodičke knjige, koja bi bez ikakovih modifikaciah dobra, zgodna i za uporavu savèršena bila za svakoga učitelja. A tih modifikaciah radi mora dakle učitelj da uvěk svestrano naprěduje, te

Digitized by Google

i ona děla da čita i proučava, koja baš strogo nezasěčaju u didaktiku i metodiku. „Svaka knjiga“ veli Kellner u svom najnovijem dělu: Pädagogische Mittheilungen“ koja u čověku krěpi ljubav k njegovu zvanju, koja duh bistri i vedri, koja k promišljavanju pobudjuje, pomislih daje i toplim čuvstvom za věru i čověčanstvo nadahnjuje — neizměrno više vrědi, nego li najbolji naputci; dapače jedna takova misao važi više, nego li mnogi kakov rukovodnik.“

Ovakovim učiteljem neće doista težko biti, ili izmisliti, ili u kojoj drugoj knjizi naći zgodnu pripověḍku za jednu il drugu tu izrěku. Nu da někojim taj posao olakšamo, pokazat ćemo im put i način, sastavivši samo dvě tri pripověḍke; a oni neka naslěduju.

1. Něki gradjanin (ili seljak), koji se zvaše Radić, imao je dvoje děce: Milutina i Radojicu. Oba su bili dobra i valjana děca; nu samo tom razlikom, da je Milutin uvěk, čim mu je otac što zapovědio, odmah ostavio i igre i zabave svoje, te je izvèršio otčevu zapověd; a Radojica se otezao je i zavlačio, a često i plakao, kad bi odus tati morao od svoje igre. Otac si preduzme, da Radojicu odnči od te zle navade. Otišav jednoč u Zagreb, kupi tamo jednu lěpu kapicu za Milutina, a za Radojicu ne. Čim je došao kući, izlete mahom obojica puni veselja prěd njega, i počem su ga izljubili i izgèrlili, zapitaju odmah: „Sladki tatico! što si nam doněo iz Zagreba?“ „Tebi moj Milutine,“ odgovori otac „doněo sam evo lěpu kapicu.“ „A meni, tatico?“ poviče mali Rade. „Tebi moj Radovane, lěp nauk:

„Kad ti otac štogod zapovědi,
Ti na dělo odmah žurno idi.“

Radojica se pokunji i plakaše cěli dan. Radojica je bio inače dobro děte; što mislite, je li si on odsele štogod dva put zapovědati dao od svog otca?“

Nauk za děcu netrěba priměṭati; to neka se ostavi

Digitized by Google

dětinjemu sèrdcu i čuvstvu. A ona ga doista neće promašiti.

2. Kad bi Srěćko iz škole došao, bacio bi on mahom knjige na stranu; pa put pod noge, te na dvorište, ili na ulicu, gdě se je igrao, da se je sve pušilo iza uhah i iza vrata. Otac ga je uvěk morao u sobu zvati i nagovarati, da bi se učio svoje zadaće; jer to njemu nebiaše nigda ni na kraj pameti. Imavši bo dobru glavu, oslanjao se je on na to, i ostavljao je to uvěk na zadnje čase, dok, kako naši veli, upru vile u oči.

Tako nebijaše jednom otca kod kuće, a naš Srěćko, kao obično, skakaše i igraše se taj dan do cèrnoga mraka. „Aha, ala sam se umorio!“ rěče došavši kući. „A jesi li naučio se svoje lekcije?“ zapita otac, koji je takodjer malo prije kući došao bio. „Nisam, ali ću se sutra rano dići, pa ću sve naučiti“ odgovori on, te navečeravši se legne odmah u postelju. „Dobro, dobro; ja te doista neću buditi!“ primetne otac.

I zbilja umorenoga Srěćka prevari san. Kad se je digao, jedva mu je bilo još toliko vrěmena, da se obuče. On je sad stao plakati i otezati se, da neide u školu. Bilo ga strah i stid, da se neznajuć svoje lekcije neosramoti prěd svojim učiteljem i svojimi drugovi. Nu otac vidivši, što on hoće, natěra ga mahom, da ide, i on morade u školu. O kakovim je sèrdcem išao! Sasvim je zaplakan u školu stupio. Učitelj, koji je odmah na njem opazio, da mu něšta fali, pozove ga u svoju sobu, te ga zapita, što mu je. Srěćko izpovědi sve svojemu učitelju, i zamoli ga, da ga samo danas osramotio nebi, on će uvěk naučiti se svoje lekcije prije nego odsele mislio bude na igranje. Učitelj mu se smili i rěče: „Moj dragi Srěćko! ja te imam vèrlo rada, jer si mi do sad uvěk znao svoje lekcije; pa zato ti danas praštam. Nu da ti se to opet nedogodi, zapamti si ovu mudru izrěku, i po njoj živi:

Digitized by Google

Što se danas može dokončati,
To na sutra nemoj ostavljati."

Srěćko nije ovo zaboravio za cěli svoj život, i uvěk je po tom živio.

3. Gradivo. Ovdě može učitelj uzeti za priměr jednoga seljaka, te děci lěpo opisati, kako je bio mudar i pomnjiv; kako je uvěk rano na posao ustajao, a kasno se ligao; kako ništa nije trošio na nepotrěbne i nekoristne stvari, te kako je usled toga uvěk u svojoj kući svega u izobilju imao. A napokon rěkne se: „Vidite děco, na ovom seljaku obistinjuje se ova izrěka:

Gdě se mudro radi tvori,
Svega ima u komori!"

4. Za četvèrtu izrěku može se uzeti peto štivo pod naslovom „Uljudnost." A isto tako naći će se i za još koju izrěku zgodna pripovědka u čitanci.

5. Gradivo. Bio je něki zanatnik, vrědan i marljiv, ali jako naprasite i opake ćudi. Uvěk se je sa susědi svadjao i prepirao: a čim mu je tko i najmanje što učinio, mahom je letio k sudu i tužio ga. Tako je omèrzao i ljudem i Bogu, pa mu Bog u ničem nije dao svoga blagoslova; i on je kraj sve svoje marljivosti bio uvěk siromak i petljar itd.

Prostor knjige nedopušta, da se ovdě pripovědke, ili gradivo daje za sve izrěke. A to nam nije ni naměra; mi hotěsmo učiteljem pokazati samo put, a ovim mislimo, da smo toj naměri zadovoljili.

Na koncu ovoga članka valja još štogod kazati o štivih, tiskanih ćirilicom.

Dok učitelj do tog dodje, nije sumnjati, da će děca većinom i sama to se naučit čitati. Děci prirodjena znatiželjnost neće joj doista puštati da tako dugo čekaju, dok ju to učitelj nauči. Medjutim ako děca to dotlě sama

se nenauče; a ono će ju učitelj sadá lasno naučiti za dva tri dana. Kada děca jedno pismo već dobro čitaju, onda joj ni drugo nezadaje mnogo truda; a osobito, ako je u istom jeziku. To će svaki učitelj znati iz vlastita izkustva.

Sve dakle, što glede obuke tih pismenah kazati valja, za sad je samo ovo: Děci netrěba kazivati imená staroslavenska tih pismenah, n. p. az, buki, vjedi, glagolj itd., već samo prosto: a, be, ve, ge, de itd. Slavenska bi imena děcu samo pobunila u izgovaranju; jer da bi ona n. p. buki — on — glagolj — debelo jer — izgovoriti mogla: Bog, to se ni pomisliti neda, za to bi doista potrěbno bilo abstrakcie više, nego li se kod děce na ovom stupnju prědpostaviti može. Ova se imena ostave za drugi razred.

Uporavljenje štiva isto je, kao i kod dosad razloženih štivah. Čitanje, razlaganje, ali samo glede sadèržaja i stvari; pripovědanje, učenje na pamet, predavanje, i prepisivanje: děca bo valja, da se nauče i ćirilsko pismo!

Slovničko razglabanje nesmije se upotrěbljavati; jer buduć da sada glavna svèrha može biti jedino ta, da se děca to pismo dobro čitati nauče, to bi se time samo otegotilo postignutje te svèrhe, počem bi se samo preveć razcěpkala dětinja poznornost, te se děca nebi tako hitro zapamtiti mogla slike otih pismenah. Kod svakoga prědmeta, dok se podobro nepribliži ka glavnoj svèrhi, trěba uvěk što veća koncentracia dětinje pozornosti na istu glavnu svèrhu; istom potlam mogu se u zamašaj uzeti i drugotne svèrhe. Tako je i ovdě!

Glede pravopisa može se samo to opaziti, da se Ъ piše na koncu svih onih rěčih, koje se dovèršuju na suglasnice. Sve drugo spada u višje razrede.

Digitized by Google

26. Školski izpiti.

Kako da postupa učitelj kod javnih izpitah da pokaže, što su se děca naučila o jeziku?

Ako pri ovom novom načinu obuke i nemože govora biti o mnogih pravilih, to ipak može škola razlog dati o svom dělovanju.

„Svět hoće, da varan bude“ veli něka stara poslovica. Smijemo li ga dakle varati? Smijemo li mu izdavati bakar za zlato? Kad će ona šarlatanerija papiganja ustupiti město naravnomu i razumnomu uporavljenju učevnih prědmetah? Koje bezumno i hvalisavo veličanje kod mnogih izpitah ne samo u nas, nego i u inostranstvu! Pa kako dugo pamte děca takova što? Sve puko, golo i prazno pametovanje; sve pisarske cifranje i nakarade; sve što je samo vidu i sluhu naměnjeno, mora da izčezne, da nestane. Roditelji su žalibože inače se privikli, i malo ih je, koji bi imali spoznanja o pravoj vrědnosti i bitnosti odhranjenja i obuke. Zato valja sve malo po malo obučati ljude, i izpite dovesti u naravni njihov tečaj. Javni izpiti imali bi biti više svetkovine za děcu, godišnje svetčanosti, i sdruženja škole, roditeljah i poglavarstvah. Izpit pako školskoga naprědka spada na nadzornike, i to u koji drugi dan. Medjutim može učitelj i kod godišnjeg izpita pokazati roditeljem, što je učeno. A to od prilike ovako:

1. Děca uzmu Čitanku i pokažu svoju věštinu u čitanju. Kako da se čita, o tom je već govoreno.

2, Učitelj prodje sto ili drugo koje štivo, kao što je prije naznačeno. On pokaže time, da děca takodjer i razumiju, što su čitala.

Ako je učitelj n. p. za školske godine s děcom prošao 80 štivah, to bi onda bilo u svom redu, kad bi si po župniku, ili drugom kojem gostu opreděliti dao štivo, da

se možebit nepomisli, da je sve samo za izpit priredjeno i naučeno.

3. Někoja sě štiva naznače, da děca njihov sadèržaj samo pripověd aju.

4. Někoja opet na pamet naučena, da ih děca lagano i sa izrazom na izust kažu.

5. Medjutim ide od ruke do ruke sva dětinja pismena věžbanja, barem u čistih svezčićih spisane.

Svaki će se doista osvědočiti, da će roditeljem i prijateljem pučke škole mnogo miliji biti ovakovi izpiti, nego li ono dosad obično papiganje i šarlataniziranje. A tim će se postići i izpitna svèrha; jer izpitom se hoće samo pokazati, da su děca naprědovala u čitanju, razumenju i pisanju u materinjem jeziku. Mnogi se roditelji i sami nauče štogod kod takovih izpitah, a Čitanka postane tako malo po malo domaćim prijateljem.

27. Još něšta k četvèrtomu odsěku věžbanjah u jeziku.

(Pravopis).

Naši spisatelji još su veoma nesložni u pravopisu; oni još sami nisu na čistini. Skoro svaki ima něke posebnosti. Zato se za děcu nemože staviti pravilo: „Pišite rěči, kao što ih nalazite tiskane u knjigah.“

Medjutim je ipak glavno i jedino pravo načela našega pravopisa: Piši rěči onako, kao što se dobro govore. Kraj svih posebnostih pojedinih naših spisateljah, nije ipak još nijedan narušio, niti će igda narušiti to načelo. Sve razlike vèrte se samo ili okolo pisanja proizvedenih rěčih, ili pako oko pisanja ě i è. Někoji paze kod pisanja proizvedenih rěčih na njihov koren, te pišu n. p. težko, jer je korenica tež, sladko od lad, sèrbsko od sèrb, ljudski od ljudi,

otca od otac itd.; a někoji dèržeći se strogo izgovora i blagoglasja, pišu iste rěči: težko, slatko; sèrpski, ljucki, oca itd. Isto tako pišu někoji sad *ě*, sad *e*, sad *ie*, sad *i*, sad *ije*, sad *je*, a město němoga *è* někoj sad *à*, a nekoji ništa, n. p. cèrn, càrn, crn.

Počem nam je visoka vlada sama naznačila pravac glede pravopisa, to bi o ovom suvišno bilo svako umovanje; jer učitelji se imaju u školah i onako dèržati po vladi prepisanoga pravopisa. Tako je i kod Němacah i svagdě. A i neda se tajati, da oni, koji se strogo dèrže izgovora i blagoglasja, isto tako kao i oni, koji se opet dèrže etimologije, često odveć mak na konac těraju, i u skrajnosti zalaze. Izmedju obe te skrajnosti bit će dakle najbolje dèržati se srědnje staze. A srědnja je staza u ovom ta, da se radi blagoglasja proizvedene rěči ipak tako nepišu, da im oblik nikakova srodstva neima sa njihovim izvorom; a radi etimologije opet ne tako, i da izvanski njihov oblik oko, a izgovor uho vrědja i smutjuje. Vlada je tom stazom udarila, pa te se staze indi dèržati imaju i učitelji, t. j. oni imaju děcu věžbati pravopisom, kojim su tiskane naše nove školske knjige.

Rěčeno je pako, da je u našem pravopisu svakako glavno načelo dobar izgovor, izim u proizvedenih rěčih, zato da se děca nauče pravo pisati, najprije je potrěbno, da pravo i dobro govore. Što se postigne, mora učitelj, počmav od pèrvoga dana, nastojati o tom; te osim da sám uvěk dobro i razgovetno izgovara svaku rěč, mora isto i od děce vazda zahtěvati, i pedantički uvěk izpravljati svaku pogrěšku proti tomu. Ako se učitelj toga vazda dèržao bude, onda mu doista pravopis zadavati neće nikakova truda ni napora, jer ni stoti dio naših i istih proizvedenih rěčih nečini od glavnoga pravila iznimke, ako se samo jasno, pravo, točno i razgovětno izgovaraju. A i iste iznimke od toga pravila zapam-

Digitized by Google

tit će si děca i lahko i bèrzo, ako učitelj kod slovkanja, prepisivanja, a i kod lěpopisa vazda pozornost děce obratjao uzbude na takove rěči, i ako děci uvěk razloži, zašto su tako tiskane ili pisane.

Posebnog indi učenja pravopisnih pravilah netrěba u naših školah, kao što je to n. p. kod Francezah il Englezah. Sve iznimke u pisanju proizvedenih rěčih, kao i upotrěbljavanje velikih pismenah može učitelj děci prigodno priobćiti i razložiti. — Tako i ne drugčije!

Digitized by Google

Četvèrti razděl.

Napěvi pěsamah u Slovničkoj Čitanci.

Opazka.

Svèrha obuke nije samo obrazovanje úma, nego i serdca t. j. čuvstva. Što bo koristi, ako je čověk Bog zna kako pametan, a sèrdca je pokvarena i izopačena. Takov u družtvu čověčjem neće nigda odgovarati svojoj svèrhi; dapače čověk zla sèrdca tim je pogibelnij i opasnji, čim mu je úm više razvijen i obrazovan. Pučka škola mora indi nuz obrazovanje úma, obrazovati i sèrdca dětinja. Ove dvě svèrhe moraju pučkim učiteljem uvěk biti pred očima; jednu od druge nesmiju nigda razstavljati.

Osim věrozakonu neznamo pako da bi išta moglo čuvstva tako umekšavati, ublažavati i oplemenjivati kao što pěvanje. Pěsma i pěvanje to su kao krila, na kojih se čověčja duša kadkada niše izmedju zemlje i raja, a kadkada zanosi i u ista nebesa. Pa zato isti naš narod veli: „tko pěva zlo nemisli.“ A něki od naših spisateljah kaže: „Pěsme su medju trudom života, kano cvětje medju dračem, kano voda živa, koja izvire iz sèrdca zemlje medju stěnam golim, kano glas nebeski, koji dolazi nezna se odkuda, ter svuda raznosi miris sklada.“ A slavni Šiller:

„Gdě se pěva, tam si traži staju,
Opaki bo ljudi nepěvaju!“

Za čudo je dakle, da se je kod nas u pučkih školah do sada toli malo uvažavala ta grana čověčjega obra-

Digitized by Google

zovanja. Nu ta mahna nebiaše samo u našoj pučkoj obuki, nego i drugde. Malo da je gdě bolje gojena ta struka. Da bi se dakle tomu nedostatku šta to doskočilo, pridodaje se evo napěvah u Čitanci nalazećih se pěsamah, da bi učitelji od naučenih pěsamah věžbali i napěvo. Jer pěsme nije dosta samo čitati i u pameti imati, nego ih valja i pěvati.

Cèrkvene i narodne pěsme, to je zadaća pučke škole. Zato trěba nuz cèrkvene pěsme, koje se nigda dosta učiti nemogu u pučkoj školi, da se kadkada pěva i po koja světovna, a osobito narodna dětinja pěsmica. — Priložene proste, pučke napěve lasno će sluh shvatiti. Svake umětne mušterije škodile bi ovdě. Kod pěvanja je glavna svèrha obrazovanje sluha i čuvstva. Tko medjutim pěvati dade samo u uri za pěvanje odredjenoj, taj još nepoznaje vrědnosti i neizměrnoga upliva pěvanja. Upotrěbiti valja priliku i razpoloženje, da sa pěsmom izrazi preobilnost čuvstva.

U većoj strani početnih školah na ladanju imale bi se pěsme pěvati samo jednoglasno. Medjutim su složene někoje i dvoglasno, buduć da se u někojih městih sjediniti mogu děca razne dobe i raznoga stupnja razvitka.

Sve pěsme, koje se pěvaju pod božjom službom, neka se uvěk uvežbaju najprije u školi. To će mnogo dopriněti k oplemenjenju cèrkvenoga pěvanja. A dobrimi i nježnimi narodnimi pěsmami izrinuti će se malo po malo mnoge kod nas jur u običaj došavše pogèrdne i sramotne pěsme. Nu preumětni napěvi moraju svakako izključeni biti iz pučke škole; takovi bo se školski napěvi potlam i onako nepěvaju. Narod ľobljubi i poprimi samo one napěve, koji su iz naroda!

Ovdě stavljene napěve imao je dobrotu sastaviti nam vrědni gospodin Josip Juratović svetjenik i ravnatelj kora pèrvostolne cèrkve zagrebačke.

Digitized by Google

Br. 17. Moje janje.

Andante.

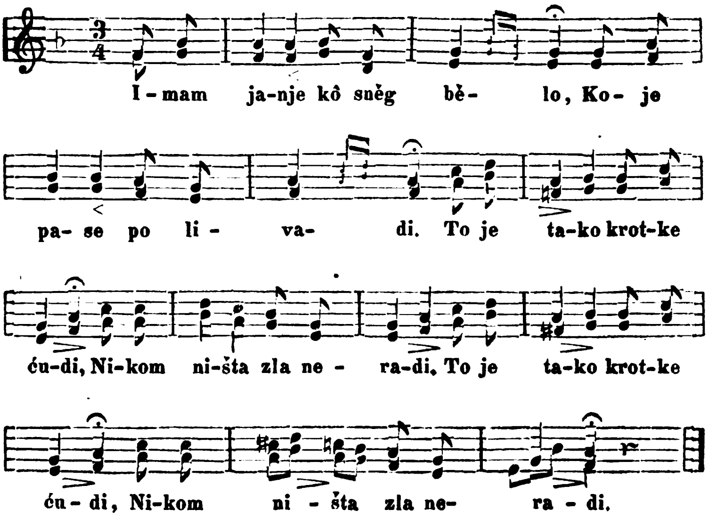

Br. 20. Jutèrnja pěsma.

Andantino.

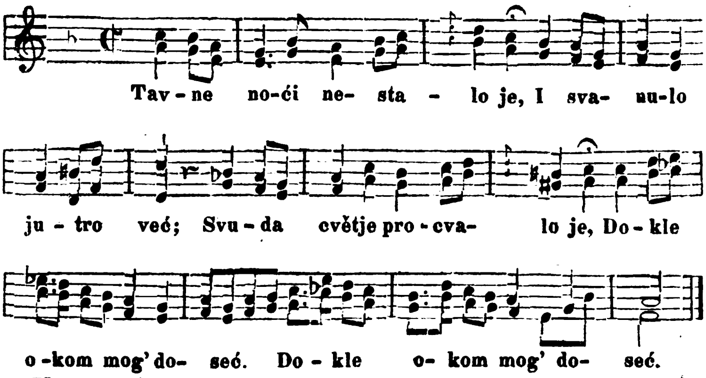

Br. 24. Večernja pěsma.

Moderato.

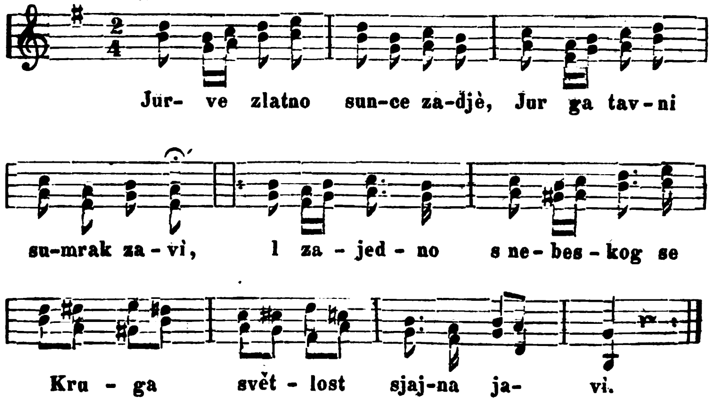

Br. 28. Božja providnost.

Andante.

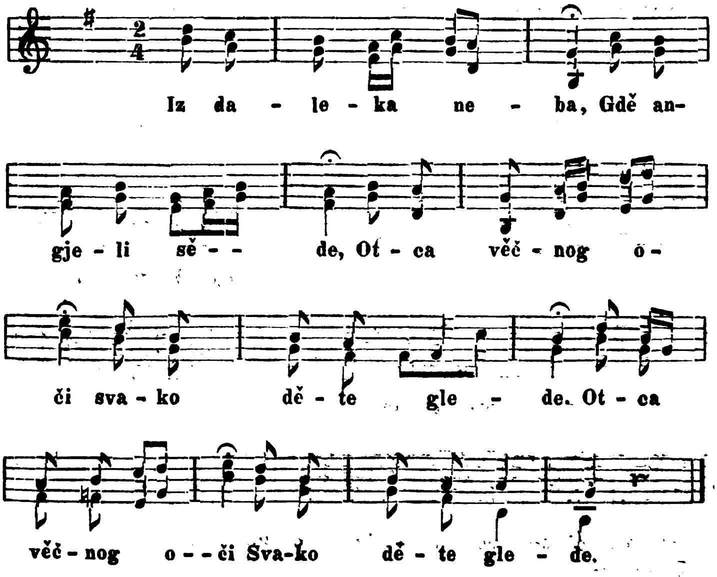

Br. 81. Pěsma Isusu.

Moderato.

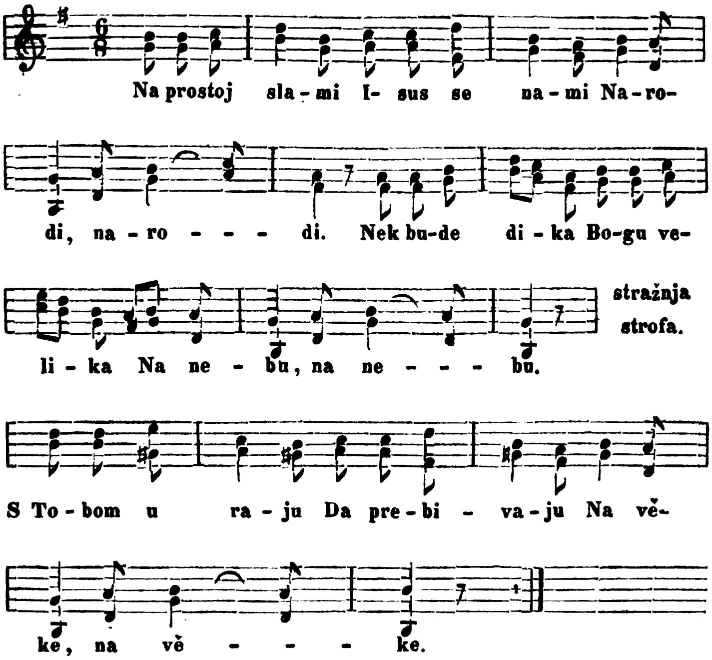

Br. 84. Dobar pastir.

Andante.

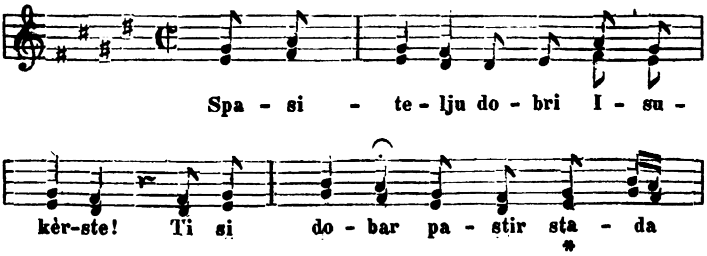

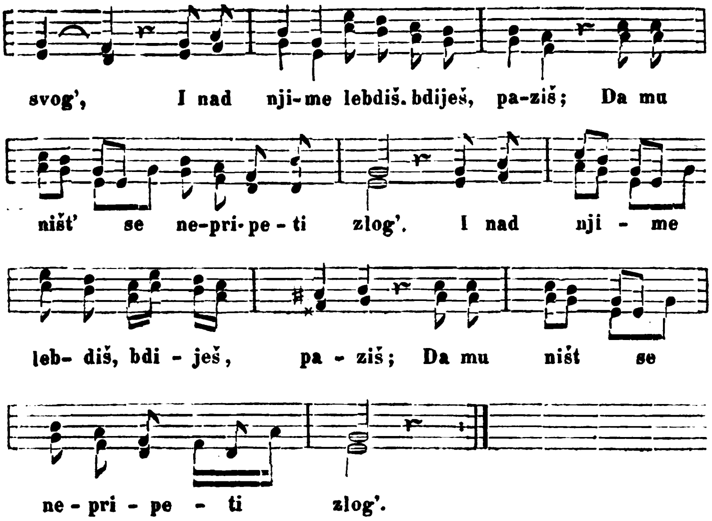

Br. 40. Veselo děte.

Moderato.

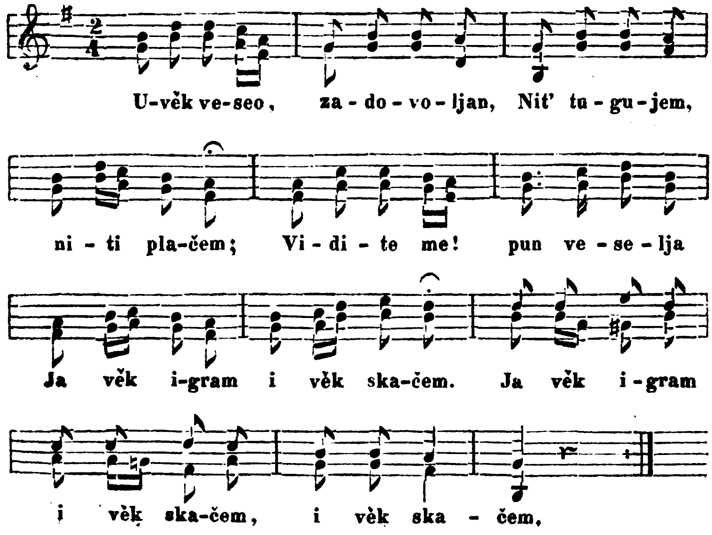

Br. 53. Ovčar.

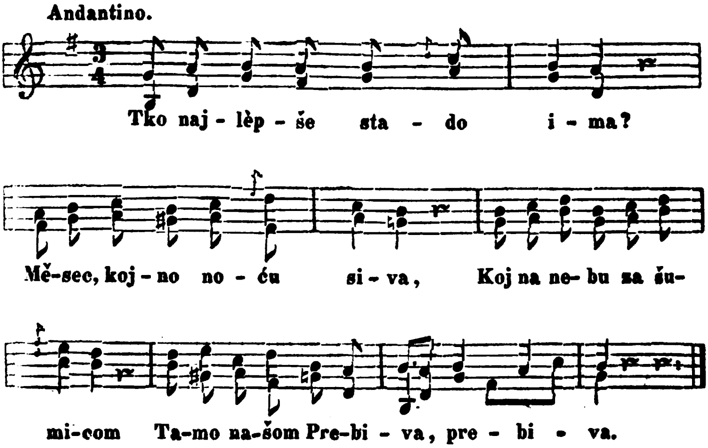

Br. 54. Nočna pěsma.

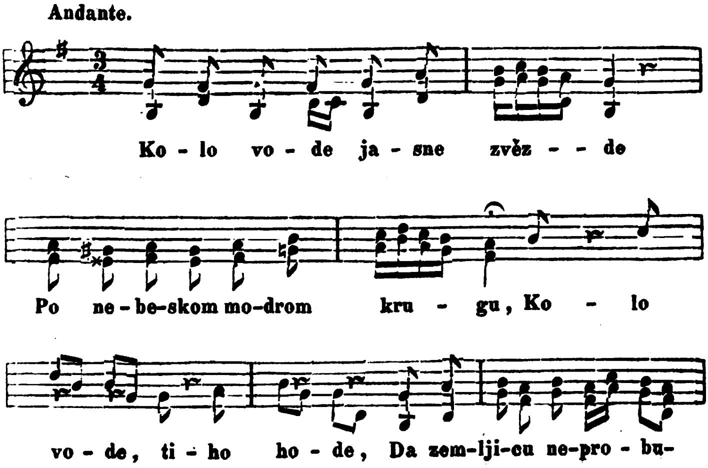

Digitized by Google

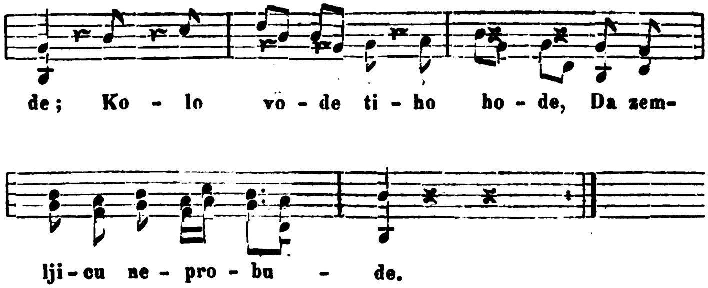

Br. 55. Lahka noć.

Andantino.

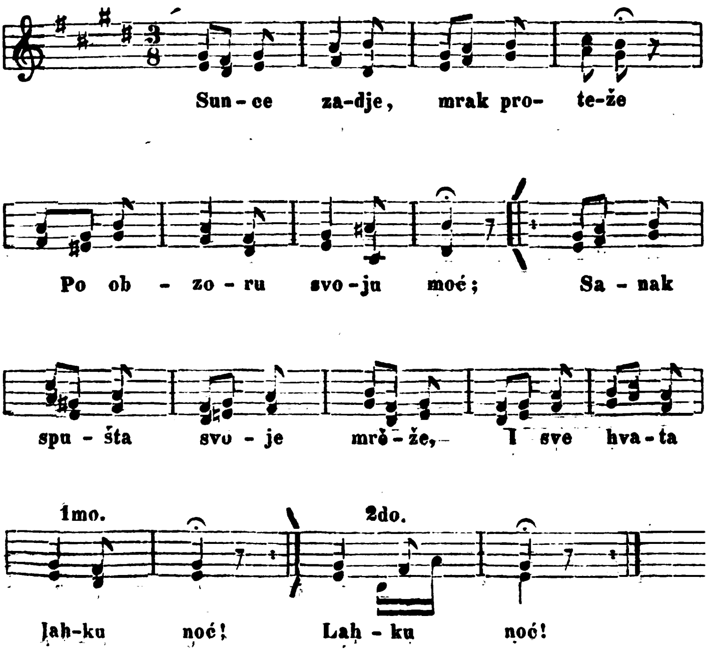

Digitized by Google

Br. 68. Prolětje, lěto, jesen i zima.

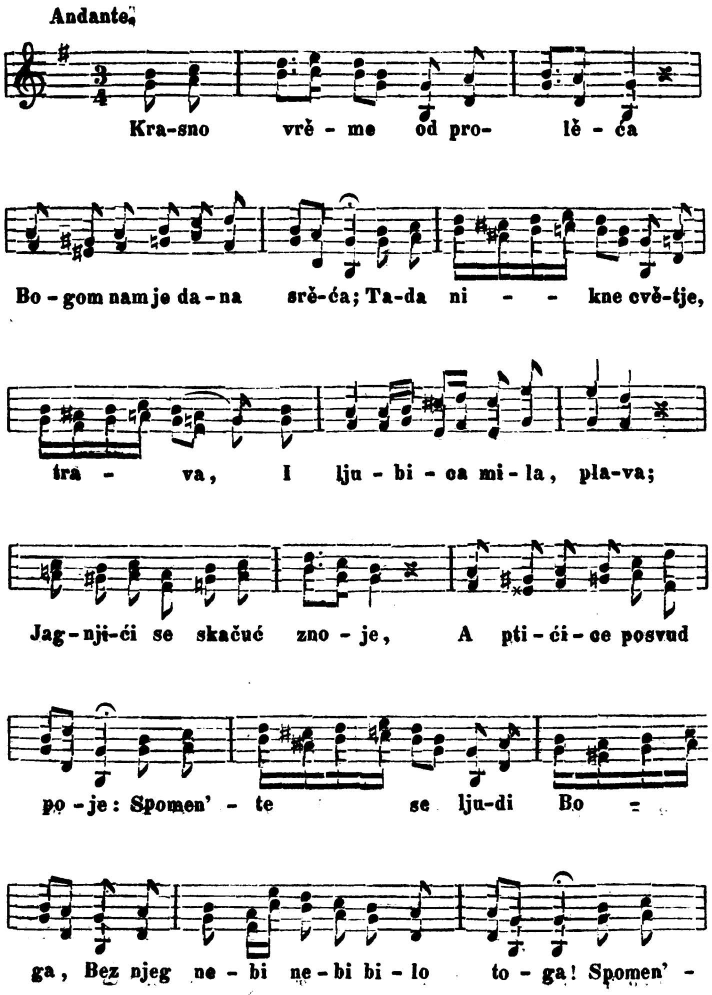

Digitized by Google

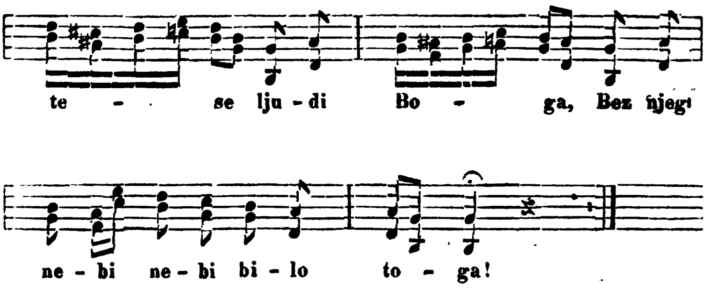

Br. 73. Radost na polju.

Allegretto.

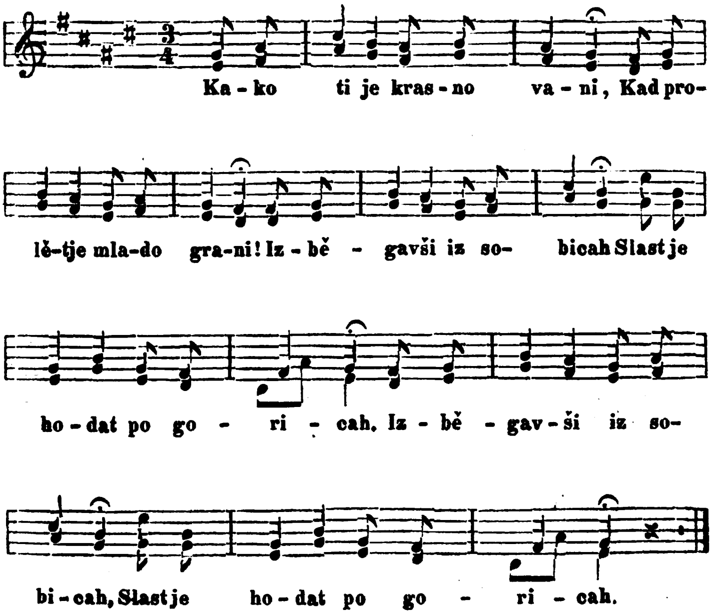

Molitva prije nauka.

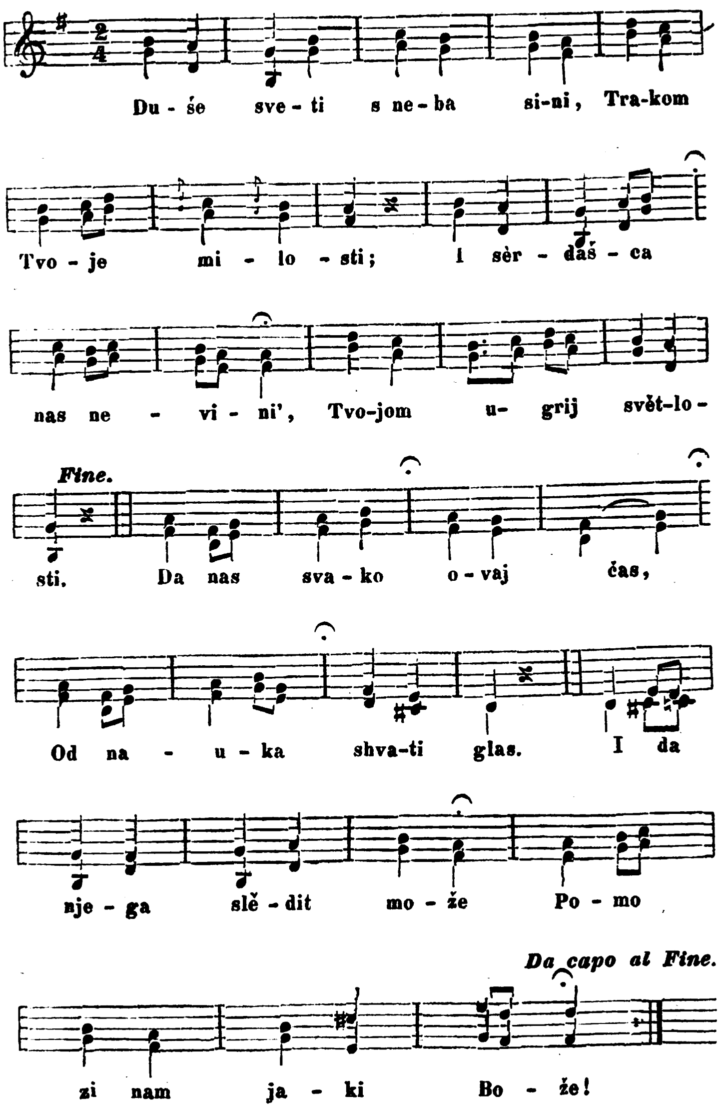

Molitva poslě nauka.

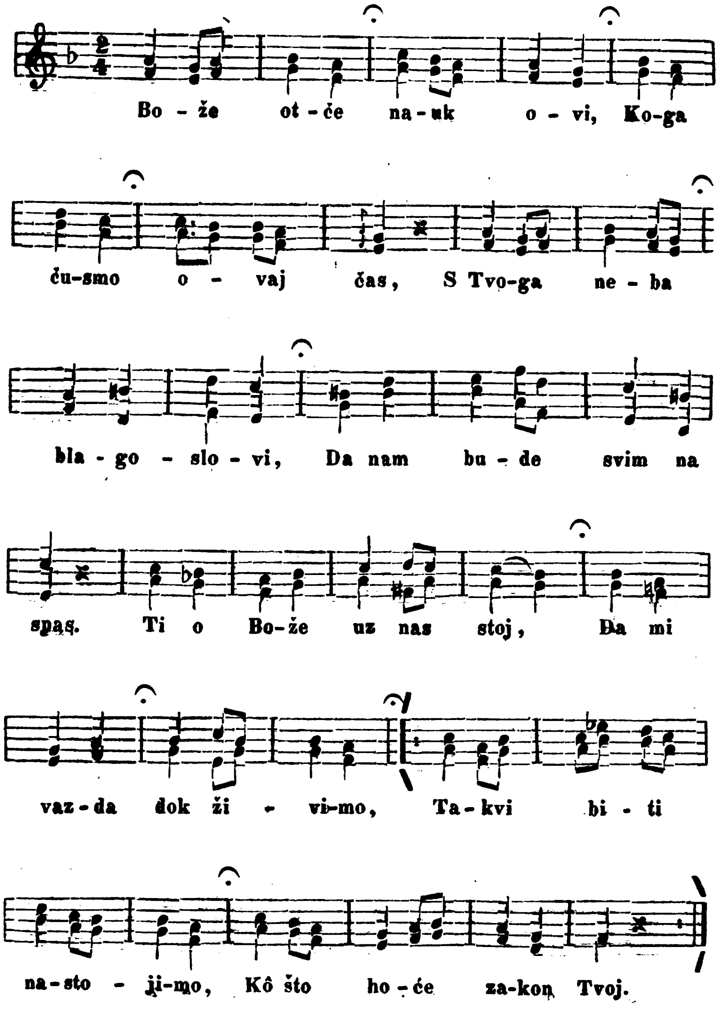

Digitized by Google

Carevka

za tri jednaka glasa.

Andante.

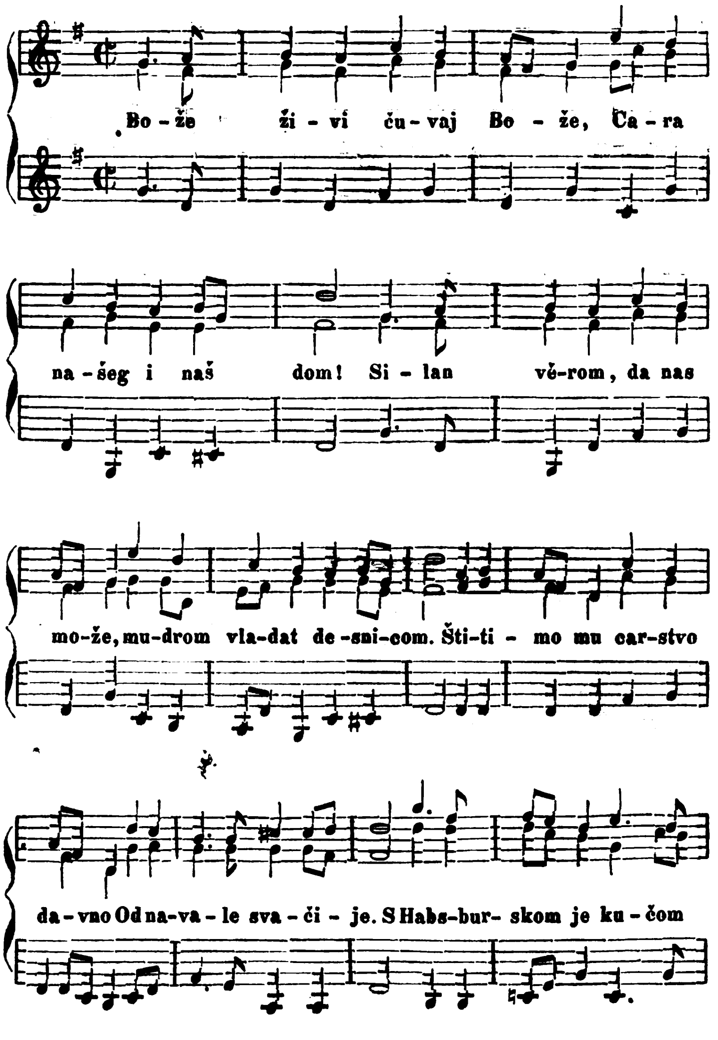

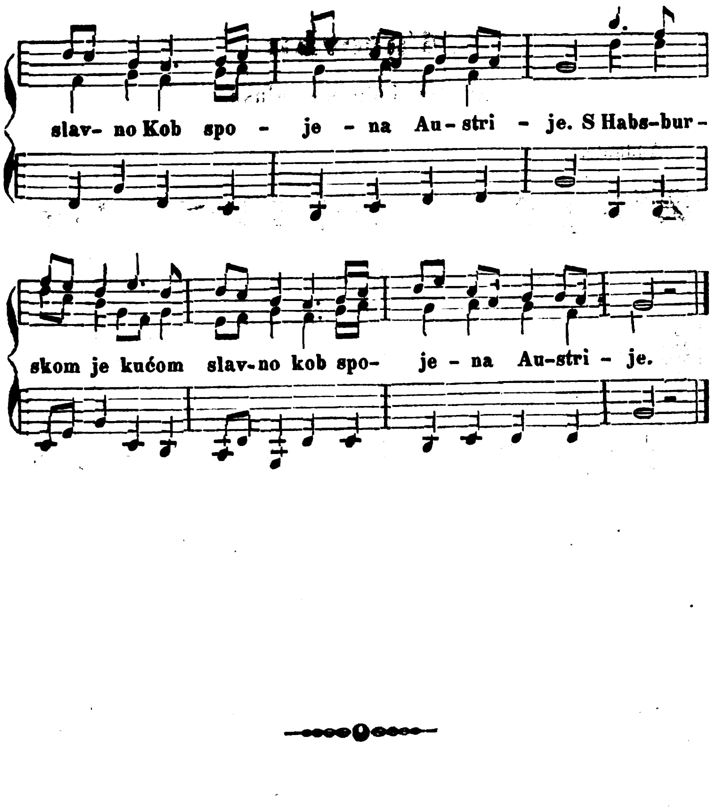

Digitized by Google

Sadèržaj.

Pèrvi razděl.

Obća strana.

Strana

1. Što se u pučkoj školi uči 1
2. Govorenje, pisanje i čitanje 2
3. Čitanje 8
4. Kako se ima čitati 9
5. Obuka u pučkoj školi osniva se na zorovih . 12
6. Kako se děte uči materinji jezik . . . 19
7. Pisměna věžbanja 24
8. Zabavljanje děce 27
9. Razredjenje gradiva Slovničke čitanke . . 29
   a) Za pèrvi razred gradskih školah . . . —
   b) Za seoske škole 30

Četiri odsěka Čitanke . , ... 31

Drugi razděl.

Uporavljenje Početnice.

1. Priprava k obuci u čitanju i pisanju . . . 33
2. Poznavanje samoglasnikah , ... 35
3. Poznavanje suglasnikah 43
4. Poznavanje velikih pismenah 56
5. Obuka u imenovanju pismenah i u sricanju . 57
6. Stěnna Početnica 60
7. Obuka u pisanju 63
8. Gradivo za zorove 66
   a. Priměr za pèrvi stupanj 67
   b. Priměr za drugi stupanj 69
   c. Priměr za tretji stupanj 70

Tretji razděl.

Uporavljenje Slovničke čitanke.

Pèrvi odsěk.

1. Znamenke ilirskih glasovah 75
   Postupanje u školi s glasovi 79
2. Žitni klasi (br. 4) 82

Strana

3. Budi miroljubiv i zadovoljan (br. 11). . . 88
4. Imena. 89
5. Pěsme. 91
6. Dva poslenika (br. 22) 92

Drugi odsěk.

7. Spasitelj i děca (br. 30. 31. 32. 34.) . . . 96
8. Zagonetke (br. 50.) 97
9. Nebo (br. 51.) 98
10. Drugi članak věžbanjah u jeziku . . . —
11. Stvarno ime 99
12. Pridavno ime 100
13. Glagolji 101
14. Sprežnja, sklonitba . . . . . —
15. Kazivanje u pero 104

Tretji odsěk.

16. Osnovne misli 106
17. Učitelj, vèrtar 107
18. Dobra Milka (br. 76.) 109
19. Tretji članak věžbanjah u jeziku . . . 113
a) Pojedini stavci . . . . . . —
b) Složeni stavci. 114
20. Opisi 116

Četvèrti odsěk.

21. Sava (br. 90.) 125
22. Vid (br. 105.) 128
23. Zahvalan miš (br. 108.) 129
24. Lisica (br. 113.) 131
25. Zagonetke i izrěke (br. 115.) . . . 134
26. Školski izpiti 139
27. Još něšta k četvèrtom odsěku 140

Četvèrti razděl.

Napěvi pěsmah u Slovničkoj čitanci . . . 143

Tiskom L. Grunda.

Digitized by Google

6
7
9
3
14
16
125
128
129
131
134
139
140
143

Digitized by Google

Digitized by Google